

Vaatelias vaalikansa

Raportti suomalaisten asenteista 2003

www.eva.fi

**EVA:n kotisivuilla raportteja, puheita ja
artikkeleita suomeksi ja englanniksi**

Kustantaja: Taloustieto Oy

Kansi: MainosMayDay Oy, Vantaa

Painopaikka: Yliopistopaino 2003

ISBN 951-628-384-5

ESIPUHE

Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA on tutkinut suomalaista mielipide- ja asenneilmastoa säännöllisesti jo lähes kahdenkymmenen vuoden ajan, käsillä on nyt sarjan kymmenes osa. Koko ajan samaa metodologiaa käyttänyt tutkimussarja antaa monipuolisen kuvan paitsi kansalaisten ajattelusta kunakin tutkimusajankohtana, myös näkökulman asenteiden kehitykseen ajassa.

EVA:n tutkimussarjan keskeisenä periaatteena on ollut saattaa kaikki tulokset julkisuuteen. Näin kaikki yhteiskuntatahot voivat arvioida, millaisessa asenneympäristössä ne toimivat. Vaikka kansa varsinaisesti vaikuttaakin poliittiseen päätöksentekoon vaaleissa, tällainen hienosyisempi tieto kansalaisten odotuksista, toiveista ja peloista on poliitikoille myös tarpeen. Yritysten toiminnan kannalta on keskeistä tietää, millaisin arvostuksin ja asentein varustettuja ihmisiä ne kohtaavat työntekijöinä, asiakkaina ja yhteiskunnallisina toimijoina.

Tämän tutkimuksen, kuten sarjan aikaisemmatkin osat, EVA on tilannut YTM Pentti Kiljuselta (Yhdyskuntatutkimus Oy). Pentti Kiljunen on vastannut tutkimuksen kenttätöystä ja aineiston tilastollisesta analyysistä sekä laatinut raportissa käytettävät graafiset kuviot. Tämän lisäksi hänen panoksensa on ollut mittava myös tutkimuksen suunnitteluprosessissa, tulosten analysoinnissa ja tulkinnassa sekä tutkimusraportin kirjoittamisessa. Lausun tästä hänelle parhaat kiitokseni. EVA:n toimistossa projektista on vastannut asiamies Kai Torvi, joka on myös kirjoittanut raportin yhdessä Pentti Kiljusen kanssa.

Työtä ovat eri vaiheissa tukeneet ja kommentoineet EVA:ssa johtaja Risto E.J. Penttilä, viestintäpäällikkö Tiina Kivisaari ja konferenssipäällikkö Marja Vesala. Apuaan ovat myös antaneet EVA:n asennetutkimuksista pitkään vastannut VTM Jyrki Haikonen sekä dosentti Sami Borg. Kiitän heitä suuriarvoisesta panoksesta projektin onnistumiselle.

Uskon tämän raportin tuovan merkittävän lisän yhteiskunnalliseen keskusteluunne, johon erityistä jännitettä tuovat maaliskuiset eduskuntavaalit ja niitä seuraavat hallitusneuvottelut.

EVA:ssa helmikuussa 2003

Pentti Vartia

SISÄLLYS

ESIPUHE

1	JOHDANTO	7
1.1	Äänestäjän ääni ja koneiston kurimus	7
1.2	Tutkimuksen muut aihepiirit	8
1.3	Kokoavia huomioita tutkimustuloksista	9
2	POLITIikka	12
2.1	Poliittisen järjestelmän toimivuus ja legitimiteetti	12
2.1.1	Perusasenneoituminen penseää	13
2.1.2	Mediako mustannut poliitikkojen maineen	15
2.1.3	Suomalaisen politiikan kokovartalokuva	17
2.1.4	Kansanvallan kahleet	20
2.1.5	Vioistaan huolimatta välttämätöntä	23
2.1.6	Äänestäminen kannattaa, joskaan ei vaikuta	23
2.1.7	Äänestäjätyypit: vakiintuneet, liikkuvat ja ilkkuvat äänestäjät	26
2.1.8	Purisiko populismi – Le Pen’namon potentiaalinen kannatuspohja	29
2.2	Politiikan sisältö – mitä uuden hallituksen tulisi tehdä	33
2.2.1	Yleiskuva odotuksista	34
2.2.2	Hyvinvointistrategioiden trapetsi – taiteilua tarvitaan (ja rahaa)	36
2.2.3	Eri väestöryhmien ‘hallitusohjelmat’	37
2.3	Yhteiskunnan valtarakenne	42
2.3.1	Yksilön vaivana vallanpuute	42
2.3.2	Valta-arvioiden kehitys 1984-2002	44
2.4	Yhteiskuntaluokkiin löydetään yhä	49
2.5	Odotukset tulevalta – kansallinen perusspessimismi pitää	51
3	TALOUS JA HYVINVOINTI	55
3.1	Muuttuva markkinatalous – kolme tarkastelutasoa	55
3.1.1	Yrittäjyys arvostettua, vaikka vain hullu yrittää	55

3.1.2	Markkinatalouden kehityssuunnat eivät kiehdo	58
3.1.3	Globalistuminen alkaa askarruttaa	61
3.2	Yksityinen ja julkinen	62
3.2.1	Yksityistäminen ei innosta	62
3.2.2	Hyvinvointivaltion kuva vivahteistuu	64
3.3	Suhtautuminen verotukseen	65
3.3.1	Verotus vihmoo ja vie veret	65
3.3.2	Selkeää ratkaisumallia ei silti saada	67
3.4	Työelämä	70
3.4.1	Etuja ei koeta yhteisiksi	70
3.4.2	Kiire kuormittaa, eläke pysyy etäällä	73
3.5	Muuttoliike: jarrut tarpeen	74
4	YMPÄRISTÖ, KASVU JA TEKNOLOGIA	77
4.1	Ympäristöhuoli häilyy muttei hälvene	77
4.2	Kasvun arvostuksessa alenemaa	80
4.3	Teknologia-asenteissa sekä toivoa että taantumaa	82
5	SUOMI MAAILMASSA, MAAILMA SUOMESSA	86
5.1	Kansallinen ja kansainvälinen	86
5.1.1	Identiteetti – keitä me olemme	86
5.1.2	Maahanmuuttajat mietityttävät monia	89
5.1.3	Siirtolaisiako työvoimapulaa tilkitsemään	91
5.2	Integraatio vai isolaatio	94
5.2.1	Nyky-EU käy, laajentuva eri laatua	94
5.2.2	NATO-jäsenyyttä kohtaan nyreyttä	98
5.2.3	Venäjä on tärkeä mutta vaikea	100
6	ASENNEILMASTON PERUSULOTTUVUUDET	103
6.1	Siirtymät asenneavaruudessa 1984-2002	103
6.2	Polarisoitumisesta ei merkkejä	106
	Taustatietoja tutkimuksesta	110
	Kyselylomake vastausjakaumineen	111

I JOHDANTO

I.1 Äänestäjän ääni ja koneiston kurimus

Tämänkertaisen EVA-tutkimuksen pääteemaksi on valittu suomalaisen politiikkasuhde. Punnittavana on koko poliittinen järjestelmä, sen toimivuus ja responsiivisuus, demokratian toteutuminen, poliittinen kiinnittyminen, osallistuminen, valta ja vaikuttaminen.

Laajalle teemakokonaisuudelle on annettu raportissa tarkoituksellisesti niukka ja arkinen otsikko: 'Politiikka'. Se velvoittaa muistutamaan mistä ja kuinka tärkeästä asiasta perimmältään on kyse. Vaikka politiikan käsite on nykyisin monin tavoin rasitettu – sillä on julkisessa kielenkäytössä usein jopa avoimen negatiivinen merkityssisältö – sen merkitys yhteiskuntakehityksen ruorina ei ole kadonnut.

Jos kohta varsinaiselle komentosillalle – päätöksenteon ylimpiin aseisiin – on edelleen tungosta, kansalaistasolla halu koskettaa ohjauspyörää käy yhä heikommaksi. Näin siitä huolimatta, että kurssia kritisoidaan äänekkäästi. Ilmeisesti yhä useampia äänestäjiä jäytää epäily, ettei heille varattu ratti ole kiinni missään, vaan pyörii tyhjää tuottaen korkeintaan ohjaamisen illuusion. Jo useiden viimeaikaisten vaalien tärkein tulos on ollut äänestysaktiivisuuden jatkuva aleneminen. Tilanne on pulmallinen, sillä toimivan kansanvallan välttämättömiin rakennuspuihin kuuluu myös kansa.

Vaikka ongelma tiedostetaan laajasti, sen ratkaisut viipyvät. Koska demokratiassa ei sovi syyllistää kansaa, vikaa joudutaan etsimään tarjontapäästä. Poliitiikan uusiutuminen on osoittautunut maasamme hitaaksi ja vaivalloiseksi. Merkit 'uudesta poliittisesta kulttuurista', joita aina vaalien, hallitustenvaihdosten ym. muutosten yhteydessä innostuneesti nähdään, ovat osoittautuneet vääriksi hälytyksiksi. Vakiintuneiden poliittisten toimintamallien ja käytäntöjen uusiutumista estää jonkinlainen byrokratioille ominainen muuttumattomuuden itseintressi.

Toisin toimimiseen sisältyy kaiketi puolueiden laskelmissa liian suuria poliittisia riskejä. Pivossa olevat pyyt saattavat kadota suuremmalla joukolla kuin uusia käy pyydykseen. Turvallisinta on tarjota sekataravaraoppaperiaatteella kaikille kaikkea. Vaikka hehtaariympyys haaskaa hauleja, sen uskotaan tuottavan parhaan saaliin.

Samalla kun aatteellinen keskustelu häviää ja vanhat ideologiat kuihtuvat, uutta ideologista tarjontaa ja potentiaalia ei juuri synny tilalle. Poliitiikan perspektiivi on kaventunut kahdella tapaa. Se on henkilöitynyt ja samalla sisällöllisesti kaventunut praktiseksi päivänpolitiikaksi. Laajemmat linjanvedot, näkemykselliset puheenvuorot ja viisiot ovat paljolti kadonneet. Ideologisen erottumisen ohella politiikasta on hävinnyt myös tunne, elämyksellisyys ja koskettavuus. Vaikka liika poliittinen aktiivisuus ja tunteiden palo ovatkin kavahdettavia ilmiöitä, tietynasteinen politiikan vetovoiman lisääntyminen olisi tuikei tervetullutta.

Osittain kansalaisten passivoitumista voidaan selittää yhteiskunnan muuttumisella. Yleinen hyvinvointi on lisääntynyt ja koulutustaso kohonnut. Mielikuvat väestöryhmien etujen vastakkaisuudesta ovat paljolti korvautuneet konformistisella konsensuksen opilla. Osasy on myös yhteiskunnan monimutkaistumisessa ja sitä koskevan tiedon lisääntymisessä. Kompleksista informaatiokokonaisuutta ei voida hallita yksinkertaisin iskulausein. Objektivisten olosuhteiden muutos ei kuitenkaan riitä oikeutukseksi nykyiselle osallistumisjärjestelmien kriisille. Jos puolueiden viestit eivät edes imagokonsulttien kiillottamina kykene tavoittamaan kansalaisia, syytä tulee etsiä näiden sanomien sisällöstä – tai sen suoranaisestä puuttumisesta.

1.2 Tutkimuksen muut aihepiirit

Poliittisen järjestelmän ohella lähemmässä tarkkailussa on myös taloudellinen järjestelmä ja sen toimivuus. Paitsi itsenäisenä toimintakokonaisuutena markkinataloutta arvioidaan politiikan ja talouden leikkauspisteiden kautta. Hyvinvointiyhteiskunta ja sen ylläpidon edellyttämä verotus ovat keskeisiä poliittisesti päätettäviä ja samalla myös sangen aktuaalisia kysymyksiä. Aihepiiriin kuuluu olennaisena osana myös talouden yksityisen ja julkisen sektorin rajankäynti. Tämä teki-jävyvyhti muodostaa tutkimuksen toisen keskeisen teemakokonaisuuden.

EVA-tutkimusten muiden perinteisten teema-alueiden osalla pitäydytään tällä kertaa lähinnä asenteiden seurannassa. Tällaisia ovat mm. asenneilmaston arvokoordinaatit, jotka kytkeytyvät ympäristöön, kasvuun ja teknologiaan sekä näiden keskinäiseen suhteeseen. Vaikka

tämänkertaisen tutkimuksen painopiste on kansallisissa kysymyksissä, asenneilmaston tarkastelulla on myös kansainvälinen ja globaali ulottuvuus. Euroopan unioniin ja NATOon liittyvien integraatiopoliittisten teemojen lisäksi raportissa tarkastellaan ulkomaalaisasenteita ja niiden kehitystä.

Haikeutta tuntien mainitaan myös se, mitä ei tutkita. Kysymyksenasettelun laajuus asettaa tutkimukselliselle uteliaisuudelle tiukat rajat. Monia kiintoisiksi ja tärkeiksi koettuja teemoja – jo valmiiksi muotoiltuja kysymyksiä – jouduttiin jättämään odottamaan myöhempiä mittauksia. Valinnat ovat aina tältä osin vaikeita. Sama koskee uutta luotaavan ja seurantaa palvelevan kysymysaineuksen suhdetta. Tämä säilytettiin suunnilleen entisenä siten, että noin puolet kysymyksistä on kokonaan uusia ja puolet jo aiemmin mukana olleita. Yhteiskunnallisten kiistakysymysten ja arvokonfliktien iäisyysluonnetta kuvastaa se, että monet jo lähes kaksikymmentä vuotta mukana olleet mittarit ovat säilyttäneet relevanssinsa, joiltakin osin ehkä jopa lisänneet ajankohtaisuuttaan.

1.3 Kokoavia huomioita tutkimustuloksista

Suomalaisten odotuksia tulevalta leimaa ennemminkin epäluulo kuin edistysusko. Tunnusomaisin mielipiteiden sävellaji on muutoinkin molli ja melankolia. Passiivinen saati apaattinen asenneilmasto ei silti ole. Kriittisyys on kirpeää ja sillä on monta kohdetta.

Politiikka ja puolueet ovat kaukana kansalaisista. Vieraantunut asennoituminen on kuitenkin edelleen hieman hellittänyt. Liikkuvat äänestäjät eivät eroa politiikkaan kohdistamiltaan odotuksilta vakiintuneista. Vaikka potentiaalinen kasvualusta uusille populistisille puolueille on olemassa, niitä kaavailaan korkeintaan perinteisten puolueiden herättäjiksi. Puolueiden haastajiin, kansalaisliikkeisiin suhtaudutaan hieman aiempaa epäilevämmiin.

Lähemmässä tarkastelussa suomalaisten politiikkakuva piirtyy miltei lohduttoman synkeäksi. Koneiston koetaan kolkuttavan omalakisesti ilman yhteyttä edustettaviin. Poliitiikan heikon arvostuksen nähdään olevan poliitikkojen omaa syytä, ei median aiheuttamaa.

Yhteiskunnan valtarakenteessa nähdään merkittäviä vinoutumia. Valta väistää kansalaisen, tuntumaa siihen saadaan vain vallankäytön

kohteena. Yksilön vaikutusmahdollisuuksien ohella halutaan vahvistaa poliisin asemaa.

Verotuksen kireys herättää kirpeää kritiikkiä. Yhteiskunnan jäsenmaksu koetaan nykymuodossaan liian korkeaksi. Uudelle hallitukselle kohdistetuissa odotuksissa verojen alentaminen jää silti palveluvaateiden varjoon. Kipeimmin kaivattuja ovat toimet työllisyyden parantamiseksi, terveydenhuollon kehittämiseksi sekä rikollisuuden torjumiseksi.

Järjestelmäkritiikki ei rajoitu poliittiseen järjestelmään. Markkinatalouden kehityssuunnat mietityttävät monia. Globalisaatio herättää epätietoisuuden ohella enenevää kriittisyyttä. Vaikka talouden suuria toimijoita ohjaaviin ns. kasvottomiin markkinavoimiin suhtaudutaan suurella varauksella, yrittäminen on sangen arvostettua ja pienyrittäjä sankari.

Kriittisyys Euroopan unionin vallankäyttöä kohtaan on mittavaa. Maamme politiikan nähdään toimivan liaksi EU:n ehdoilla. Unionijäsenyyden kannattajistakin joka toinen jakaa näkemyksen.

Hyvinvointivaltion arvostus on korkealla, joskin hieman huipputasoaan alempana. Huoli eriarvoistumiskehityksestä elää voimakkaana. Yksityistäminen nähdään yhä huonommaksi vaihtoehdoksi.

Työelämä toimii traditionaalisin asentein. Työn tarjoajan ja tekijän edut eivät yhdenny edes uudella vuosituhannella. Työ koetaan kuormittavaksi ja uupumusriski reaalisiksi. Vaikka koulutuksen kehittäminen ei kohoa odotusten kärkikastiin, siihen halutaan panostaa nykyistä enemmän.

Ympäristöhuoli on edelleen laajamittaista. Yritykset saavat enenevää tunnustusta ympäristövastuustaan. Taloudellista kasvua arvostetaan hieman aiempaa vähemmän. Asennekehityksessä heijastuu tuttu suhdannelogiikka – kasvua arvostetaan sitä vähemmän, mitä kauemmin sitä on ollut.

Myös teknologia-asenteissa nähdään yleisellä tasolla varauksellisuuden kasvua. Usko maamme hyvinvoinnin teknologiavetoisuuteen on kuitenkin nk. teknokuplan puhkeamisen jälkeenkin vahvaa.

Ulkomaalaisasenteet ovat hieman aiempaa varauksellisempia. Pikemminkin kuin stimuloivaa verensiirtoa tai kulttuurista lisäarvoa suomalaiset haluavat maahanmuuttajista käytännön hyötyä; tulijat tulisi

valita tätä silmällä pitäen. Ajatus ulkomaalaisista tulevan työvoimapolun paikkaajina vieroksuttaa silti monia.

Kansainvälistymisasenteissa aiemminkin vahvana vaikuttanut kulttuurinationalismi on voimistunut. Suomalaisuuden arvostus on korkealla, joskin sen pitkään jatkunut nouseva trendi on taittunut. Identiteetti ei ole eurooppalaistunut.

Integraatioasenteissa perusasenne, suhtautuminen EU-jäsenyyteen on pysynyt viime vuosien neutraalilla, hyväksynnän suuntaan painottuvalla tasollaan. Vaikka euron käyttöönotto ei saa kaikkien kiitosta, asennoituminen on merkittävästi myönteisempää kuin muutosta koskevissa ennakko-odotuksissa. Suhtautuminen unionin laajentumiseen sen sijaan tullut hieman aiempaakin varauksellisemmaksi. Samoin on käynyt NATO-jäsenyydelle, johon suhtaudutaan nyt selkeän torjuvasti.

2 POLITIIKKA

2.1 Poliittisen järjestelmän toimivuus ja legitimitetti

Aiemmat EVA-raportit ovat kertoneet suomalaisten laajasta, kaikkeiin yhteiskuntaryhmiin ulottuvasta poliittisesta vieraantumisesta. Epäluottamus poliittista päätöksentekojärjestelmää ja siinä toimivia henkilöitä kohtaan on ollut suurta. Osallistuminen ei ole juuri kiinnostanut, eikä vaikutusmahdollisuuksiin ole uskottu.

Luonnehdinta pätee pitkälti myös tämänhetkiseen asenneilmastoon. Hylkimisreaktioissa havaitaan kuitenkin vähäistä heikentymistä. Edellisessä tutkimuksessa havaitut viitteet 'politiikan paluusta' saavat vähäistä tukea myös nyt. Matka luottamukseen on pysynyt silti pitkänä.

Etsittäessä epäluottamukselle syitä saa media synninpäästön. Sen ei nähdä erityisemmin mustanneen politiikan mainetta. Poliitikkojen katsotaan tehneen tämän itse. Suomalaista politiikkaa ja sen tunnuspiirteitä lähemmin arvioitaessa syytelistasta tulee synkeä ja monipohvinen. Allekirjoitetuksi tulee käytännössä kaikki se kritiikki, joka politiikan nykysovelluksen päälle eri yhteyksissä on säilytetty. Puolueiden erojen hämärtyminen, politiikan yhdenmukaistumis-, ammattimaistumis- ja henkilöitymiskehityksen seurauksena maassamme nähdään olevan vallalla jonkinlainen virkamiesmäinen monen puolueen yksipuoluejärjestelmä.

Tyystin vailla arvostusta politiikka ei silti ole. Vaikka vaste kansan kuulemisen suhteen koetaan heikoksi, vahvuutena nähdään asiaosaaminen sekä kelvollisuus kansainvälisessä katsannossa. Olennaista myös on että kaikkine vikoineenkin politiikka ymmärretään välttämättömäksi, ainoaksi tavaksi hoitaa yhteisiä asioita.

Äänestämistä pidetään periaatteessa tärkeänä, mutta sen vaikuttavuuteen ei isommin uskota. Poliitiikan ajatellaan olevan aina samaa riippumatta siitä ketkä ovat vallassa. Vaikka päättäjät vaihtuisivat, päätökset eivät sitä tee. Paitsi poliitikkojen kovakorvaisuudesta, tämän nähdään johtuvan poliittisen päätöksenteon toimivaltaa rajoittavista tekijöistä. Pelivaran pienentäjiksi nähdään etenkin EU ja markkinat. Etujärjestöjen lusikkaa ei nähdä liian suureksi.

Liikkuvien äänestäjien mieli liikkuu samoissa asioissa kuin vakiintuneidenkin. Ryhmä etsii ennemminkin vaikuttamiselleen uutta väylää kuin uusia vaikuttamisen kohteita. Ajatus politiikan erilaiset 'meiningit' toisistaan selvemmin erottavasta kaksipuoluejärjestelmästä ei kiehdo suomalaisia. Usko kansalaisliikkeisiin puolueiden vaihtoehtona on havaittavasti heikentynyt.

Uusien populististen puolueiden nousua ei pidetä kovin todennäköisenä. Vaikka potentiaalinen kasvualusta ääriliikkeille on olemassa, niiden nousun edellytyksistä voidaan arvioida puuttuvan meillä liian monta. Suomalaiset ilmaisevat kuitenkin tiettyä viehtymystä tämän tyyppistä liikehdintää kohtaan. Pikemminkin kuin politiikan todelliseksi toimijoiksi populistieja kaavaillaan pelotteeksi perinteisille puolueille.

2.1.1 Perusasenoituminen penseää

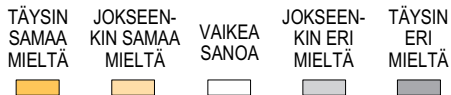
Useampi kuin kolme neljästä (78%) katsoo puolueiden ajautuneen yhä kauemmaksi tavallisen ihmisen ongelmista. Riittävän responsiivisina puolueita pitää vain noin joka kymmenes (12%). Jakauma ei ole olennaisesti muuttunut edellisestä mittauksesta (kuvio 1a). Vaikka tuloksesta siivilöidään pois kaikki populismi ja tämän tyyppisiin arviointeihin liittyvä ilkeilyn ilo, se sisältää selvän sanoman: puolueet ovat hoitaneet huonosti tehtävänsä kansalaisten tahdon ja tarpeiden välittäjinä. Ne ovat ikään kuin kasvaneet osaksi valtiovaltaa, ja samalla sidos edustettaviin on löyhtynyt. Monien mielissä kyse lienee vain jonkinlaisista vaikuttamisen historiallisista kulisista.

Kun puolueita arvioidaan henkilökohtaisina edunvalvojina, tulokset ovat hieman lohdullisempia, joskin edelleen selvää vieraantuneisuutta ilmentäviä. Joka toinen (49%) kansalainen arvioi, ettei mikään puolue aja juuri hänelle tärkeitä asioita. Kolmannes (33%) löytää puolueista oman edunvalvojan. Syksystä 2000 poliittinen kodittomuus ei ole lisääntynyt, jos ei vähentynytäkään. Ennen edellisiä, vuoden 1999 eduskuntavaaleja (syksyn 1998 tutkimus) oma asianajaja oli kuitenkin kateissa useammilta kuin nyt (kuvio 1c).

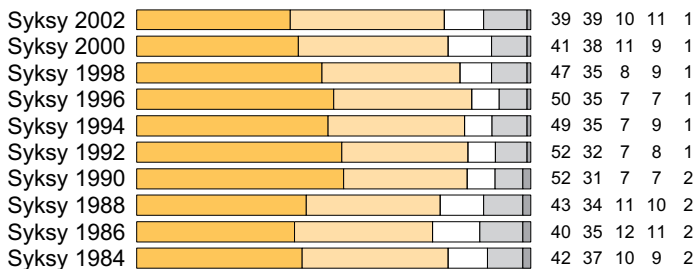
Tuloksia tarkemmin eriteltäessä havaitaan, että käsitys oman puolueen puuttumisesta on melko yleinen kaikissa väestöryhmissä. Poliittisen kiinnittymisen yleistä haurautta kuvastaa se, että eri puolueiden kannattajiksi ilmoittautuneistakin (äänestämisaikamus eduskuntavaaleissa) huomattavan monet katsovat olevansa vailla omaa asianajajaa. Tavallisimpia tällaiset tuntemukset ovat mm. yrittäjien/ammatinharjoittajien ja työttömien keskuudessa (ei kuviossa).

Epäluulo kansanvallan toimivuutta kohtaan käy ilmi myös muista tuloksista. Vain viidennes (21%) katsoo demokratian toimivan Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa. Useampi kuin joka toinen (57%) torjuu

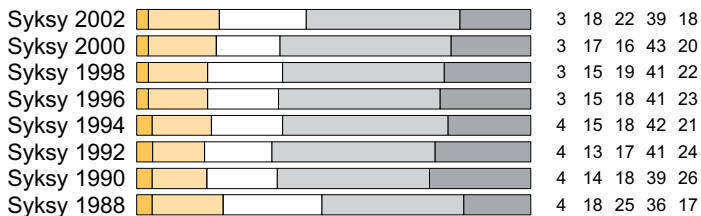
Kuvio 1.

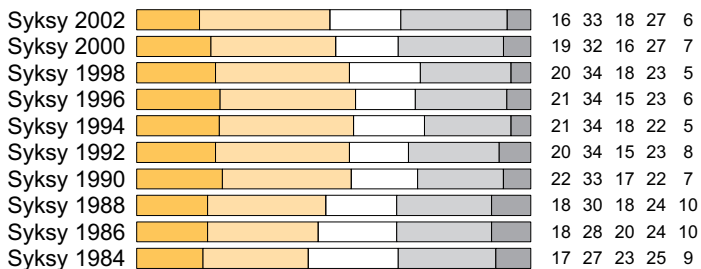
A) "PUOLUEET OVAT AJAUTUNEET YHÄ KAUEMMAS TAVALLISEN IHMISEN ONGELMISTA" (%).

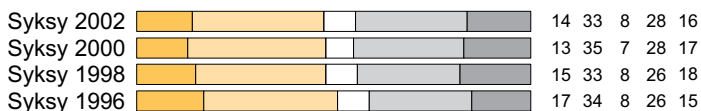
B) "DEMOKRATIA TOIMII SUOMESSA NIIN HYVIN, ETTÄ PUHEET KANSALAISTEN HUONOISTA VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSISTA OVAT VAILLA POHJAA" (%).

C) "MIKÄÄN PUOLUE EI AJA JUURI MINULLE TÄRKEITÄ ASIOITA" (%).

D) "OLEN KIINNOSTUNUT POLITIIKASTA JA SEURAAAN SITÄ AKTIIVISESTI" (%).

0 25 50 75 100

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

näkemyksen. Kannanotot ovat myönteistyneet jonkin verran edellisestä tutkimuksesta. Syksyn 1988 saldo ei silti tule saavutetuksi (kuvio 1b).

Mikäli mainittujen kolmen mittarin valossa arvioidaan koko seuranta-ajan asennekehitystä, todetaan se verraten tapahtumaköyhäksi. Poliittista vieraantumista ilmaisevat kannat ovat olleet hallitsevia kaikissa vaiheissa. Aikasarjoista hahmottuu kuitenkin tiettyjä kausia. 1980-90 -luvun taitteessa tapahtui kriittisyyden kasvu, joka jäi päälle käytännössä koko vuosikymmeneksi. Vuosituhannen vaihteessa trendi taittui, ja kahden viimeisimmän mittauksen tulokset ovat jälleen viestineet astetta suuremmasta luottamuksesta. EVAn edellisessä 'Eri-laisuusien Suomi' -raportissa (2001) käänne tulkittiin merkiksi mahdollisesta 'politiikan paluusta'. Nyt saadut tulokset osoittavat, ettei kyseessä ollut tilapäinen heilahdus. Näyttö asennekehityksen edelleen etenemisestä jää kuitenkin ohueksi. Mikäli politiikka todella palaa, taival on ilmeisen pitkä ja talvinen.

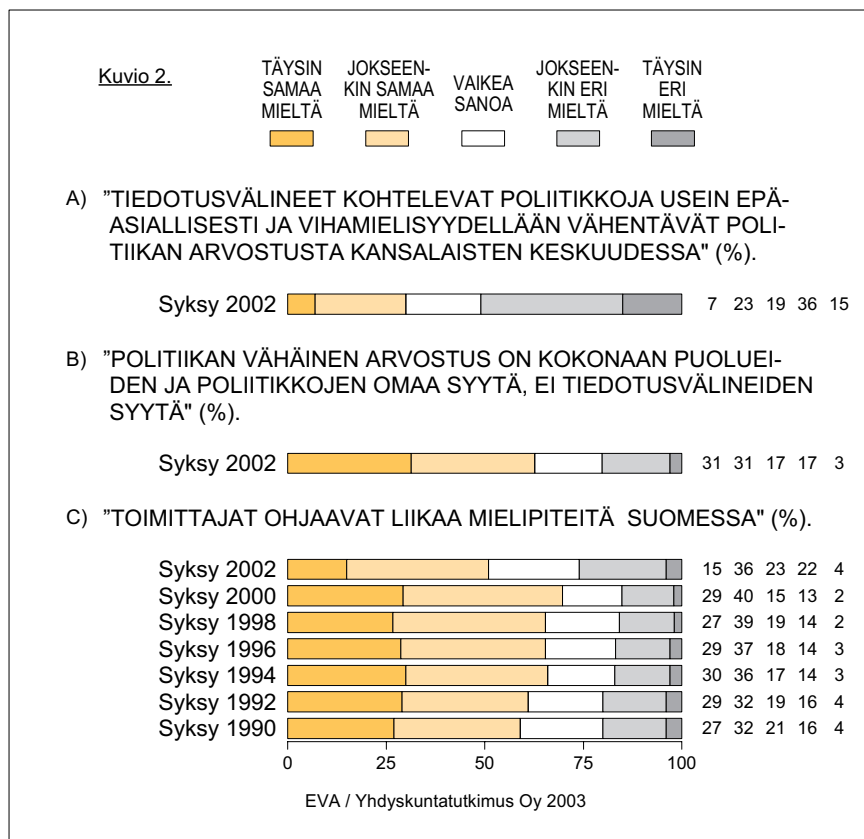
Penseä asennoituminen ei kuitenkaan tarkoita täydellistä pesäeroa politiikkaan. Niitä, jotka ilmoittavat olevansa kiinnostuneita politiikasta ja seuraavansa sitä aktiivisesti, on jopa hieman enemmän (47%) kuin niitä, jotka kieltävät asian (44%). Jakauma on pysynyt käytännössä muuttumattomana jo kolmen mittauksen ajan. Viisari ei täten ole värähtänyt edes eduskuntavaaleja edeltävissä tutkimuksissa. Tulosta tulkittaessa tulee huomata, ettei kiinnostus välttämättä edellytä osallistumista eikä liioin luottamusta. Poliitikasta on tullut penkkiurheilulaji, jossa ottelijoille herkästi huudellaan katsomosta mutta omasta kuntopohjasta ei huolehdi, areenalle astumisesta puhumattakaan (kuvio 1d).

2.1.2 Mediako mustannut poliitikkojen maineen

Poliitikkojen suosima selitys politiikan heikolle arvostukselle on ollut se, etteivät tiedotusvälineet anna kansalaisille oikeaa kuvaa heidän toiminnastaan. Poliitikkaa käsitellään niissä miltei yksinomaan kielteisessä valossa, likaisena pelinä ja aatteettomana valtataisteluna. Valan vahtikoirina viestimet eivät tyydy kriittiseen tarkkailuun ja kommentointiin, vaan purevat ahnaasti vahdittaviaan – jopa luita myöten niin että nämä rampautuvat toimintakyvyttömiksi. Aika ajoin maassamme käynnistyy tätä koskeva keskustelu, yleensä silloin kun joku poliittisen eliitin edustaja tulee arvostelleeksi median toimintatapoja.

Kansalaismielipide antaa asiasta medialle pikemminkin vapautavan kuin langettavan tuomion. Tämä käy ilmi kahden uuden, median ja politiikan suhdetta koskevan kysymyksen tuloksista. Teesi, jonka mukaan 'tiedotusvälineet kohtelevat poliitikkoja usein epäasiallisesti ja vihamielisyydellään vähentävät politiikan arvostusta kansalaisten keskuudessa', herättää näkyvästi enemmän torjuntaa (51%) kuin hyväksyntää (30%, kuvio 2a). Vastateesin 'politiikan vähäinen arvostus on kokonaan puolueiden ja poliitikkojen omaa syytä, ei tiedotusvälineiden syytä' sen sijaan allekirjoittaa selvä enemmistö (62%). Poliitikkojen puolelle asettuu tässä punninnassa vain joka viides (20%, kuvio 2b). Kokonaistulkinnaksi jää, ettei viestimiä pidetä aivan viattomina, mutta ei suuresti syyllisinäkään kansalaisten politiikanvastaisuuteen.

Synninpäästö ei tarkoita sitä, etteikö median mahtia muutoin nähtäisi mittavaksi. Vuoden 1998 tutkimus, jossa näkemyksiä medi-

asta ja sen kehityspiirteistä ruodittiin yksityiskohtaisemmin, löysi suomalaisten mediakriittisyydestä myös muita ulottuvuuksia (Mielipiteiden sateenkaari -raportti, 1999). Yhteiskunnan valtarakennetta arvioitaessa neljäs valtiomahti on mielletty joskus jopa ensimmäiseksi (ks. luku 2.3). Tähän liittyvä seurantaväittäjä, jonka mukaan toimittajat ohjaavat liikaa mielipiteitä Suomessa, on saanut aina merkittävän laajan hyväksynnän. Aikavälillä 1990-2000 tuntemus jonkin verran voimistui (samaa mieltä olevien osuus kohosi 59%:sta 69%:iin). Nyt saatu tulos kertoo kriittisyyden olennaisesta vähentymisestä. Näkemykseen yhtyy enää noin joka toinen (51%, kuvio 2c).

Muutoksen – kyseessä on yksi suurimpia siirtymiä edellisestä tutkimuksesta – selittäminen on jossakin määrin pulmallista. Kenties median ei koeta käyttäneen valtaansa samassa määrin ‘väärin’ kuin aikaisemmin. Teemasta kertynyt tulosmateriaali viittaa kokonaisuutena siihen, että medialle sallitaan sinänsä reippaastikin valtaa, mikäli se käyttää sitä oikein ja vastuullisesti. Tällaisia ovat etenkin tilanteet, joissa median koetaan olevan ‘pienen ihmisen puolella vallanpitäjiä vastaan’. Muutos saattaa täten osin selittyä tämänkertaisen tutkimuksen kysymysympäristöllä; kun toimittajien ja poliitikkojen edesottamukset pannaan suoraan vastakkain, jälkimmäisiä koetaan tunnettu kauna ikään kuin kiillottaa median kuvaa.

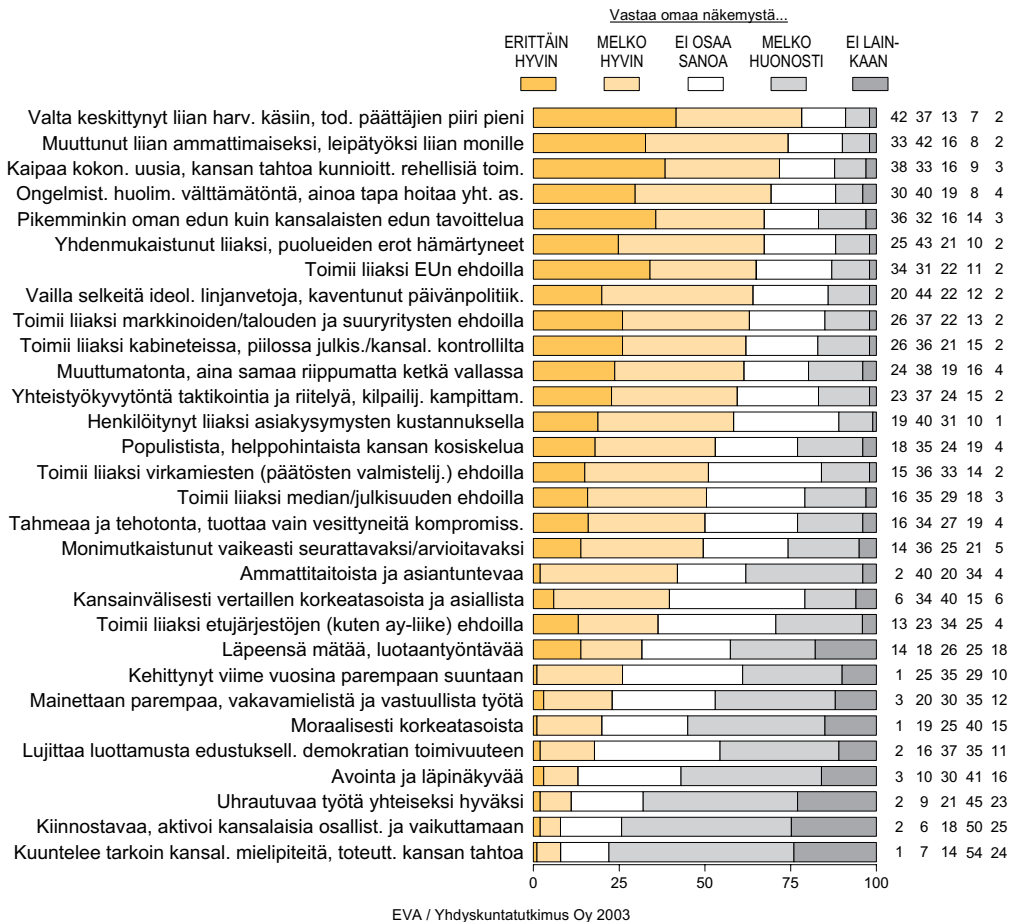
2.1.3 Suomalaisen politiikan kokovartalokuva

Politiikan olemukseen porauduttiin tutkimuksessa myös seikkaperäisemmin. Kansalaisten tuli arvioida erilaisia luonnehdintoja sen mukaan, miten ne vastaavat sitä kokonaiskuvaa, joka heillä on nykyisestä suomalaisesta politiikasta. Massiivinen lista sisälsi yhteensä kolmekymmentä myönteistä ja kielteistä, julkisesta keskustelusta poimittua määrettä. Pyrkimyksenä oli paitsi hahmottaa uudella tavalla suomalaisten politiikkakuvaa, paikantaa sellaisia kipukohtia, joihin yleisemmällä asennoitumistasolla esille tuleva vieraantuminen perustuu.

Tuloskokonaisuus muodostuu yksiselitteisen tylyksi. Poliittiset toimijat se saanee typeryymään. Kaikki profiilin kärkeen kiipeävät luonnehdinnat ovat luonteeltaan kielteisiä ja sen tyveen painuvat myönteisiä. Tämä tapahtuu lisäksi monilta osin siinä määrin suurella yksimielisyydellä, että tuloksesta välittyy selkeästi sekä se, mitä politiikka suomalaisten mielestä on, kuten myös se, mitä se ei ole (kuvio 3).

Tarkasteltaessa määreitä, joita kansan enemmistö pitää tosina, huomataan, että allekirjoitetuksi tulee käytännössä koko se syytelista, joka politiikan päälle julkisuudessa on sälytetty: politiikka on yhdenmukaistunut liaksi ja puolueiden erot ovat hämärtyneet (68%), politiikka on muuttunut liian ammattimaiseksi ja pelkäksi leipätyöksi (75%), on aina samaa riippumatta ketkä vallassa (62%), on vailla selkeitä ideologisia linjanvetoja (64%), valta on keskittynyt liian harvoihin käsiin (79%), henkilöitynyt liaksi asiakysymysten kustannuksella (59%), toimii liaksi kabineteissa ja piilossa julkisuudelta ja kontrollil-

Kuvio 3. NÄKEMYKSET SUOMALAISESTA POLITIIKASTA JA SEN TUNNUSPIIRTEISTÄ (%).

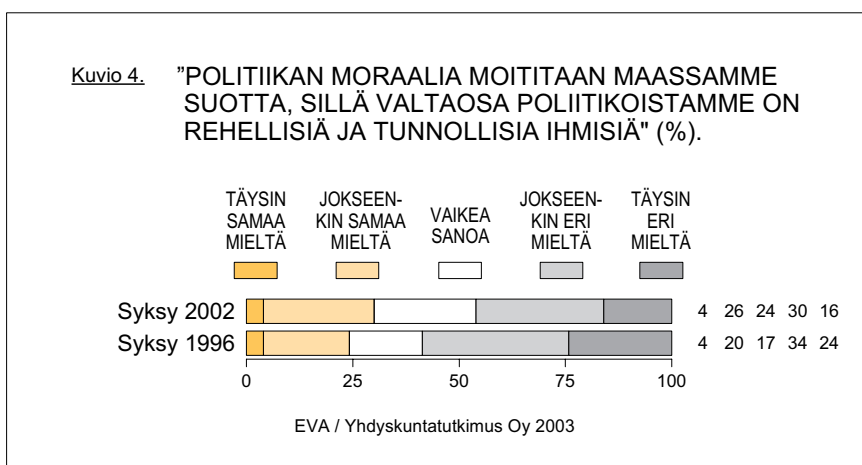

ta (62%), on yhteistyökyvyttöntä taktikointia ja riütelyä (60%) jne. Eikä kummallisiksi kuvautuvan prosessin lopputuoksillekaan anneta erityistä arvoa: tahmeaa ja tehotonta, tuottaa vain vesittyneitä kompromisseja (50%).

Kuva ei kohennu, kun katsotaan käsityksiä siitä mitä politiikka ei ole: kuuntelee tarkoin kansalaisten mielipiteitä, toteuttaa kansan tahtoa (8% allekirjoittaa, 78% kieltää), kiinnostavaa, aktivoi kansalaisia osallistumaan ja vaikuttamaan (8%/75%), uhrautuvaa työtä yhteiseksi hyväksi (11%/68%), avointa ja läpinäkyvää (13%/57%). Tulokinnanvara jää näidenkin tulosten osalla vähäiseksi.

Myös määre 'moraalisesti korkeatasoista' liitetään politiikkaan kitsaasti (20%/55%). Tätä koskeva seurantamittari ei kuitenkaan viittaa siihen, että politiikan moraalin koettaisiin viime aikoina ohentuneen. Niitä, joiden mielestä politiikan moraaliala moititaan maassamme suotta, on nyt jonkin verran enemmän (30%) kuin kuusi vuotta sitten (24%, kuvio 4). Muutos viestii pikemminkin vieraantumisen vähentymisestä ja on siten sopusoinnussa edellä todettujen muutosten kanssa.

Listaan sisältyy myös määreitä, joilla testattiin kuinka populistisen politiikanvastainen argumentin tulee olla, jotta se tulee torjutuksi. Tällainen raja löytyi, joskin työläästi. Luonnehdinnasta 'läpeensä mättää, luotaantyöntävää' (jota halventavampaa ei keksitty) sanoutuu irti useampi (43%) kuin hyväksyy (32%). Astetta maltillisemmat muotoilut 'kaipaa kokonaan uusia, kansan tahtoa kunnioittavia rehellisiä toi-

mijoita’ (71%/12%) ja ‘pikemminkin oman edun kuin kansalaisten edun tavoittelua’ (68%/17%) läpäisevät sen sijaan kansalaismielipiteen selvin luvuin (populististen ääriliikkeiden kannatuspohjasta, ks. luku 2.1.8).

Tyystin vaille tunnustusta suomalainen politiikka ei kuitenkaan jää. Jos politiikan nähdäänkin olevan liian ammattimaista, on se toisaalta monien (42%) mielestä myös ammattitaitoista ja asiantuntevaa. Kaikkein myönteisin arvio saadaan, kun poliitikkojemme osaamista punnitaan kansainvälisessä katsannossa: määre ‘kansainvälisesti vertaillen korkeatasoista ja asiallista’ saa selvästi enemmän hyväksyntää kuin torjuntaa (40%/21%). Muuhun tulostekstiin suhteutettuna arvio saa hieman koomisenkin sävyn – millaista mahtaa olla politiikka muualla jos lyttyyn lyöty kotimainen on sitä parempaa.

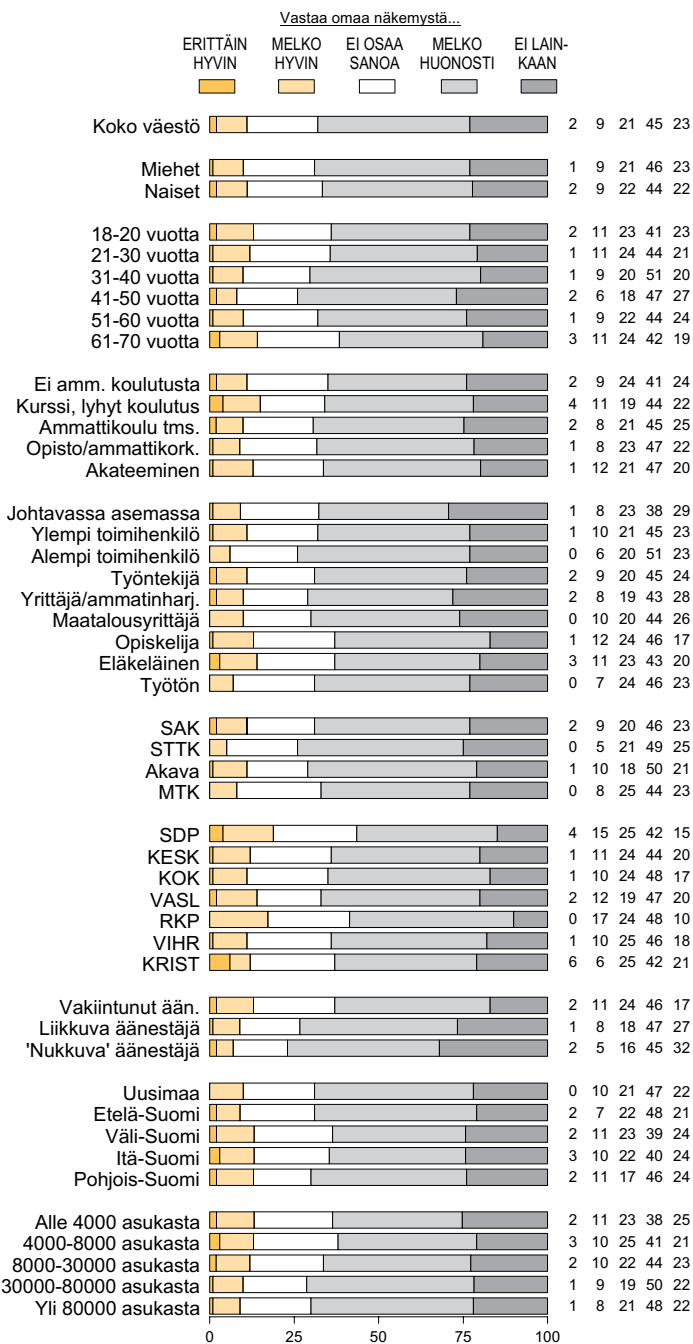
Väestöryhmittäin käsitykset politiikan olemuksesta vaihtelevat vain melko vähän. Naisten ja miesten politiikkakuvat ovat käytännössä yhdenmukaisen synkeät. Myös muiden taustatekijöiden yhteydet jäävät yleisesti ottaen heikoiksi. Mikäli esimerkkinä tarkastellaan myönteistä määrettä ‘uhrautuvaa työtä yhteiseksi hyväksi’ (lausuma on suora sitaatti suomalaisen politiikan keskiöstä), todetaan kaikkien kansanosien kieltävän asian paikkansapitävyyden ikään kuin yhteisestä sopimuksesta (kuvio 5).

2.1.4 Kansanvallan kahleet

Politiikan puolustukseksi voidaan sanoa, ettei sen osa ole nyky-yhteiskunnassa helppo. Monimutkaisiin ongelmiin vaaditaan nopeita, tehokkaita ja ‘oikeudenmukaisia’ ratkaisuja. Nämä on tehtävä kriittisen kansalaismielipiteen, sitä ruokkivan median, markkinavoimien ja työmarkkinavoimien puristuksessa. Alinomaisena uhkana on joko äänten, rahojen tai yhteiskuntarauhan – pahimmillaan näiden kaikkien – katoaminen. Poliittisen järjestelmän rooli on muuttunut enenevästi aktiivisesta reaktiiviseksi. Siitä on tullut ikään kuin maalivahti, joka koettaa torjua eri suunnista singahtelevia palloja; se ei välttämättä itse pääse potkaisemaan palloa, saati aina johda peliä.

Edellä tarkasteltuun politiikan kuvaa luotaavaan kysymyssarjaan sisältyi myös määreitä, jotka mittasivat käsityksiä poliittisen päätöksenteon itsenäistä toimivaltaa rajoittavista tekijöistä. Ideana oli selvittää näkemyksiä näiden ulkopuolisten voimien mahdista, ts. min-

Kuvio 5. SUOMALAINEN POLITIIKKA: UHRAUTUVAA TYÖTÄ YHTEISEKSI HYVÄKSI (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

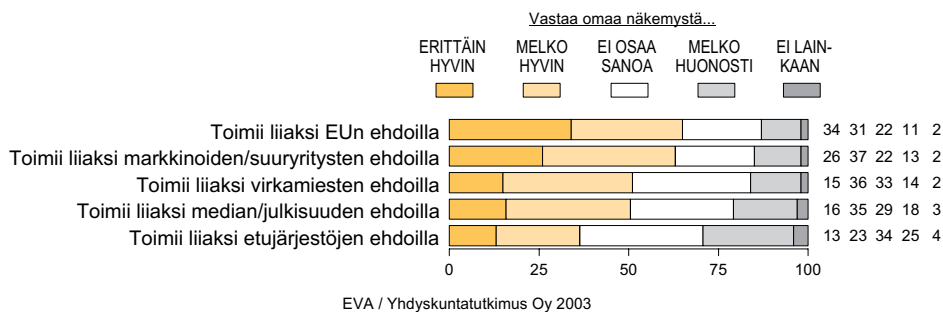
kä tahojen ehdoilla politiikka joutuu ensisijaisesti toimimaan. Käsitteellisesti asetelma kiertyy lähelle yhteiskunnan valtarakennetta, jota koskevia arviointeja tarkastellaan raportissa jäljempänä (luku 2.3).

Painavimmaksi päällekatsojaksi koetaan EU. Kaksi kolmesta (65%) näkee maamme politiikan toimivan liaksi sen ehdoilla. Tulkinassa huomattakoon, ettei kyseessä ole suoranaisesti ulkoparlamentaarinen voima. Unioni toki kuuluu edustuksellisen demokratian piiriin, jos kohta suomalaisesta äänestäjästä lähtevä komentoketju onkin konstikas ja kohmeinen (kuvio 6; määreet ovat mukana myös perustuloksessa kuviossa 4). Kannanottoa ei tule tulkita merkiksi mittavasta EU-vastaisuudesta. Näin siksi, että unionijäsenyyden kannattajistakin noin joka toinen (48%) katsoo EU:n vaikutuksen lialliseksi (ei kuviossa).

Talouden taholta tuleva tanssitus mielletään miltei yhtä mittavaksi. Vajaa kaksi kolmasosaa (63%) katsoo politiikan toimivan liaksi markkinoiden, talouden ja suuryritysten ehdoilla. Suhtautumisvaihtelun ääripäitä edustavat – sinänsä yllätyksettömästi – vasemmistoliiton ja kokoomuksen kannattajat. Virkamiesten vaikutus (51%) katsotaan likimain yhtä usein lialliseksi kuin median (toimii liaksi median/julkisuuden ehdoilla, 51%).

Vähimmällä vertailussa pääsevät etujärjestöt (joista esimerkkinä kysymyksessä mainittiin ay-liike). Niiden lusikan näkee liian suureksi vain runsas kolmannes (36%). Tulos on luonnollinen ajatellen järjestöjen jäsenmääriä ja niiden kuvaa ‘tavallisen palkansaajan’ puo-

Kuvio 6. NÄKEMYKSET SUOMALAISESTA POLITIIKASTA: POLIITTISEN PÄÄTÖKSENTEON REUNA-EHDOT (%).

lustajina. Turhan isoiksi etujärjestöjen aterimet koetaan etenkin kokoomuksen ja keskustan kannattajakunnissa, vasemmistopuolueissa pulmaa ei pidetä erityisen suurena.

2.1.5 Vioistaan huolimatta välttämätöntä

Politiikan arvostelulla on myös kiusallinen käänköpuolensa. Sen jälkeen kun järjestelmä on jauhettu jotakuinkin tomuksi, joudutaan toteamaan, ettei sitä ilmankaan tulla toimeen. Tämä käy ilmi määreen ‘ongelmistaan huolimatta välttämätöntä, ainoa tapa hoitaa yhteisiä asioita’ saamasta vastaanotosta. Seitsemän kymmenestä (70%) allekirjoittaa, noin joka kymmenes (12%) ei. Viimemainituille ei esitetty kysymystä, mitä he tarjoavat tilalle.

Kaksijakoinen ajattelutapa tuo mieleen suomalaisten vaalikäyttäytymisessä toistuvan tradition. Sen jälkeen, kun istuvat kansanedustajat on ensin asianmukaisesti vitsottu ja todettu tehtävänsä kelvottomiksi, heidät valitaan vähäeleisesti aina uudelleen.

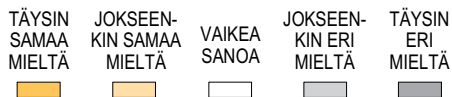
2.1.6 Äänestäminen kannattaa, joskaan ei vaikuta

Vaikka vaaleissa äänestäisi vain viisi ihmistä, puolueet saavat niiden kautta oikeuden vallankäyttöön. Mitä alemmaksi äänestysprosentti laskee, sitä huonommin edustuksellinen demokratia toimii ja sitä epäkansanvaltaisempia poliittisista päätöksistä tulee. Kenties politiikkaa vieroksuvankin kannattaisi, vaikkapa vain ehkäistäkseen politiikan edelleen huonontumisen, olla kuudes äänestäjä.

Jokin tämäntapainen taustalogiikka saattaa sisältyä kannanotoihin, jotka koskevat suomalaisten periaatteellista suhtautumista äänestämiseen. Teesi ‘vaikka yksittäinen kansalainen ei voi paljontaan vaikuttaa maan asioihin, äänestäminen kannattaa aina’ saa valtaenemistön (81%) hyväksynnän (kuvio 7a).

Koska tulos vaikuttaa ristiriitaiselta muihin politiikkäkäsitteisiin suhteutettuna, se kaipaa tuekseen tulkintaa. Äänestäminen on yleisessä katsannossa, vaikka se tapahtuisi pelkästään ritualistiselta tai tottumuspuhjalta, sosiaalisen suotavuuden suuntaisen toimi. Merkitystä on niinikään kysymyksen muotoilulla; argumentin alkuosa (‘vaikka ei voi paljon...’) siivilöi liian optimismin pois. Muistettakoon myös vaalitutkimusten ikaikainen havainto: vaikka huomattava osa kansasta

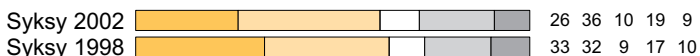
Kuvio 7.

A) "VAIKKA YKSITTÄINEN KANSALAINEN EI VOI PALJONKAAN VAIKUTTAA MAAN ASIOIHIN, ÄÄNESTÄMINEN KANNATTA AINA" (%).

B) "ON SAMANTEKEVÄÄ MITKÄ PUOLUEET ISTUVAT KEVÄÄN EDUSKUNTAVAALIEN JÄLKEISESSÄ HALLITUKSESSA, ASIAT/HARJOITETTAVA POLITIIKKA EI SIITÄ MUUTU" (%).

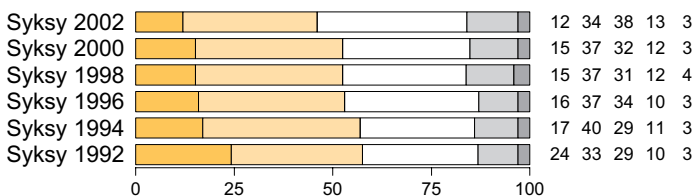
C) "ASIAT MAASSAMME MUUTTUISIVAT PAREMMIKSI SUHTEELLISEN NOPEASTIKIN, MIKÄLI VAIN OIKEAT PUOLUEET JA POLIITIKOT PÄÄSISIVÄT VALTAAN JA PÄÄTTÄMÄÄN ASIOISTA" (%).

D) "OLISI HYVÄ, JOS SUOMEN PUOLUEKENTTÄ KEHITTYISI KOHTI KAKSIPUOLUEJÄRJESTELMÄÄ (kahden johtavan puolueen järjestelmää, esim. 'porvaripuolue' ja 'vasemmistopuolue')" (%).

E) "NYKY-SUOMESSA KANSALAISTEN MIELIPITEET VÄLITTYVÄT PÄÄTÖSENTEKIJÖILLE PALJON PAREMMIN KANSALAISLIIKKEIDEN KAUTTA KUIN PUOLUEIDEN KAUTTA" (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

pitää äänestämistään ennalta varmana, vaalipäivinä asia jotenkin unoh-
tuu. Aikomuksen ja aktion epäsuhta on ollut suuri etenkin nuorilla.
Kannanottojen löyhää periaatteellisuutta osoittaa se, että vaaleissa nuk-
kua aikovistakin kolmannes katsoo näin mitaten 'äänestämisen kan-
nattavan' (ei kuviossa).

Vaaliosallistumisen vaikuttavuutta koskevista käsityksistä saatiin vihiä jo edellä. Teeman muut tuntosarvet tuottavat samansuuntaisia tuloksia. Enemmistö (62%) arvioi olevan samantekevää, mitkä puolueet istuvat eduskuntavaalien jälkeen hallituksessa, asiat ja harjoitettava politiikka ei siitä muutu. Vaikka tulos on tyyli, edellisten vaalien edellä epäusko oli havaittavasti laajempaa (kuvio 7b). Palautettakoon mieliin, että politiikan kuva -kysymyssarjassa (kuvio 3) luonnehdinnan ‘muuttumatonta, aina samaa riippumatta ketkä vallassa’ allekirjoitti yhtä moni (62%). Käänteiseen teesiin, jonka mukaan asiat maassamme muuttuisivat paremmiksi suhteellisen nopeastikin mikäli vain oikeat puolueet ja poliitikot pääsisivät valtaan ja päättämään asioista, suhtaudutaan selvästi skeptisemmin. Noin joka neljäs (23%) yhtyy, noin joka toinen ei (45%, kuvio 7c).

Yhdessä mittarit viittaavat ajatteluun, jonka mukaan päättäjät saattavat vaalien myötä muuttua mutta eivät päätökset. Pessimismillä voidaan nähdä kaksi perustaa, jotka palautuvat edellä sanottuun. Vaihtoehtottomuus voi olla seurausta puolueiden samanlaisuudesta kuten myös niiden reaalisten toimintamahdollisuuksien rajallisuudesta. Raha ja muut päätöksenteon raadolliset reunaehdot pakottavat eri tavoin suuntautuvat puolueetkin toteuttamaan samankaltaista politiikkaa. Näin tulkiten pessimistisiin käsityksiin ‘muutoksen mahdottomuudesta’ sisältyy myös ilmeistä realismia.

Muuttumattomuutta pönkittävät myös maallemme ominaiset monipuoluehallitukset. Ne – ääriesimerkkinä viimeaikaiset poliittisesti kaikkiruokaiset kokoonpanot – joutuvat tekemään päätöksenteossaan pitkälle meneviä kompromisseja, joiden lopputulosta ei mikään ryhmä välttämättä halua tunnustaa omakseen. Ratkaisuksi tähän on ehdotettu nk. kaksipuolueista tuttua kahden johtavan puolueen järjestelmää, jolloin äänestäjät voisivat tehdä selkeitä suuntavalintoja ja määrittää minkä tyyppinen ‘meininki’ maan politiikalle halutaan. Tätä koskeva uudistusehdotus torpataan kansalaismielipiteessä verraten selvän luvuin. Vain noin viidennes (19%) toivoo puoluekenttämme kehittävän kohti kaksipuoluejärjestelmää (kuvio 7d). Ideasta ei innostu erityisesti mikään väestöryhmä.

Puolueiden ohella kansalaisilla on luonnollisesti käytettävissään myös muita vaikutuskanavia ja -tapoja. Kansanvallan tulpiksi koettujen puolueiden ohitustekniikoita on lähinnä kahta päälajia. Joko puolueiden ohii pyritään ajamaan uutta erillistä väylää pitkin (kansalais-

liikkeet, yhden asian liikkeet) tai sitten kaikista välittävistä mekanismeista luovutaan kokonaan (suora kansanvalta, kansanäänestykset). Aiemmat aineistot ovat kertoneet, että kansanäänestyksiä kannatetaan laajasti miltei niiden aiheesta riippumatta.

Kansalaisliikkeisiin suhtautumista selvitettiin yksityiskohtaisemmin edellisessä EVA-tutkimuksessa. Tulokset osoittivat, että asennoituminen riippuu niin liikkeen ajamasta asiasta kuin sen ajamisen keinostakin (Erlaisuus Suomessa, 2001). Tällä kertaa pitäydyttiin yleisuhtautumisen seurannassa. Tulos kertoo uskon kansalaisliikkeisiin hieman heikentyneen edellisestä mittauksesta. Silti lähes joka toinen (46%) uskoo mielipiteiden välittyvän paremmin niiden kuin puolueiden kautta (kuvio 7e). Kymmenen viime vuoden kehitys kertoo pikemminkin laskevasta kuin lisääntyvästä luottamuksesta. Trendi tosin on vaikeatulkintainen sikäli, että muutos voi selittyä yhtä hyvin puolueiden kuvan kohentumisella kuin kansalaisliikkeiden kuvan himmentymisellä. Riskitiridassa politiikan vähittäiseen 'paluuseen' viittaavien signaalien kanssa se ei silti ole.

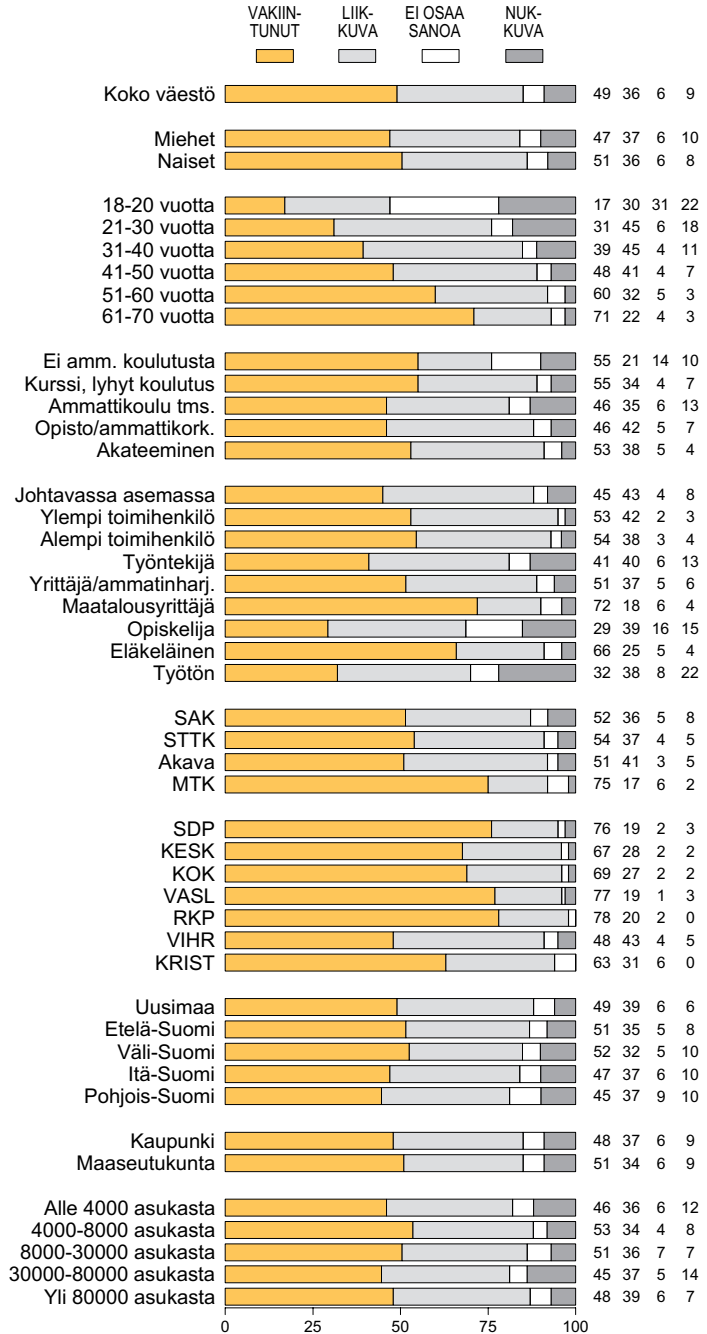
2.1.7 Äänestäjätyypit: vakiintuneet, liikkuvat ja ilkkuvat äänestäjät

Suomalaisten politiikkasuhdetta selvitettiin tämänkertaisessa tutkimuksessa myös äänestämistottumusten näkökulmasta. Ideana oli selvittää kansalaisten jakaantumista erilaisiin äänestäjätyyppeihin, tarkastella näiden väestöllisiä tuntomerkkejä sekä lisäksi arvioida miten eri tyypit mahdollisesti eroavat toisistaan yhteiskunnallisilta asenteiltaan ja politiikkaan kohdistamiltaan odotuksilta.

Ryhmittely perustui kansalaisten omaan itsearviointiin. Vastajilta kysyttiin, miten he luonnehtisivat itseään äänestäjinä eli ovatko he valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa ensisijaisesti vakiintuneita, liikkuvia vaiko nukkuvia äänestäjiä (käsitteitä selvennettiin lisämääreillä). Vakiintuneeksi, ts. jonkin puolueen verraten pysyväksi kannattajaksi, ilmoittautui noin joka toinen (49%) ja liikkuvaksi eli eri puolueita vaihtelevasti eri vaaleissa äänestäväksi runsas kolmannes (36%).

Nukkuvaksi eli henkilöksi, joka ei tavallisesti käy lainkaan äänestämässä, itsensä nimesi noin joka kymmenes (9%, kuvio 8). Vaalitulastoista tiedetään, että kyseinen ryhmä on ollut paljon suurempi. Ero selittyy paitsi edellä sanotulla – äänestysaikomus ja sen toteutta-

Kuvio 8. ÄÄNESTÄJÄTYYPIT: ONKO NÄHDÄKSEEN ENSISIJAISESTI... (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

minen ovat eri asioita – myös sillä, ettei monikaan ilmeisesti halua tunnustautua säännöllisesti nukkuvaksi 'kroonikoksi', vaikka menettelyä olisi tullutkin toisinaan kokeiltua (vaalitulokset kertovat vaalikohtaisesta osanotosta). Luonnollisesti taustalla on myös yleinen aktiivisuusero; tutkimuksiin vastaavat käyvät hieman keskimääräistä useammin myös äänestämässä.

Tulosten väestöryhmittäisessä erittelyssä huomio kiinnittyy huimien iän mukaisiin eroihin. Puolueuskollisten äänestäjien osuus kasvaa suoraviivaisen voimakkaasti iän kohotessa. Vanhimma ikäryhmästä (61-70 -vuotiaat) vakiintuneita on lähes kolme neljännestä (71%). Nuorimpien ikäryhmien alhaisia lukuja selittää luonnollisesti osin ns. ehtimistekijä; ikänsä vuoksi he eivät ole ehtineet vakiintua sen paremmin vakiintuneiksi kuin nukkuviksikaan äänestäjiksi. Huomionarvoista kuitenkin on – vallankin kun uusimpien vaalitutkimusten pohjalta tiedetään ettei äänestämään yleensä opita vanhempana jos se ei ole aiemmin tullut tavaksi – että suoralta kädeltä nukkuviksi ilmoittautuvia on suhteellisesti eniten nuorimpien keskuudessa (kuvio 8).

Jonkin puoluevalinnan tehneillä (äänestysaikomus vaaleissa) kiinnostuneisuus ymmärrettävästi on keskimäärin suurempaa kuin valintojaan vasta tuumaavilla. Suurimmaksi liikkuvien äänestäjien osuus osoittautuu niiden kohdalla, jotka aikovat äänestää vihreitä. Tämä tuskin tietää erityistä äänivyöryä ryhmälle; jo pitkältä ajalta tiedetään, että vihreys realisoituu poliittisena kantana mittavammin kaikissa muissa elämänkentissä kuin äänestyskopissa, ts. ryhmän gallup-kannatus ylittää sen vaalikannatuksen huimasti. Sosiaaliryhmittäin tarkasteltuna 'sementoiduimmat' äänestystottumukset löydetään eläkeläisiltä ja maatalousyrittäjiltä.

Verrattaessa eri äänestäjätyyppien yhteiskunnallisia asenteita toisiinsa saalis jää laihaksi. Tulos tuottanee pettymyksen puolueille, joille tutkimuksella ei ole tarjota mitään täkyä uusien äänestäjien tavoittamiseksi. Kuten tunnettua, etenkin liikkuvien äänestäjien mielipiteet ovat puolueiden kroonisen ja kiihkeän kiinnostuksen kohde.

Merkittäviä asenne- ja arvostuseroja löydetään vain yhdeltä teema-alueelta, suhtautumisesta politiikkaan. Koska jo jaotuseruste lähtee poliittisen orientaation alueelta, kyse on paljolti kehämäisestä asian selittämisestä itsellään. Joka tapauksessa selkeimmät erot ilmenevät poliittisen vieraantumisen asteessa. Tämä hahmottuu pikemmin-

kin kolmiportaiseksi kuin asetelmaksi nukkuvat vs. muut. Toisin sanoen myös liikkuvien ja vakiintuneiden äänestäjien välinen luottamusero on monien mittareiden valossa verraten selvä. Vakiintuneet ovat astetta kiinnittyneempiä paitsi omaan puolueeseensa, myös politiikkaan yleensä. Poliitiikan sisältöön kohdistetuissa odotuksissa näiden kahden äänestäjäryhmän erot jäävät kauttaaltaan mitättömän pieniksi. Esimerkiksi toiveet uuden hallituksen toiminnan painopisteistä (ks. luku 2.2) muodostuvat niissä miltei identtisiksi.

Nukkuvien äänestäjien – joita luvun otsikossa nimitetään ilkkuviksi äänestäjiksi ryhmää koskeviin tuloksiin viitaten – asenteista kannattaa kirjata ainakin yksi huomio. Jos koko kansan kuva politiikasta on kriittinen, nukkuvilla se on milteipä murhaava. Julkisuudessa esitetyt tulkinnat, joiden mukaan maamme nykyinen matala äänestysaktiivisuus perustuisi merkittävässä määrin jonkinlaiseen ‘luottavaiseen passiivisuuteen’ tai äänestämättä jättävien suoranaisen tyytyväisyyteen, eivät saa tukea tämän tutkimuksen tuloksista.

2.1.8 Purisiko populismi – Le Pen’namon potentiaalinen kannatuspohja

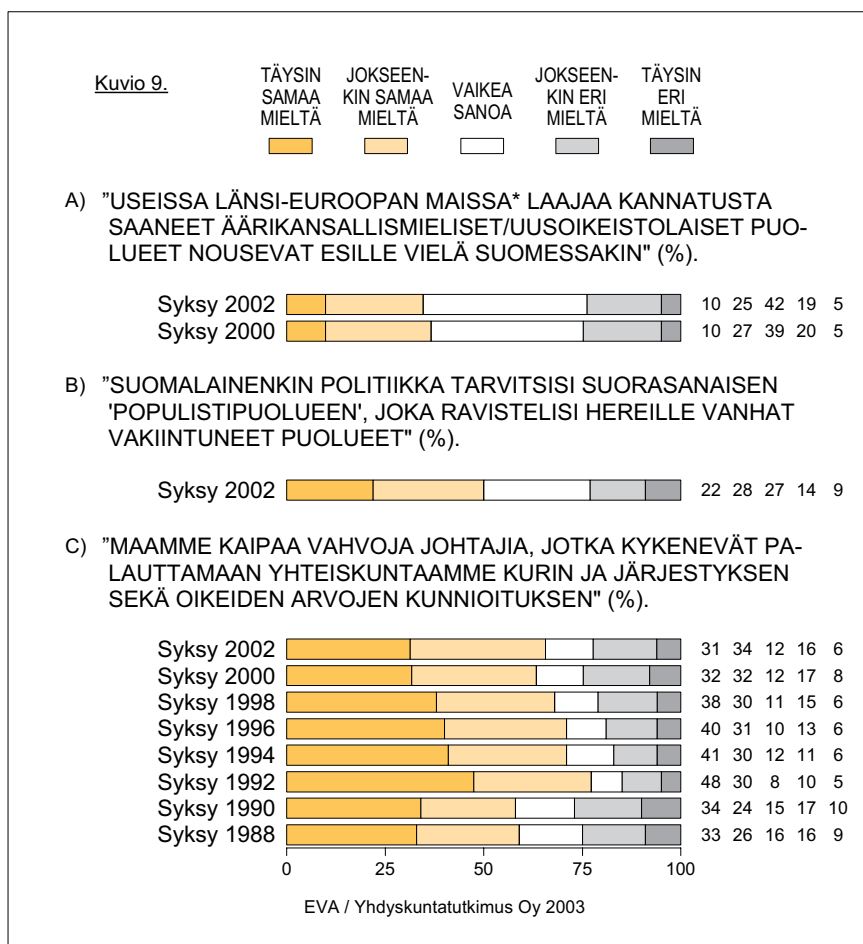
Poliittinen historia muistaa vuoden 2002 populismista. Euroopan poliittisessa ilmastossa tunnettiin uusia tuulia, joissakin arvioissa jopa suursäätilan muutoksen merkkejä. Uusnationalistiset, nk. äärioikeistolaiset liikkeet saavuttivat lyhyessä ajassa merkittäviä vaalivoittoja useissa maissa. Suomessakin säikähdettiin kysymään, mitkä ovat kyseisen liikehdinnän mahdollisuudet meillä.

Asian todennäköisyyttä arvioitaessa kansalaismielipide muodostuu lähinnä epätietoisuutta ilmentäväksi. Silti noin kolmannes (35%) uskoo kyseisenkaltaisten puolueitten nousuun maassamme. Arviointit eivät ole asiallisesti muuttuneet kahden viime vuoden aikana (kuvio 9a).

Kysyttäessä tarvitseeko maamme tällaisen puolueen, saadaan äkkikatsomalta äimistyttävä tulos. Teesin ‘suomalainenkin politiikka tarvitsisi suorasanaisen ‘populistipuolueen’, joka ravistelisi hereille vanhat vakiintuneet puolueet’ allekirjoittaa joka toinen (50%, kuvio 9b). Kansankiihottajaksi ryhtymistä kaavailevan ei kuitenkaan kannata luvuista innostua. Toive tuskin tarkoittaa monenkaan osalla tuen antamista, uutta yrittäjää ajatellaan ennen muuta sparraajan rooliin. Popu-

listipuolue pelottaisi perinteiset, pysähtyneisyydestä moititut puolueet uudenaikaiseen toimintaan samalla tavoin kuin vihreiden nousu on tehnyt kaikista puolueista ympäristöystävällisiä, tai kuten Tanskassa populistit ovat saaneet muutkin puolueet ajamaan maahanmuuton rajoittamista. Tietävästi Ranskassa monille Le Peniä protestimielessä äänestäneille olisi ollut kauhistus, jos tämä todella olisi noussut merkittävään valta-asemaan.

Vailla viihtymystä tämän tyyppisiin ilmiöihin suomalaiset eivät kuitenkaan ole. Vahvan johtajan kaipuu elää maassamme edelleen vahvana. Nyt kaksi kolmesta (65%) toivoo tällaista yläpuolista, 'oikeita arvoja' edustavaa auktoriteettia – jotakin sellaista, joka panee kaikki sählääjät riviin ja selkeästi näyttää meille toimimme suunnan. Kova-

otteista kurinpalauttajaa kaivattiin etenkin lama-ajan ahdingossa, sittemmin kysyntä asteittain heikkeni. Uusimmat tulokset kertovat trendin katkeamisesta, mutta eivät sen suoranaisesta uudelleenvoimistumisesta (kuvio 9c).

Kysymykseen siitä olisiko jollekin uusääriliikkeelle elintilaa Suomessa, ei luonnollisestikaan voida antaa varmaa vastausta. Jos sinänsä täysipäisiksi tunnetut, vanhojen eurooppalaisten demokratioiden kansalaiset hurauttavat antamaan tukensa kyseisille liikkeille, on se mahdollista meilläkin. Perinteisiä puolueita kohtaan tunnetun epäluottamuksen määrä ei ole ainakaan este.

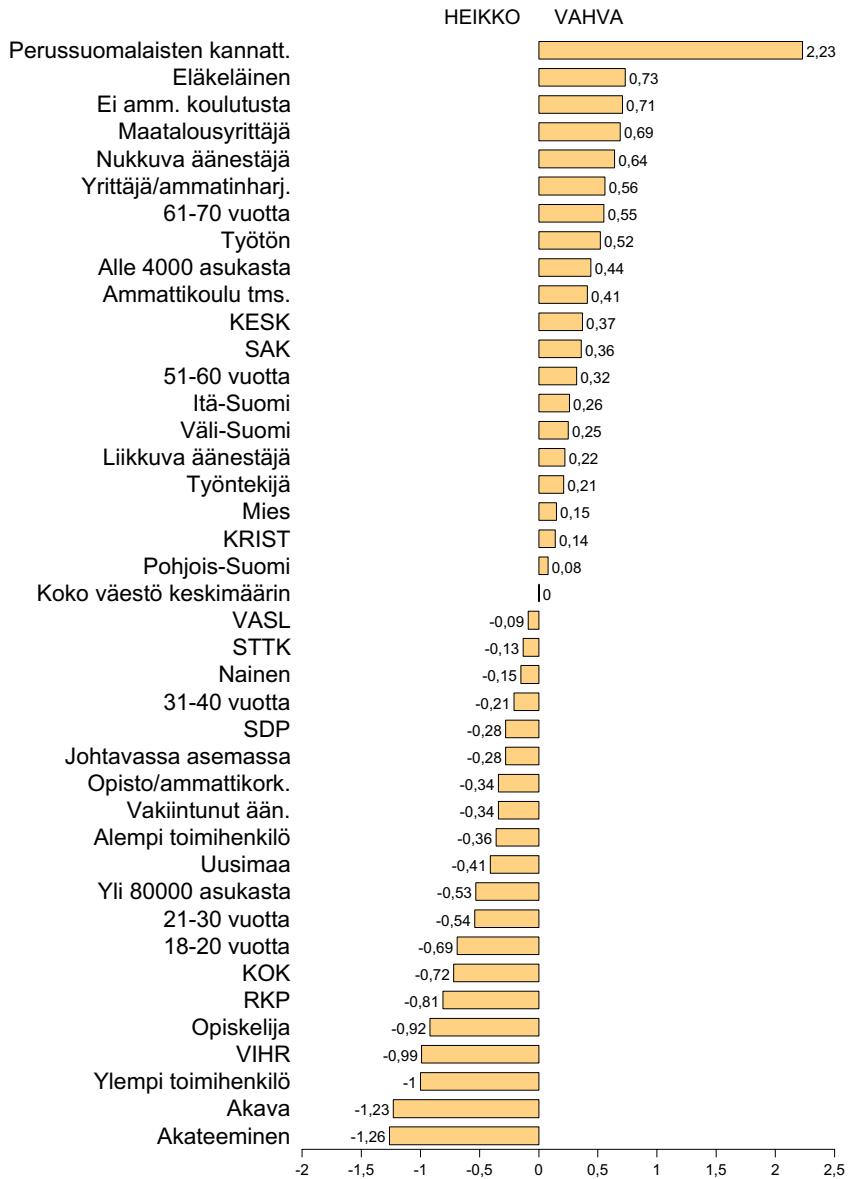
Todennäköisyys on kuitenkin pieni. Uusille yrittäjille ei järjesty hevin tilaa suomalaisen politiikan pelikentällä. Viimeisin varteenotettava, tämän tuupinnan väistämään kyennyt ryhmä vihreät tuli mukaan jo yli kaksikymmentä vuotta sitten. Sovinnaisuudessaan ja pinttyneessä puolueuskollisuudessaan suomalainen äänestäjä on niin hidasliikkeinen ja pitkäpiuhainen, ettei todennäköisesti ehdi mukaan ennen kuin liike on jo sammahtanut. Edes lama-aika ei kyennyt radikalisoimaan suomalaisten poliittista osallistumista. Yhteiskunta on myös monin tavoin toinen kuin silloin, kun Veikko Vennamo lumosi unohdetun kansan ja sai sen valtaamaan merkittävän osan eduskunnasta.

Vaikka ulkomaalaisiin suhtaudutaan varauksellisesti, näiden piskuista joukkoa tuskin kykenee syyllistämään maamme ongelmista puheliiankaan populistit. Ratkaiseva edellytys liikkeelle on myös riittävän karismaattinen johtohenkilö, jollaista on vaikea löytää. Suomalaisen poliitikon perustyypit ei tähän sovellu.

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, keihin uusi liike ensisijaisesti vetoaisi. Aihepiiriä koskevista asennemittareista rakennettiin 'populismi-indeksi', jonka pistemäärät kuvaavat po. oppeja kohtaan tunnetun vetovoiman astetta. Väestöprofiili kertoo viehtymyksen paikantuvan paljolti ns. mataliin sosiaalsiin resursseihin. Ääripäitä edustavat perussuomalaisten kannattajat (vaikka ryhmä on tilastollisen tarkastelun kannalta pieni [n=21], se otettiin mukaan vertailuun keskimääräisyydestä voimakkaasti poikkeavan luonteensa vuoksi) sekä akateemisesti koulutetut. Viimemainittuihin uuden liikkeen opit eivät selvästikään uppoaisi (kuvio 10).

Yhteiskuntaryhmittäin tarkasteltuna profiilin kärki on silti verraten sekalainen. Tätä osoittaa mm. (pien)yrittäjien löytyminen lähel-

**Kuvio 10. POPULISMI-INDEKSI: UUDEN 'REHELLISEN JA OIKEUDEN-
DENMUKAISEN' POLIITTISEN LIIKKEEN POTENTIALINEN
KANNATUSPOHJA ERI VÄESTÖRYHMISSÄ (summamuuttuja-
keskiarvot, poikkeamat koko väestön keskiarvosta).**

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

tä ns. vähäväkisiä väestöryhmiä. Tulos vastaa liikkeiden kannatuspohjasta muissa maissa tehtyjä havaintoja.

Analyysiä jatkettiin tarkastelemalla populismi-indeksin yhteyttä muihin kuin politiikkaa koskeviin yhteiskunnallisiin asenteisiin. Kansainvälisesti havaitut tuntomerkit täyttyivät kiistattomina. Ulkomaalaisasenteet kielteistyvät voimakkaasti populismipistemäärien kohotessa. Samansuuntaisena yhteys ilmeni myös kansainvälistymis- ja integraatioasenteissa kuten myös markkinatalouden kehitysilmioitä koskevissa asenteissa. Yleisellä tasolla ominaista korkeita pistemääriä saaneille oli tietty sivustakatojaksi jäämisen tunne ja muutoksen vierastaminen (ei kuviota).

2.2 Poliitiikan sisältö – mitä uuden hallituksen tulisi tehdä

Uudelta hallitukselta odotetaan varsin laaja-alaista aktiivisuutta. Lukuisien asioiden tulisi painottua sen toiminnassa nykyistä enemmän. Tärkeimmiksi koetaan työllisyyden parantaminen, terveydenhuollon kehittämisen ja rikollisuuden torjunta.

Valtaenemmistön edellyttämiä ovat myös köyhyyden poistaminen ja syrjäytymisen estäminen, maaseudun ja syrjäalueiden ongelmien helpottaminen sekä kuntien talouden ja palvelujen turvaaminen. Hyvinvointivaltiovaatteet osoittautuvat täten vahvoiksi.

Yhteisen hyvän jakamisen ohella tähdennetään sen tekemistä: kipeimpiin kehittämiskohteisiin kuuluu myös yrittäjyyden edistäminen. Kun julkisten palvelujen parantamisen lisäksi myös verotuksen alentamiseen kohdistuu näkyviä odotuksia, politiikan vaatimustaso muodostuu kovaksi. Tulosten perusteella voisi ajatella, ettei hallitukseen halua yksikään puolue.

Odotuksilla on vahva kansallinen painotus. Prioriteettilistan tyveen jäävät kaikki kansainväliseen kanssakäymiseen ja maamme ulkosuhteisiin liittyvät asiat. Eri väestöryhmien 'hallitusohjelmat' eivät yleisesti ottaen poikkeaa suuresti toisistaan. Yhteiskunnan kehittämisen tärkeimmistä painopisteistä vallitsee suomalaisten kesken pitkälle menevä konsensus.

Politiikan toimivuutta voidaan punnita kahdella tapaa. Onnistumista voidaan arvioida paitsi päätösten tekotavan näkökulmasta, myös niiden sisällön näkökulmasta. Poliitiikan kritiikki kohdistuu usein ensin mainittuun aspektiin. Vähintään yhtä tärkeä asia kuitenkin on lopputulos eli poliittisten päätösten sisältö ja yhteiskunnalliset vaiku-

tukset. Tyhmä päätös ei ole hyvä päätös, vaikka se olisi kuinka kansanvaltaisesti tehty. Päätöksenteon demokraattisuusvaade ja asiantuntemusvaade eivät välttämättä ole aina helposti yhteensovitettavissa.

Tutkimuksen seurantakysymyksistä suuri osa luotaa politiikan sisältöön ja tavoitteisiin kohdistuvia odotuksia. Tällä kertaa näitä selvitettiin myös kohdennetulla kysymyssarjalla, jossa näkökulma oli sidottu eduskuntavaaleihin ja niiden seurauksena syntyvän uuden hallituksen toimintaan. Suomalaisten tuli kertoa, miten erilaisten asioiden tulisi painottua tulevan hallituksen toiminnassa verrattuna maassamme viime vuosina harjoitettuun politiikkaan.

2.2.1 Yleiskuva odotuksista

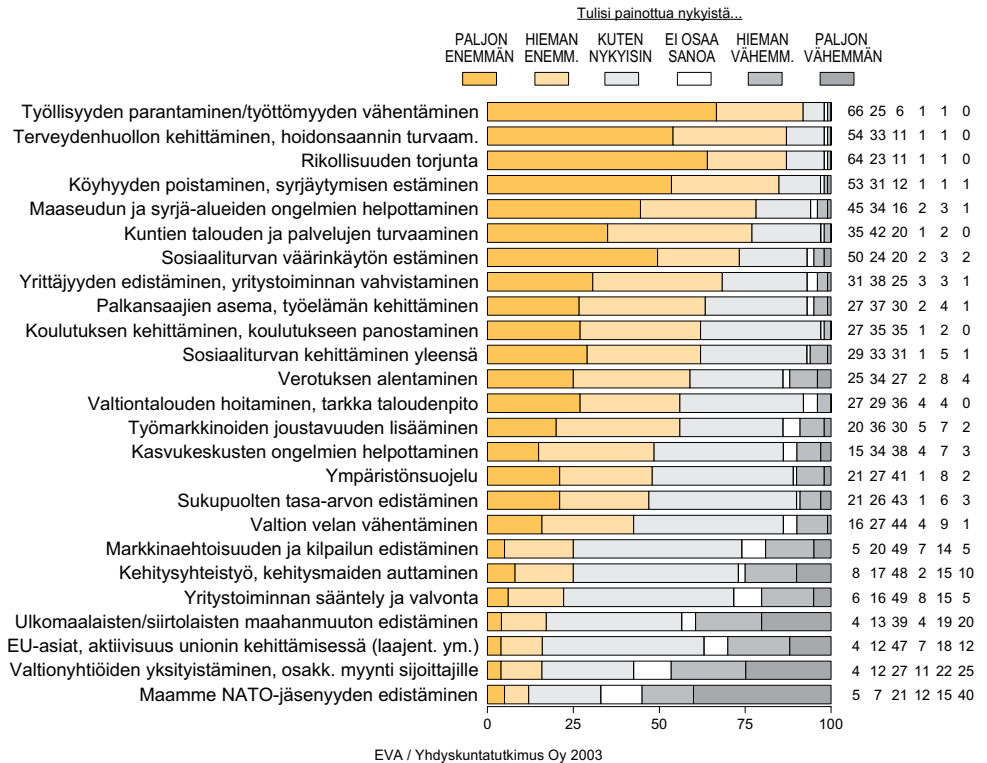
Kansalaisten 'hallitusohjelmassa' tavoitteet asettuvat tasaisesti laskevaan järjestykseen. Yhtä ykkösasiaa ei ole, vaan odotukset hajaantuvat moniin, osin hyvinkin eri tyyppisiin asioihin. Vaatimusten kokonaisuus osoittautuu kuitenkin mittavaksi. Uudelta hallitukselta odotetaan varsin laaja-alaista aktiivisuutta. Miltei kaikkien tiedusteltujen asioiden tulisi painottua nykyistä enemmän tai ainakin nykyisessä määrin (kuvio 11).

Yleiskuva odotuksista saadaan tarkastelemalla listan kärkeä ja tyveä. Tärkeimmäksi koetaan työllisyyden parantaminen/työttömyyden vähentäminen (91% haluaa painottuvan nykyistä enemmän). Vaikka sitkeähenkiseksi osoittautuneen ongelman hoidossa on saavutettu osittaisia onnistumisia, suomalaiset eivät totu eivätkä halua tottua suurtyöttömyyteen. Asenne on terve ja tarpeellinen.

Miltei yhtä suuren painoarvon kuin työttömyys saavat terveydenhuollon kehittäminen (87%) ja rikollisuuden torjunta (87%). Ensin mainittua koskevaa tulosta ei tule tulkita vain viimeaikaisen mediakohun heijastumaksi. Näin siksi, että jo edellisessä tutkimuksessa julkisen talouden tärkeimpiä kehittämiskohteita määritettäessä terveydenhuolto saavutti selkeän ykkössijan (Erilaisuuksien Suomi, 2001). Julkinen keskustelu ei ehkä noteerannut tulosta sen täydessä merkityksessä.

Rikollisuutta koskeva tulos on niin ikään linjassa muiden yhteiskuntailmastosta tehtyjen havaintojen kanssa. Joskaan rikollisuus ei liene suuresti lisääntynyt, sen pelko on kasvava ilmiö. Osasyynä tähän ovat yksittäiset, käsittämättömiä muotoja ja suurta huomiota

Kuvio 11. MITEN ERI ASIOIDEN TULISI PAINOTTUA TULEVAN HALLITUKSEN TOIMINNASSA (%).

saaneet teot. Suomalaisten tunnot välittyvät myös tähän liittyvän erilliskysymyksen tuloksista. Synkkäsävyyseen väitteeseen ‘nuorten tekemien raakojen väkivaltarikosten yleistymisen osoittaa, että yhteiskuntamme on vakavasti sairas’ yhtyy jopa neljä viidestä (79%, ei kuviota).

Ohjelmallista tyvi paljastaa odotusten vahvasti kansallisen painotuksen. Kaikki tiedustellut kansainväliseen kanssakäymiseen ja maamme ulkosuhteisiin liittyvät asiat painuvat profiilin pohjalle. Tällaisia ovat maamme NATO-jäsenyys, aktiivisuus EU-asioissa, ulkomaalaisten maahanmuuton edistäminen ja (jopa) kehitysyhteistyö. Tähän ryhmään kuuluvat asiat ovat myös lähes ainoat sellaiset, joiden haluttaisiin painottuvan vastaisuudessa pikemmin nykyistä vähemmän kuin enemmän. Niin NATO-, EU- kuin ulkomaalaisasenteitakin tarkastellaan lähemmin raportissa jäljempänä (luku 5).

2.2.2 Hyvinvointistrategioiden trapetsi – taiteilua tarvitaan (ja rahaa)

Kun tarkastelua jatketaan, huomataan kansalaisten haluavan varsin monien hyvinvointitavoitteiden painottuvan tulevaisuudessa nykyistä enemmän. Valtaenemmistön edellyttämiä ovat mm. köyhyyden poistaminen/syrjäytymisen estäminen (84%), maaseudun ja syrjäalueiden ongelmien helpottaminen (79%) sekä kuntien talouden ja palvelujen turvaaminen (77%). Hyvinvointivaltiovaatteet elävät täten suomalaisissa vahvoina.

Paitsi julkista turvaa, suomalaiset kaipaavat myös tämän turvan kontrollia: sosiaaliturvan väärinkäytön estäminen kohoo listalla korkealle (74%). Keskimääräistä tärkeämmiksi koettuihin asioihin kuuluu myös yrittäjyyden edistäminen/yritystoiminnan vahvistaminen (69%). Kansalaisten toiveissa korostuu täten muukin kuin yhteisen hyvän juohea jakaminen. Markkinaehtoisuuden ja kilpailun edistämisen kohdalla (25%) peukalot kuitenkin taas jo kääntyvät pikemminkin alaspäin.

Kun samalla myös verotuksen alentamiseen kohdistuu näkyviä vaateita (59%; verotukseen suhtautumista tarkastellaan yksityiskohdaisemmin luvussa 3.3), yhtälö alkaa olla ylikäymätön. Hyvinvointitavoitteiden trapetsi ei vain keiku, vaan saattaa tavoitteiden liiasta painosta katketa. Alastulolta välttyminen edellyttää päättäjiltä huimaa akrobatiaa. Näin etenkin jos ymmärretään, että niukkuutta voi vallita muistakin voimavaroista kuin hyvästä tahdosta.

Toisaalta kyse ei ole erillisistä rahanrei'istä, vaan yhteiskunnan toimintakokonaisuuteen ja kehitysdynamiikkaan toistensa kautta vaikuttavista tekijöistä. Monet tavoitteet ovat sellaisia jotka onnistuessaan tukevat ja jopa rahoittavat toisiaan. Jos esimerkiksi yrittäjyys saataisiin jollakin mystisellä keinolla elpymään, sen seurauksena työllisyys paranisi, mikä puolestaan vahvistaisi hyvinvointipalvelujen rahoitus pohjaa jne. – vaikutusketjun voi rakentaa kukin omien ideologisten palikoittensa pohjalta. Jonkin 'alkuräjähdyksen' nykymuotoonsa jähmettynyt järjestelmä kuitenkin tarvitsee.

Jos kysymyssarjan tulosta ajatellaan tähänastisen politiikan kriittikkinä ('tulisi painottua verrattuna harjoitettuun politiikkaan'), tuomio joko on tyly tai ei ole, tulkintatavasta riippuen. Tyytymättömyyttä tulos ilmentää sikäli, että miltei kaikkea halutaan 'enemmän ja paremmin'. Toisaalta harjoitetun politiikan nähdään olleen pikemminkin vain

vaisua ja tehotonta kuin väärää; vain harvoja asioita on painotettu liikaa. Huomattakoon myös, että tyytyväisyys tapahtuneeseen (‘tulisi painottua kuten nykyisin’) on monien asioiden kohdalla mittavaa. Täten kansalaismielipide passittaa politiikan korkeintaan yhdyskuntapalveluun – yhteiskunnan parempaan palveluun.

2.2.3 Eri väestöryhmien ‘hallitusohjelmat’

Verrattaessa eri kansalaisryhmien odotuksia toisiinsa todetaan ne suhteellisen samankaltaisiksi. Yhteiskunnan kehittämisen painopisteistä vallitsee suomalaisten kesken pitkälle menevä konsensus.

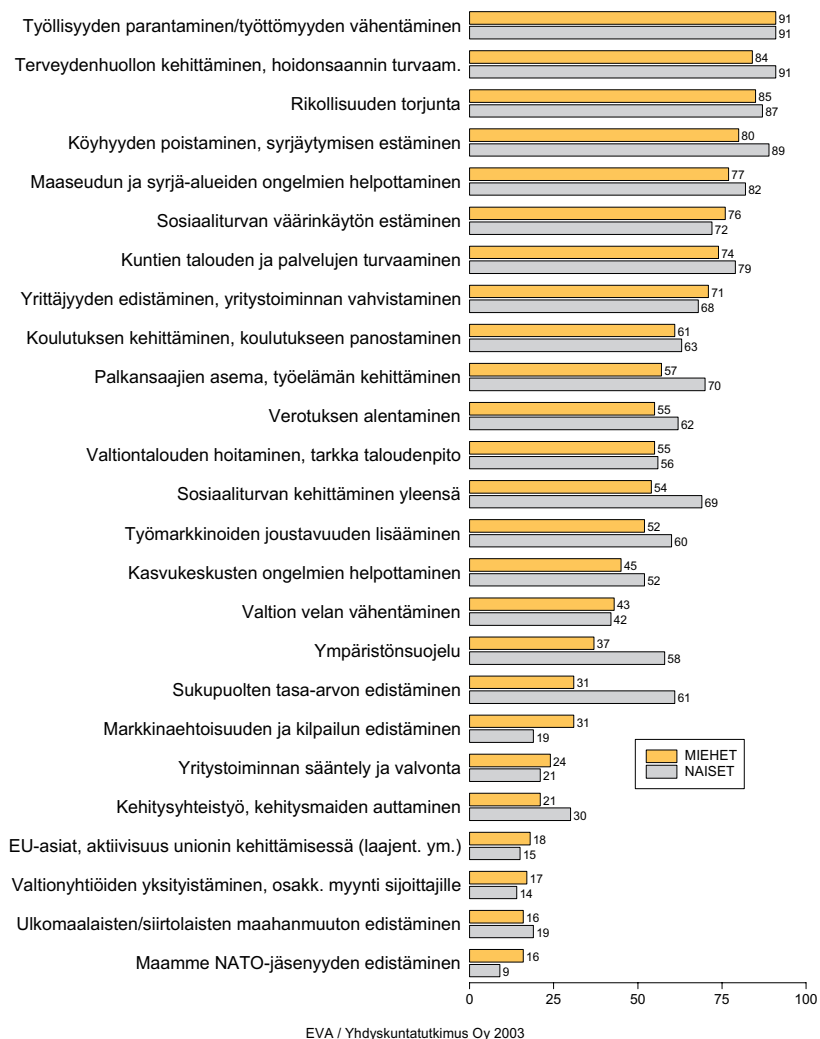
Täysin harmonista yhteisymmärrys ei silti ole. Naisten ja miesten odotukset uudelta hallitukselta eroavat selvimmin sukupuolten tasa-arvon ja ympäristönsuojelun osalla. Näiden ohella naiset tähdentävät miehiä enemmän myös mm. sosiaaliturvaan ja palkansaajien asemaan liittyviä asioita. Miehiä painotuksia löydetään vähemmän; tällaisena tulee esille mm. pyrkimys markkinaehtoisuuden ja kilpailun edistämiseen (kuvio 12).

Odotusten ikä- ja koulutusriippuvuudet jäävät miltei kauttaaltaan vaimeiksi. Rikollisuuden torjunnan tärkeys korostuu iän kohotessa, ympäristönsuojelun sen laskiessa. Veronalennuksia peräävät ponttevimmin keskimmäiset ikäryhmät. Vähän koulutetut korostavat iäkäämpien tavoin rikollisuuden torjuntaa, paljon koulutetut puolestaan pitävät siirtolaisten maahanmuuttoa tarpeellisempänä kuin muut (ei kuvioita).

Huomionarvoisia ovat myös erot, joita ei ole. Esimerkiksi soveltuu terveydenhuolto, jonka kehittämistä edellyttävät sängen yksimielisesti kaikki kansalaisryhmät. Terveys on jokaisen henkilökohtaisen elämän ylivertainen ykkösasia, ja siten terveydenhuollon toimivuus koskee kaikkia, joskus jopa kirjaimellisen elintärkeällä tavalla (kuvio 13).

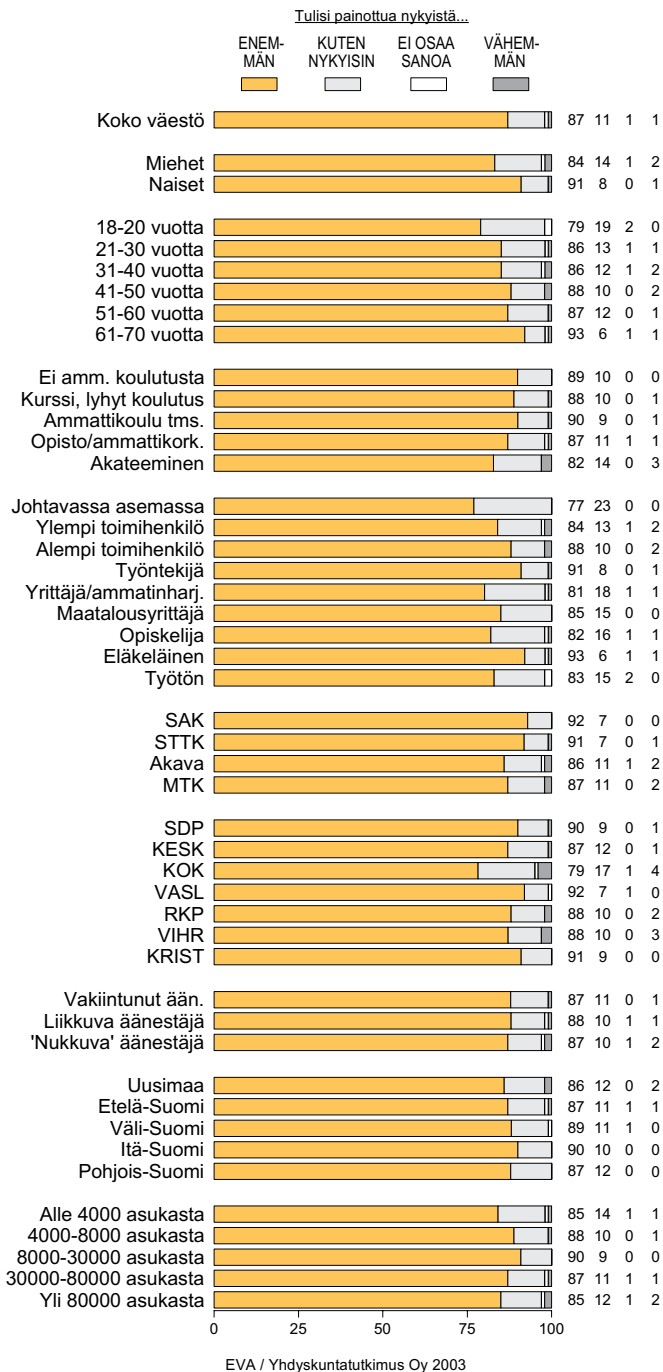
Vaikka puolueet ovat samanlaistuneet, niiden kannattajakunnat jaksavat vielä erottautua toisistaan. Omat tavoitteet tunnistetaan osin hyvinkin vaivattomasti. Puoluekentän perinteinen permanentti tulee esille mm. työelämään liittyvissä odotuksissa. Kun suurten porvarillisten puolueiden kannattajat tähdentävät yrittäjyyden edistämistä, vaalitaan vasemmiston voimin ennen muuta palkansaajan parasta. Useissa sosiaalisiin kysymyksiin kytkeytyvissä tavoitteissa vasemmis-

Kuvio 12. ODOTUKSET TULEVALTA HALLITUKSELTA: NAISTEN vs. MIESTEN 'HALLITUSOHJELMAT' (nykyistä enemmän -osuus, %).

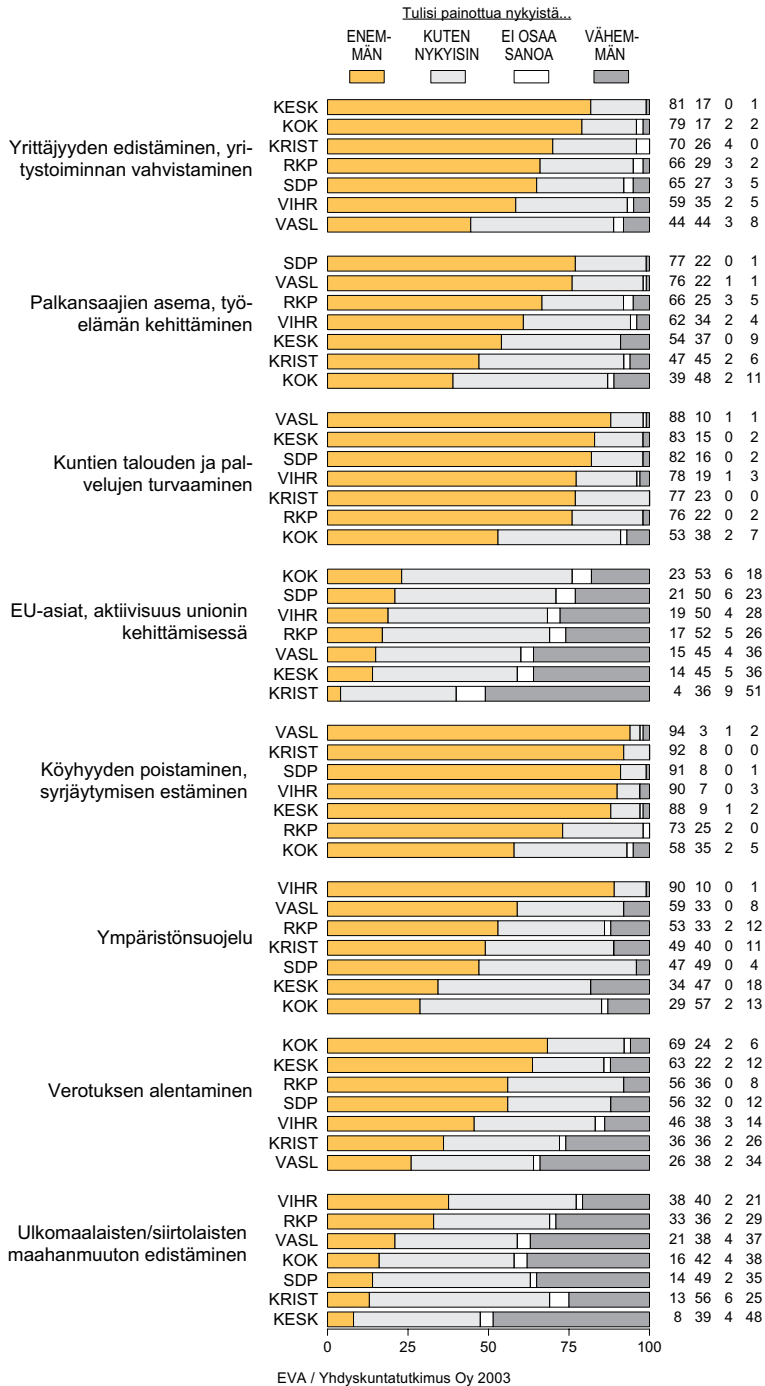

toliiton ja kokoomuksen välinen etäisyys on – hallitusyhteistyöstä huolimatta – puoluekentän suurin. Ympäristönsuojelua koskevissa vaateissaan vihreät karkaavat edelleen etäälle muista. Ryhmä on myös suopein suhtautumisessaan maahanmuuttajiin, yhdessä RKP:n kanssa (kuvio 14).

Kuvio 13. TULEVAN HALLITUKSEN TOIMINTA: TERVEYDENHUOLLON KEHITTÄMINEN, HOIDONSAANNIN TURVAAMINEN (%).

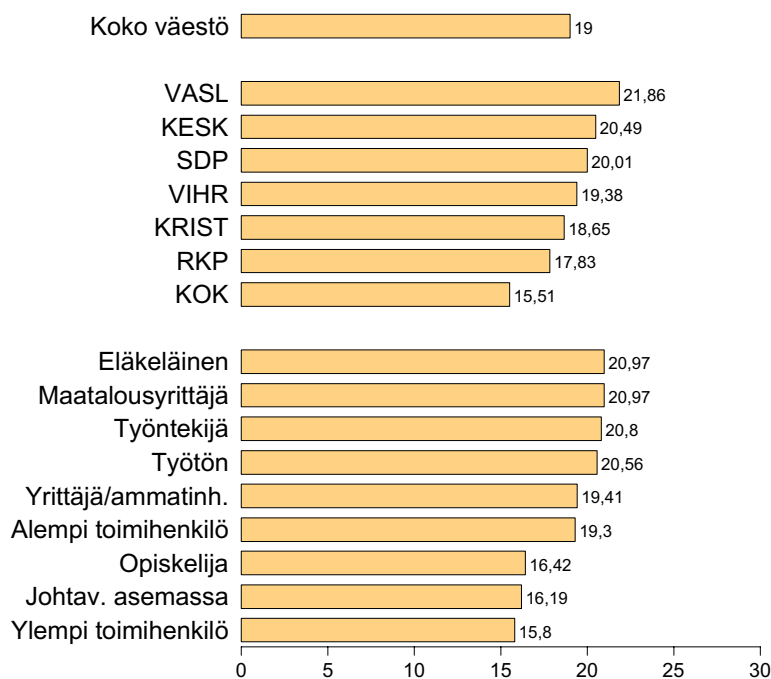

Kuvio 14. MITÄ TULEVAN HALLITUKSEN TULISI TEHDÄ: ESIMERKKEJÄ PUOLUEIDEN KANNATTAJAKUNTIEN ODOTUSTEN EROISTA (%).

Koska uuteen hallitukseen kohdistuvia odotuksia luodattiin kysymysasetelmassa vertailevasta näkökulmasta ('miten tulisi painottua verrattuna viime vuosina harjoitettuun politiikkaan'), tulosten kautta voidaan myös hahmottaa eri väestöryhmien tyytyväisyyttä tähänastiseen politiikkaan (kuvio 15, jossa selvitetään myös indeksiluonteisen mittarin laskentatapaa). Suhteellisesti tyytyväisimpiä ovat kokoomuksen kannattajat ja vähiten tyytyväisiä vasemmistoliiton kannattajat. Täten myös suurinta muutosta vaaditaan hallituksen sisältä, ei oppositiosta. Sosiaaliryhmittäin sama ilmenee ylempien toimihenkilöiden keskimääräistä suurempana tyytyväisyytenä ja mm. eläkeläisten kriittisyytenä (kuvio 15).

Kuvio 15. ODOTUKSET TULEVALTA HALLITUKSELTA: POLITIIKAN "MUUTOSVAATIMUSINDEKSI" (kannanottojen erot 'kuten nykyisin' -kantaan; poikkeamien itseisarvojen summat).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

2.3 Yhteiskunnan valtarakenne

Politiikkaa koskevat vieraantumisasiällöt heijastuvat myös yhteiskunnan valtarakennetta koskevissa arvioinneissa. Yhteiskunnan ydinyksiköt, yksilö ja perhe, nähdään pikemminkin suurten valtakeskittymien tahdottomiksi objekteiksi kuin itsenäisiä valintoja tekeviksi subjekteiksi.

Liikaa valtaa nähdään olevan etenkin Euroopan unionilla, markkina-voimilla sekä medialla. Yksilön ja perheen ohella lisää valtaa kaivataan etenkin poliisille. Kriittisyyden ohella tulokset heijastavat myös tyytyväisyyttä. Monien vaikuttajien valtaa pidetään sopivana. Vaikka yhteiskunnan valtarakenteessa nähdään vinoutumia, sen ei katsota kokonaan kadottaneen ryhtiään.

Vertailu neljän vuoden takaisiin tuloksiin kertoo vähäisestä tyytyväisyyden kasvusta. Kysymys vallasta ja sen käytöstä kivistää kansalaisia nyt hieman vähemmän. Selvimpana muutos ilmenee puolueiden ja median osalla. Niiden valtaa ei pidetä nyt yhtä usein läällisena kuin aiemmin.

Pitemmän aikavälin kehitystä hahmotettaessa huomataan yksilön vallanpuutteen olleen kroonista laatua. Pankkien mahtiasema on murentunut vuosien saatossa merkittävästi. Olennainen on myös poliisia koskeva asennekehitys. Alkuvuosien tyytyväisyys on muuttunut voimistuneiksi vaateiksi poliisin vallan (voimavarojen) lisäämiseksi. Trendi tuo esille turvattomuuskokemusten muutoksen.

Tutkimussarjan yksi toistuva teema on ollut suhtautuminen valtakäyttöön. Näin siksi, että käsitykset vallasta ja sen jakautumisesta muodostavat olennaisen osan kansalaisten yhteiskuntakuva. Valta on yhteiskunnallisen tajunnan pysyvästi herkkä alue. Valtanäkemyksissä heijastuu kysymys oikeasta ja väärästä, yksilön käsitys asemastaan suhteessa 'systemiin' ja sitä pyörittäviin voimiin.

Erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden valtaa tuli arvioida sen mukaan, onko kyseisellä vaikuttajalla valtaa liikaa, sopivasti vaiko liian vähän. Kysymys ei täten mittaa käsityksiä vallan absoluuttisesta määrästä – yleisesti tiedetään että elefantit ovat painavampia kuin ihmiset – vaan tyytyväisyyttä eri vaikuttajien valta-asemaan yhteiskunnassa, ts. niiden vallan 'kohdallaanoloa'.

2.3.1 Yksilön vaivana vallanpuute

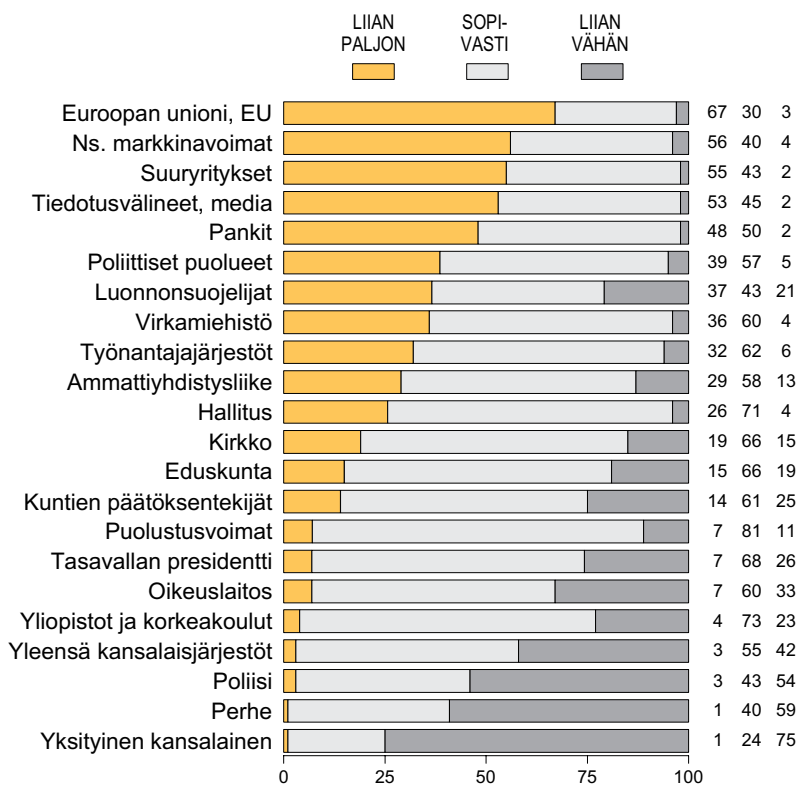
Kansalaismielipide rankkeeraa vaikuttajat selvään järjestykseen. Liikaa valtaa nähdään olevan etenkin Euroopan unionilla (67%). Tuh-

disti edustetuiksi tulevat myös talouden toimijat. Niin markkinavoimien (56%), suuryritysten (55%) kuin pankkienkin (48%) valta nähdään laajasti liialliseksi. Mahtitekijöiden joukkoon sijoitetaan myös media (53%, kuvio 16).

Vallan puute puolestaan paikantuu ennen muuta yhteiskunnan perusyksiköihin, yksilöön (75% näkee vallan liian vähäiseksi) ja perheeseen (59%). Kokonaisuutena tulos kertoo, etteivät kansalaiset selvästikään koe itseään vallan subjekteiksi, vaan ennemminkin sen tahdottomiksi objekteiksi.

Liian vallan haltijoiksi mielletään verraten usein myös puolueet, luonnonsuojelijat ja virkamiehistö. Työmarkkinoiden vastavoimat am-

Kuvio 16. ARVIOT YHTEISKUNNALLISTEN VAIKUTTAJIEN VALLASTA (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

mattiyhdistysliike ja työnantajajärjestöt saavat keskenään miltei samanlaiset, suhteellisen neutraalit arviot; korporatismi ei näin mitaten suuremmin kaihera kansalaisia. Yksilön ja perheen ohella lisää valtaa kaivataan etenkin poliisille (54% pitää liian vähäisenä) sekä kansalaisjärjestöille (42%).

Kriittisyys ei kuitenkaan ole koko totuus kansalaisten tunnoista. Olennaista on myös huomata, että enemmistö pitää useimpien vaikuttajatahojen valtaa sopivana, so. sellaisena kuin sen tuleeekin olla. Lisäksi huomataan, että tyytyväisyys koskee monia yhteiskunnan keskeisiä instituutioita. Suuria lukuja saavat mm. eduskunta (66%), hallitus (71%) ja presidentti (68%). Laajimmin tyytyväisiä ollaan puolustusvoimien asemaan (81%). Vaikka yhteiskunnan valtarakenteessa nähdään vinoutumia, sen ei katsota kauttaaltaan kadottaneen ryhtiään.

Koko väestöä koskevat keskimääräiset tulokset kätkevät luonnollisesti sisäänsä väestöryhmittäistä vaihtelua. Tätä tarkasteltaessa huomio kiinnittyy etenkin luonnonsuojelijoiden valtaa koskeviin arviointeihin. Ne ovat voimakkaan sukupuoli-, ikä- ja koulutussidonnaisia. Myös poliittinen kanta ja asuinkonteksti määrittävät kannanottoja selvästi (kuvio 17).

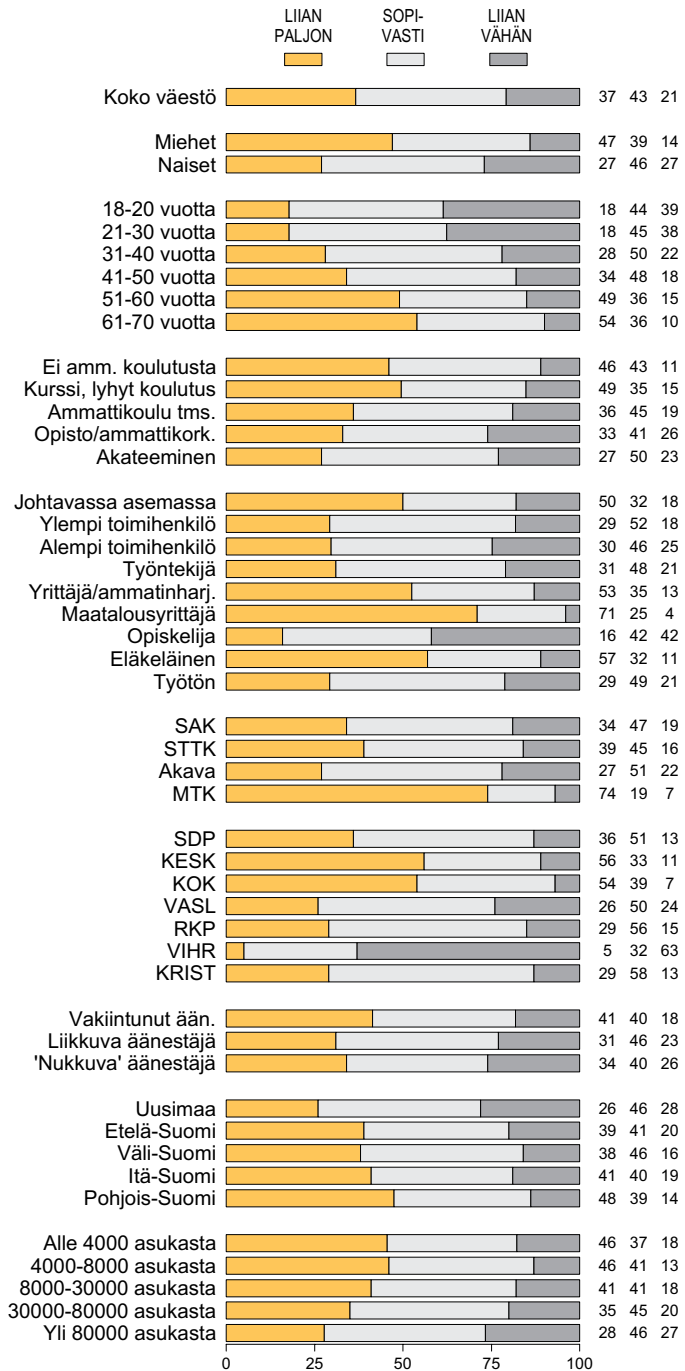
2.3.2 Valta-arvioiden kehitys 1984-2002

Kun tuloksia verrataan edelliseen eli vuoden 1998 valtapörssiin, löydetään laskijoita muttei juuri nousijoita. Arvioinneissa nähdään tiettyä yleistä seestymistä. Kysymys vallasta ja sen käytöstä kivistää kansalaisia nyt hieman vähemmän (kuvio 18).

Yhtäältä tämä käy ilmi tyytyväisyyttä ilmaisevien kantojen ('valtaa sopivasti' -osuudet) kasvuna. Selvimpänä muutos ilmenee puolueiden, median ja oikeuslaitoksen valtaa koskevissa arvioissa. Kahden ensin mainitun osalla kyse on näkyvästä 'liian vallan' vähentymisestä. Puolueita koskeva tulos on sopusoinnussa muihin, politiikan vähittäiseen 'paluuseen' viittaavien tulosten kanssa (luku 2.1.1). Myös median vallan vähentyminen saa tukea edeltä toimittajien valtaa koskevien käsitysten lientymisestä (luku 2.1.2).

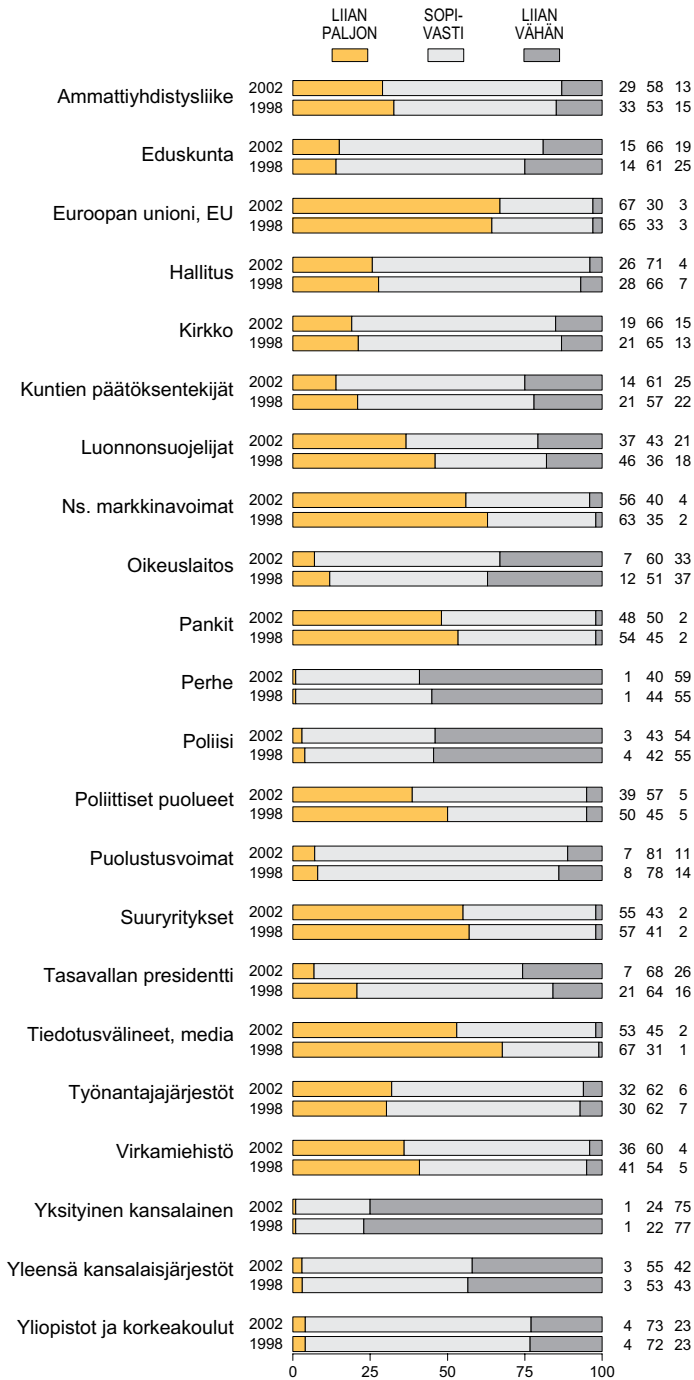
Kaikkein suurin siirtymä havaitaan presidentin vallan osalla. Se koetaan nyt pikemminkin liian vähäiseksi kuin liialliseksi. Muutosta voitaneen tulkita paitsi valtaoikeuksien vähentymisellä, myös viran

Kuvio 17. VALTA-ARVIOT: LUONNONSUOJELIJAT (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

Kuvio 18. VALTA-ARVIOT VUOSINA 1998 JA 2002 (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

uuden haltijan tavalla käyttää valtaansa. Kaksi kolmesta pitää silti nykytilannetta hyvänä.

Hieman aiempaa hellempää kohtelun saavat myös monet muut toimijat kuten markkinavoimat, hallitus, eduskunta ja luonnonsuojelijat. Joukon sekalaisuus ei anna suhtautumismuutokselle ideologista sävyä. Tahoja, jonka vallan koettaisiin kahden viime vuoden aikana 'liiallistuneen', ei suoranaisesti voida nimetä. Lähinnä tällaiseksi osoittautuu EU. Unionin merkitys miellettiin vahvaksi myös edellä poliittisen päätöksenteon reunaehtoja punnittaessa (luku 2.1.4).

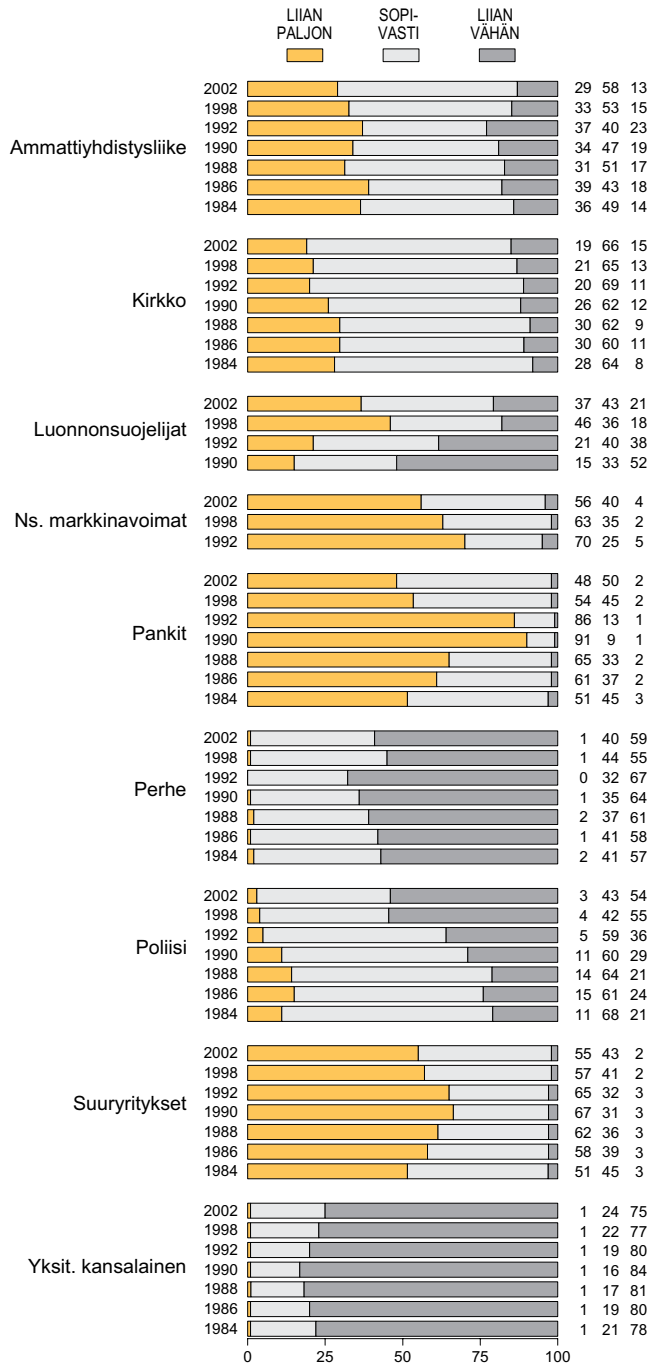
Kun muutostarkastelu ulotetaan tutkimuskauden alkuun vuoteen 1984, nähdään joitakin kiintoisia kehityskulkuja. Aikasarjat kertovat, että yksilön vallanpuute on kroonista laatua. Nyt mitatut tunnot ovat jopa vallantäyteisiä, kun niitä verrataan 1980- ja 1990-luvun taitteen kipukokemuksiin (yksilön valtaa liian vähäisenä pitävien osuus on vähentynyt 84%:sta 75%:iin). Tyytymättömyys perheen asemaan kasvoi trendinomaisesti usean mittauksen ajan saavuttaen huippunsa lamasyksyn 1992 kurimuksessa. Sen jälkeen kriittisyys on ollut astetta lievempää (huomattakoon, ettei valtakysymys ole sisältynyt kaikkiin tutkimuksiin; kuvio 19).

Myös taloudellisia toimijoita koskevissa näkemyksissä nähdään selkeitä muutoksia. Pankkien osalla ne ovat olleet miltei dramaattisia. Vuoteen 1992 saakka pankit tulivat säännönmukaisesti ykkössijalle liian vallan haltijoina. Lama-aikana ja sen kynnyksellä niiden valta turposi lukujen valossa tavattomiin mittoihin – yhdeksän kymmenestä näki pankkien valta-aseman liialliseksi. Muistettakoon, että ajankuvaan kuuluivat niin pilviin kohonneet korot, asuntoloukut kuin pankkikriisikin. Pankit eivät kuolleet mutta 90-luvun lopulle tultaessa niistä oli tullut tavallisia kuolevaisia. Nyt saadut pankkeja koskevat tulokset ovat koko seuranta-ajan vähiten kriittiset. Myös markkinavoimien mahdissa – vaikka se koetaan edelleen mittavaksi – on tapahtunut laskevaa kehitystä viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana.

Luonnonsuojelijatkin ovat ehtineet kokea kovia. Ensin nämä saivat osakseen sympatiaa, sittemmin suojelijoille vaadittiin jo suitsia. Asennemuutos aikavälillä 1990-1998 oli suuri. Nyt luonnonsuojelijoiden valtaan suhtaudutaan jälleen jonkin verran sallivammin.

Ehkä puhuttelevin on kuitenkin poliisia koskeva asennekehitys. Alkuvuosien tasapainoinen asetelma on kääntynyt kohti kasvavia vaa-

Kuvio 19. VALTA-ARVIOIDEN KEHITYS 1984-2002: ERÄITÄ ESIMERKKEJÄ (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

teita poliisin vallan – millä tarkoitettaneen ennen muuta voimavaroja – lisäämiseksi. Neljä vuotta sitten rekisteröity huomattava muutos ei ole edennyt, mutta on pysynyt päällä. Tulos on sopusoinnussa politiikkaa koskeviin odotuksiin, joissa rikollisuuden torjunta sai sangen suuren painon (luku 2.2.1). Pikemminkin kuin merkiksi arvojen yleisestä koventumisesta asennekehitys pitäneet tulkita osoitukseksi turvattu- muuskokemusten muuttumisesta. Muun tutkimustiedon valossa suomalaiset eivät kaipaa perusoikeuksien rajoittamista sen enempää kuin lisääntyvää pampunläiskettä. Tarve koskee turvallisuutta ja ennen muuta turvallisuuden tunnetta. Palautettakoon mieleen, että poliisin resurssien lisääminen sai laajaa kannatusta myös kahden vuoden takaisessa tutkimuksessa (Erilaisuuksien Suomi, 2001).

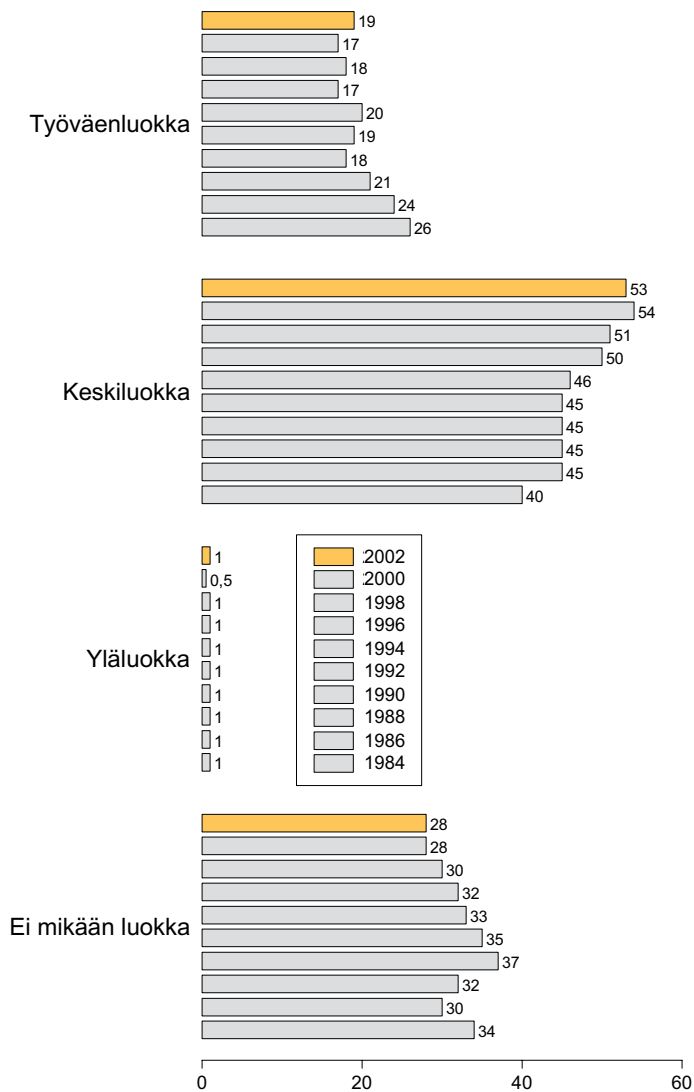
Koko seuranta-aikaa koskevien muutosten tulkinnessa tulee ottaa huomioon, etteivät kaikki arviointikohteet ole olleet mukana kaikissa mittauksissa (lista on laajentunut yhteiskuntakehityksen myötä ja myös joitakin käsitteitä on korjattu paremmin vastaamaan julkista keskustelua; näitä arviointikohteita ei kuitenkaan sisälly aikasarjakuvi- oon).

2.4 Yhteiskuntaluokkiin löydetään yhä

Tutkimussarjaa käynnistettäessä tuskin ajateltiin, että kysymys luokkasamaistumisesta on kahden vuosikymmenen kuluttua enää tarpeellinen. Seuranta on kuitenkin osoittanut luokka-käsitteen sangen sitkeähenkiseksi yhteiskunnallisen todellisuuden jäsentämisen apuvälineeksi. Vaikka politiikan ja talouden kehitys on monin tavoin murta- nut luokkapohjaisen ajattelun perustaa, se on pitänyt pintansa yllättävässä määrin.

Selvimmän näkyä luokka-käsitteen hylkäävien (’en katso kuuluvani mihinkään luokkaan’) osuuden (nyt 28%) muutoksissa. Ryhmän koko ei ole seuranta-aikana kasvanut, vaan pienentynyt. Vaikka liike ei ole suuntautunut luokkien ulkopuolelle, sitä on tapahtunut luokkien välillä. Näkyvin muutossuunta on ollut pako työväenluokasta. Prosessi kuitenkin pysähtyi lamavuosiin, jolloin mm. ammatillisen järjestäytymisen aste kohosi. Nyt työväenluokkaan samaistuvia (19%) on jopa oireellisesti enemmän kuin kaksi vuotta aiemmin (kuvio 20).

Kuvio 20. SUOMALAISTEN LUOKKASAMAISTUMINEN VUOSINA 1984 - 2002 (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

Suurimpaan luokkaan keskiluokkaan samaistuu nyt hieman useampi kuin joka toinen (53%). Osuus säilyi huomattavan stabiilina vuoteen 1994 saakka, minkä jälkeen luvuissa alkoi tapahtua selkeää irtottoa muihin vaihtoehtoihin. Uusimmissa tuloksissa keskiluokka ei ole jaksanut enää kasvaa, mutta on käytännössä säilynyt viimekertaisessa huippuarvossaan. Yläluokkaan on tohtinut samaistua seurannan kaikissa vaiheissa vain yksi sadasta suomalaisesta (1%).

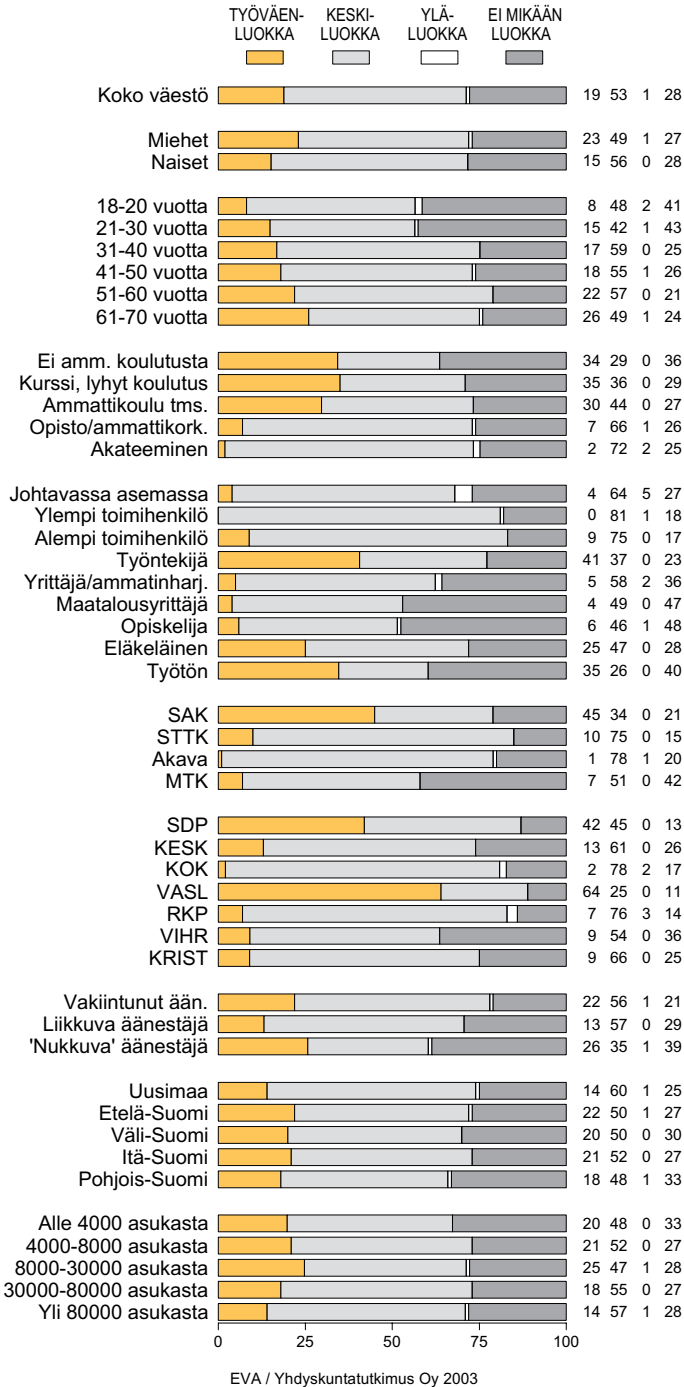
Kun samaistumista tarkastellaan väestöryhmittäin, todetaan että 'luokattomia' ovat etenkin nuorimmat ikäryhmät. Vaikka tieto viittaa luokka-ajattelun vähittäiseen väistymiseen, trendi ei ole aivan yksiselitteinen. Näin siksi että seuranta-aineiston perusteella monet nuoret 'löytävät' luokkansa myöhemmin työelämään astuttuaan. Akateemisista lähes kolme neljäsosaa sijoittaa itsensä keskiluokkaan työväenluokan osuuden jäädessä marginaaliseksi. Suurin luokka työväenluokka on edelleen paitsi vasemmistoliiton kannattajien, myös SAK:n jäsenten keskuudessa. SDP:n kannattajakunnassa keskiluokka peittoaa täpärästi työväenluokan (kuvio 21). Sama on todettu kahdessa edellisessä tutkimuksessa. Seurannan alussa SDP oli vielä selkeän työväenluokkainen.

2.5 Odotukset tulevalta – kansallinen perusoptimismi pitää

Edellä on saatu viitteitä siitä, ettei suomalaisten ote tulevasta ole kovin optimistinen. Poliitiikan keinoin kehitys etenee etanamaisesti, jos ollenkaan. Vieraantumisielmiöt tulevat esille myös astetta abstraktimmalla tasolla. Niin toteutunutta kuin tulevaakin yhteiskuntakehitystä arvioidaan pessimistisesti.

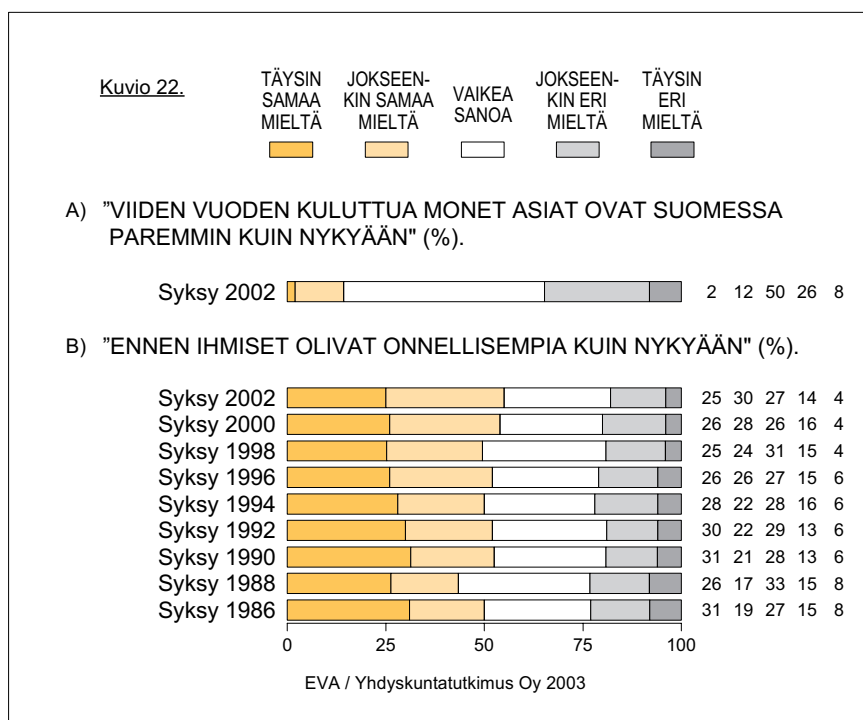
Tulevaisuudenuskoa yleisellä tasolla luotaava väite 'viiden vuoden kuluttua monet asiat ovat Suomessa paremmin kuin nykyään' saa haljun vastaanoton. Vain joka seitsemäs (14%) yhtyy, joka kolmas (34%) kieltää. Jos kohta vailla kantaa oleminen (50%) onkin sinänsä viisas vaihtoehto, kannanotoissa voi nähdä jotakin omintakeisen suomalaista. Niitä, jotka jo ennalta tietävät, etteivät asiat parane, on olenaisesti enemmän kuin niitä jotka rohkenevat ilmaista edes jonkinlaisia toiveikkuutta. Tulokinnassa tulee huomata myös teesin lievä muotoilu – samanmielisyys ei edellytä erityisen riehakasta edistysuskkoa (kuvio 22a).

Kuvio 21. LUOKKASAMAISTUMINEN VÄESTÖRYHMITÄIN (%).

Selitykseksi ei liioin kelpaa tyytyväisyys, ts. että asioiden nähdään olevan jo niin hyvin, ettei parantamiseen varaa juuri ole. Ei etenkin, kun asioiden koetaan olevan jopa aiempaa huonommin. Väitettä ‘ennen ihmiset olivat onnellisempia kuin nykyään’ pitää totena useampi kuin joka toinen (55%, kuvio 22b). Kehityspessimistinen kaiho myyttisiä ‘vanhoja hyviä aikoja’ kohtaan on ollut tunnusomaista suomalaisille seurannan kaikissa vaiheissa. Kahdessa viime mittauksessa tunne kansakunnan onnen katoamisesta on tullut esille ehkä jopa hie- man tavallista vahvempaan. Totta onkin, ettei menneinä aikoina ollut ympäristöuhkia, tulosvastuuta eikä stressiä – mutta ei myöskään sosi- aaliturvaa eikä aina ruokaakaan.

Sitkeähenkinen joukkoharhanomainen näkemystapa tuskin syn- tyy huonosta tai valikoivasta muistista (vallankin kun menneen hai- kailuun yhtyvät monet nuoremmatkin henkilöt). Pikemminkin sen taustana on eriytymätön huoli olevasta ja tulevasta, epävarmuus ja muu- toksen vierastaminen. Vertailukohta, jo eletty elämä, on hallinnassa olevaa, tunnettua ja kaikkine kärsimyksineenkin ‘hyvää aikaa’. (Toi- sena, mutkikkaampana selityksenä on esitetty, etteivät ihmiset suora-

naisesti kaipaa menneisyyttä, vaan sitä tulevaisuutta, joka heillä menneisydessä oli edessään – ja jota ei tullut, ainakaan aivan toivotussa muodossa). Kaikessa affektiivisuudessaan kyse on vakavasti otettavista kannanotoista.

Tuloksista heijastuva pessimismi suhteutuu huonosti Suomen suoriutumista koskeviin objektiivisiin tunnuslukuihin kuten myös meistä ulkopuolelta annettuihin arvioihin. Kyseessä lienee ns. kansanluonteeseen kuuluva asia, eräänlainen tajunnallinen vakio, joka todentuu pitkälti ajasta ja yhteiskuntaoloista riippumatta. Ilmeisesti suomalainen ei voi edes hyvinä aikoina elää tynnellä mielin, ellei hän ole vakuuttunut siitä että lopulta kaikki kuitenkin menee huonosti. Taipumusta ei kuitenkaan tarvitse pitää erityisenä ongelmana. Synkkien sävyjen manaaminen on paljolti vain jonkinlainen välttämätön rituaali, joka varmistaa pyrkimystemme onnistumisen.

Kun näkemyksiä tarkastellaan lähemmin, löydetään optimisminsa asteelta erilaisia yhteiskuntaryhmiä. Kehitysoptimismi on tavallista yleisempää mm. kokoomuksen kannattajien ja johtavien toimihenkilöiden keskuudessa; vastaava asenne-ero on tullut esiin toistuvasti eri aineistoista. Mittarit yhdistämällä löydetään myös todelliset totaali-pessimistit, henkilöt joiden mielestä asiat ovat nyt huonommin kuin eilen mutta paremmin kuin huomenna. Ryhmään lukeutuu lähes neljännes (23%) suomalaisista (ei kuviota).

3 TALOUS JA HYVINVOINTI

Koko EVAn asennetutkimussarjan ajan kansalaisten perusasenne yrittämiseen on ollut varsin myönteinen. Yritystoiminta myös mielletään hyvinvoinnin perustaksi.

Tämänkertaisessa tutkimuksessa asenteet markkinataloutta kohtaan ovat lievästi kielteistyneet viime kerrasta. Muutos ei sinänsä ole kovin suuri, mutta se on todettavissa yhdenmukaisesti lukuisilla eri mittareilla. Toisaalta yritystoiminnan sääteilyä ei juuri haluta nykyisestä kiristää, jos ei höllentäkään.

Suomalaiset kritisoivat verotuksen kireyttä tiukasti. Monet arvioivat, että nykyinen julkisten palvelujen taso voitaisiin saada aikaan alemmallakin verotuksella. Toisaalta hyvinvointivaltiota pidetään sinänsä arvossa, eikä julkisia palveluita halua monikaan yksityistää.

Valtaosa vastaajista pitää työelämää niin rasittavana, että se polttaa ihmisiä ennenaikaisesti loppuun. Työpaikoilla nähdään aiempaa useammin työntekijöiden ja -antajien vastakkainasettelua, ja työpaikkademokratian uskotaan parantavan tilannetta.

3.1 Muuttuva markkinatalous – kolme tarkastelutasoa

3.1.1 Yrittäjyys arvostettua, vaikka vain hullu yrittää

Myönteistä perusasennetta yrittämiseen kuvastaa selvimmin väittämä 'mikäli maassamme suhtauduttaisiin myönteisemmin yrittämiseen, siitä hyötyisi koko yhteiskunta' (kuvio 23a). Nytkin runsas kolme neljänestä allekirjoittaa väitteen, eikä koko tutkimusajanjaksolla vuodesta 1986 ole nähty kovin suuria vaihteluita. Asenne myös yhdistää kansaa. Merkittävimmät poikkeukset ovat odotetusti vasemmistopuolueiden kannattajien vähäisempi samanmielisyys (mutta jopa vasemmistoliiton osalta selvä enemmistö yhtyy väitteeseen), ja yrittäjien (ml. maatalousyrittäjät) myönteisin kanta sosioekonomisista ryhmistä.

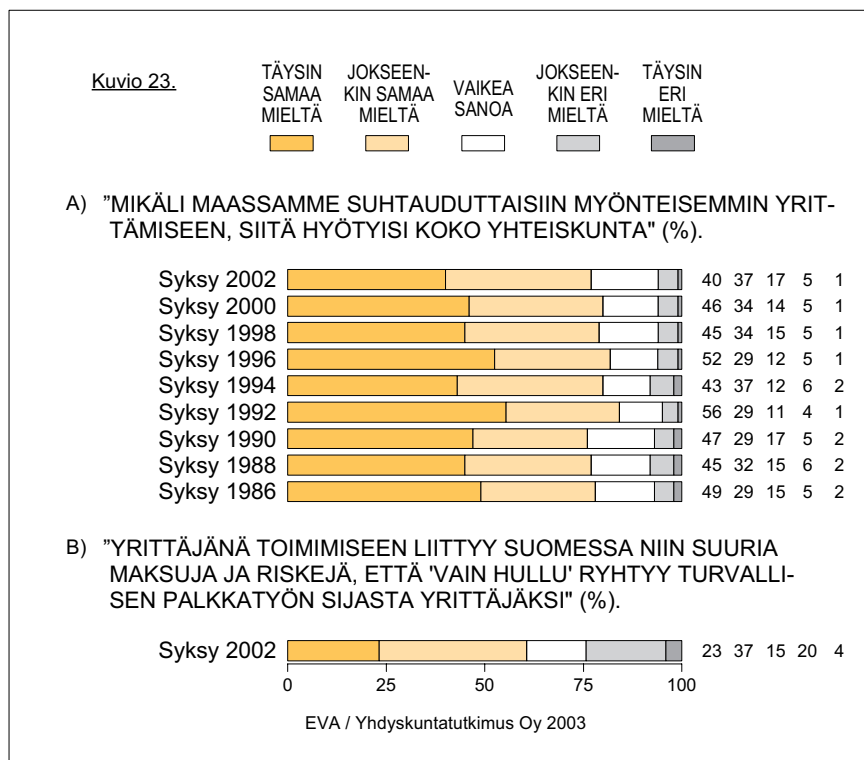
Seuraavan hallituksen halutaan myös edistävän yrittäjyyttä ainakin saman verran kuin nykyisen, kaksi kolmesta jopa toivoo asialle nykyistä enemmän painoa (ks. luku 2.2). Aivan kärkeen hallitusohjelmatoiveissa tämä ei kuitenkaan sijoitu.

Suomen kansainvälisesti verraten alhaisen yritysmäärän syitä on pohdittu pitkään. Ainakin yksi osaselitys lienee yritystoiminnan riski-

en ja siihen liittyvien maksujen arvioiminen liian suuriksi (kuvio 23b). Iän mukainen erittely kertoo, että 31-40 -vuotiaat pelkäävät yrittämisen riskejä keskimääräistä voimakkaammin, ja juuri tuossa iässähän yritys usein perustetaan – tai jätetään perustamatta (kuvio 24).

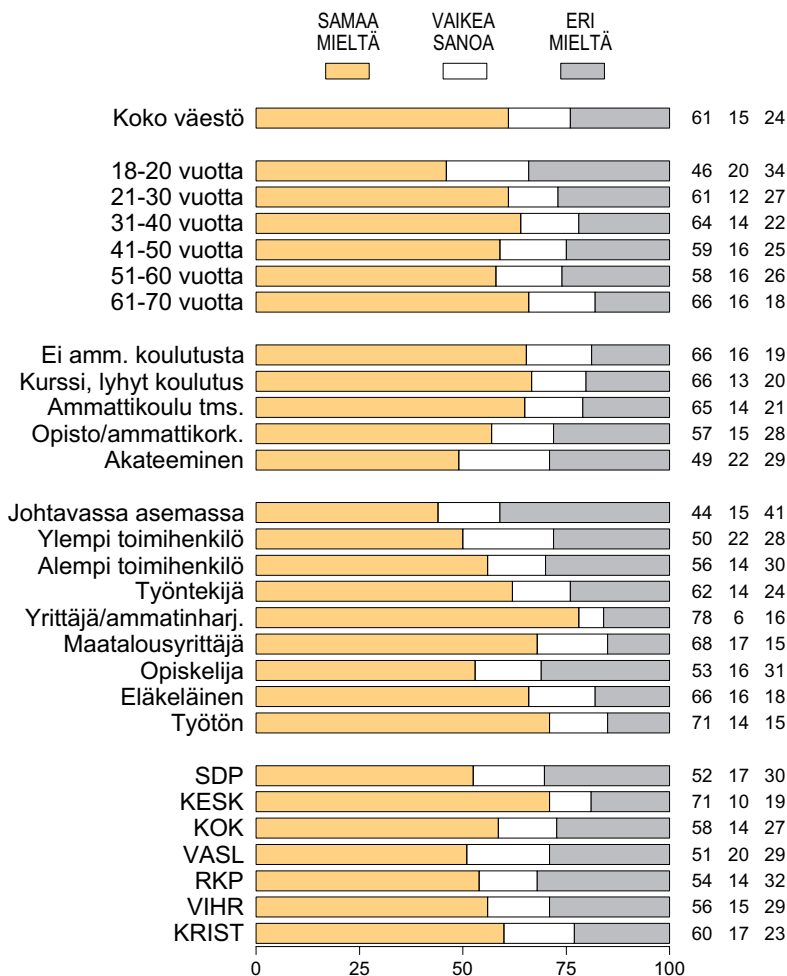
Vähän koulutusta saaneet yhtyvät tähän yrittämisen riskejä korostavaan väitteeseen selvästi useammin kuin akateemisesti koulutetut. Tämä tulos sotii sitä kokemusta vastaan, että meillä yrittäjiksi ryhtyvät useimmin juuri verrattain alhaisen koulutustason omaavat henkilöt. Kun väittämässä rinnastetaan ‘turvallinen palkkatyö’ yrittämiseen, voikin kyse olla siitä, että korkeasti koulutetuilla on muita paremmat uranäkymät myös toisen palveluksessa, ja omakohtainen riskinotto ei siksi houkuttele, vaikka riskejä ei kovin suuriksi arvioisikaan.

Sosioekonomisen aseman mukaisessa erittelyssä havaitaan johtavassa asemassa (toisen palveluksessa) olevien enemmistön olevan eri mieltä väitteen kanssa, kun taas yrittäjät ja ammatinharjoittajat

yhtyvät siihen useimmin. Voi tietysti kysyä, onko elämänuran valinta mennyt näin monilla pieleen. Selitys voi löytyä siitä, että toisen palveluksessa johtoasemiin nousseet eivät tunne enää tarvetta parantaa asemaa, mihin yrittäjyys voisi tarjota mahdollisuuden. Ajatus työttömi-

Kuvio 24. "YRITTÄJÄNÄ TOIMIMISEEN LIITTYY SUOMESSA NIIN SUURIA MAKSUJA JA RISKEJÄ, ETTÄ 'VAIN HULLU' RYHTYY TURVALLISEN PALKKATYÖN SIJASTA YRITTÄJÄKSI" (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

en laajamittaisesta työllistymisestä yrittäjinä ei tunnu kovin todennäköiseltä, kun ryhmästä liki kolme neljästä pitää yrittämistä ns. hullun hommana.

3.1.2 Markkinatalouden kehityssuunnat eivät kiehdo

Markkinatalouden ei uskota toimivan meillä kaikkien eduksi. Tämän kannan on jakanut noin 60% vastaajista joka kerran kun sitä on kysytty (kuvio 25a). Toisinpäin asiaa kysyttäessä jopa 70% yhtyy väitteeseen sokeiden markkinavoimien ja voitontavoittelun liiallisesta merkityksestä yhteiskunnassamme (kuvio 25b). Markkinavoimien valta arvioidaan laajalti myös liialliseksi, vain EU:lla arvioi useampi vastaaja olevan liikaa valtaa (ks. luku 2.3.2).

Kritiikki markkinavoimia kohtaan kasvoi 1990-luvun alussa. Osittain syynä oli varmaankin, että tuolloin markkinavoimista puhuttiin julkisuudessa runsaasti ja niiden sanottiin mm. rajoittavan hallituksen talouspolitiikkaa – valtion suuret budjettialijäämät oli mahdollista rahoittaa vain toteuttamalla näitä markkinavoimia tyydyttävää politiikkaa. Kritiikki on laman syövereistä hieman lieventynyt, mutta se on kuitenkin jäänyt 1980-luvun loppupuolta korkeammalle tasolle.

Eriyisen voimakkaasti markkinatalouden suomalaista sovellusta kritisoivat vanhimmat ikäluokat, kun huomio kohdistetaan ‘sokeisiin markkinavoimiin’ ja Vasemmistoliiton kannattajat kysymyksenasettelusta riippumatta. Koulutustason nousu lisää jonkin verran ymmärrystä markkinavoimia kohtaan (kuvio 26).

Tarkasteltaessa markkinatalouden yksittäisiä piirteitä voidaan todeta yritysjohtajien palkitsemisen optioilla saavan tuomion lähes kolmelta neljästä (kuvio 25c). Näin siitä huolimatta, että väittämässä painotetaan optioita kannustimina yritysten kannattavuuden lisäämiseen, ei esimerkiksi niiden mahdollista vaikutusta työllisyyteen, työviihtyvyyteen tms. seikkoihin. Kriittisyyden kasvuun lienevät osaltaan vaikuttaneet Yhdysvalloissa viime aikoina paljastuneet yritysskandaalit, joissa yrityksen johdon on sanottu vääristelleen kirjanpitoa mm. optiovoittojen toivossa.

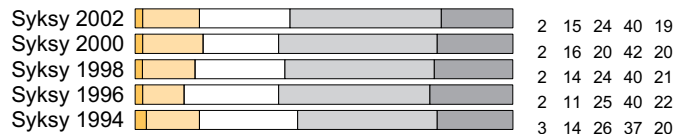
Huoli omistuksen keskittymisestä on koko tutkimussarjan ajan yhdistänyt yli puolta vastaajista, ja huolestuneiden osuus on ollut pitkällä aikavälillä lievässä, joskin aaltoilevassa kasvussa (kuvio 25d). Tulos ei tosin anna mahdollisuutta arvioida, kohdistuuko kritiikki esi-

Kuvio 25.

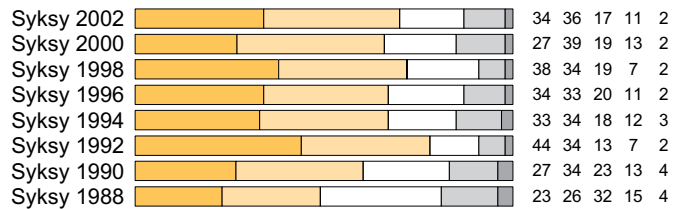
TÄYSIN SAMAA MIELTÄ JOKSEENKIN SAMAA MIELTÄ VAIKEA SANOA JOKSEENKIN ERI MIELTÄ TÄYSIN ERI MIELTÄ

A) "MARKKINATALOUS TOIMII SUOMESSA NYKYISIN HYVIN KAIKKIEN KANSALAISTEN PARHAAKSI" (%).

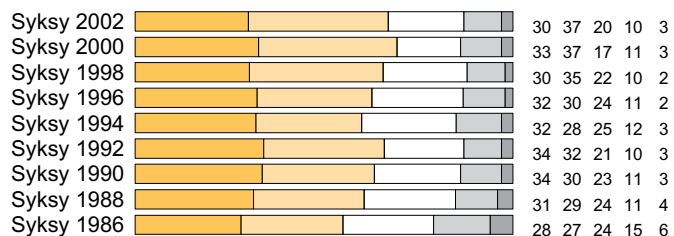
B) "SUOMALAINEN YHTEISKUNTA ON ANTAUTUNUT LIIAKSI SOKEIDEN MARKKINAVOIMIEN JA ITSEKKÄÄN VOITONTAVOITTELUN OHJATTAVAKSI" (%).

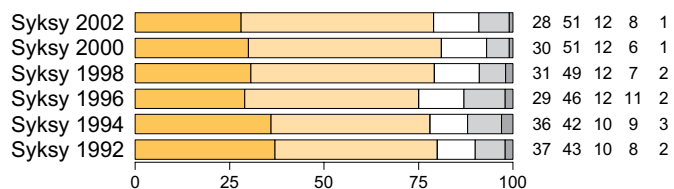
C) "YRITYSJOHTAJIEN OPTIOT OVAT OIKEA TAPA KANNUSTAA JOHTAJIA HYVIIN TYÖSUORITUKSIIN JA PARANTAMAAN YRITYSTEN KANNATTAVUUTTA" (%).

D) "OMISTUS KESKITTYY MAASSAMME HUOLESTUTTAVASTI" (%).

E) "TYÖLLISYYS JA SITÄ KAUTTA MUUKIN HYVINVOINTI MAASSAMME RIIPPUU RATKAISEVASTI VIENTITEOLLISUUTEMME KILPAILUKYVYSTÄ" (%).

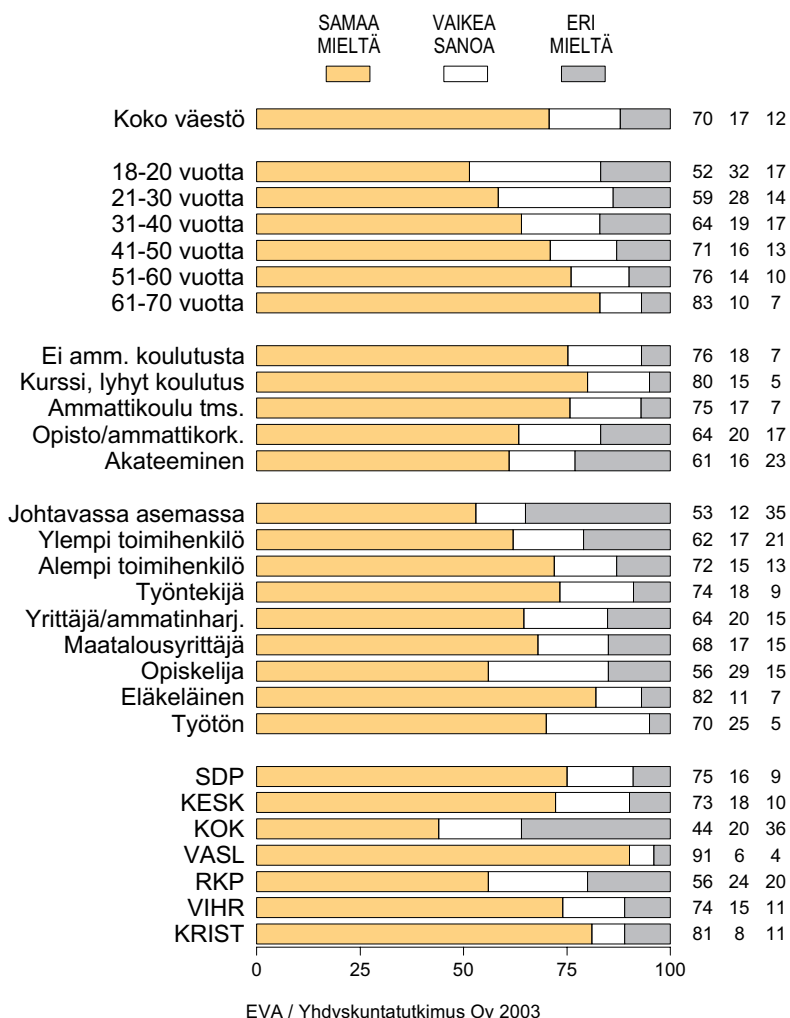
0 25 50 75 100

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

merkiksi henkilökohtaisen varallisuuden jakauman epätasaistumiseen vai kilpailun vähenemiseen yrityskauppojen vuoksi.

Markkinatalouteen ja yritystoimintaan kuitenkin myös uskotaan, vaikka sen monia ilmiöitä kritisoidaankin. Liki neljä vastaajaa viidestä näkee vientiteollisuuden työllisyyden ja muun hyvinvoinnin perimmäi-

Kuvio 26. "SUOMALAINEN YHTEISKUNTA ON ANTAUTUNUT LIIAKSI SOKEIDEN MARKKINAVOIMIEN JA ITSEKÄÄN VOITONTAVOITTELUN OHJATTAVAKSI" (%).

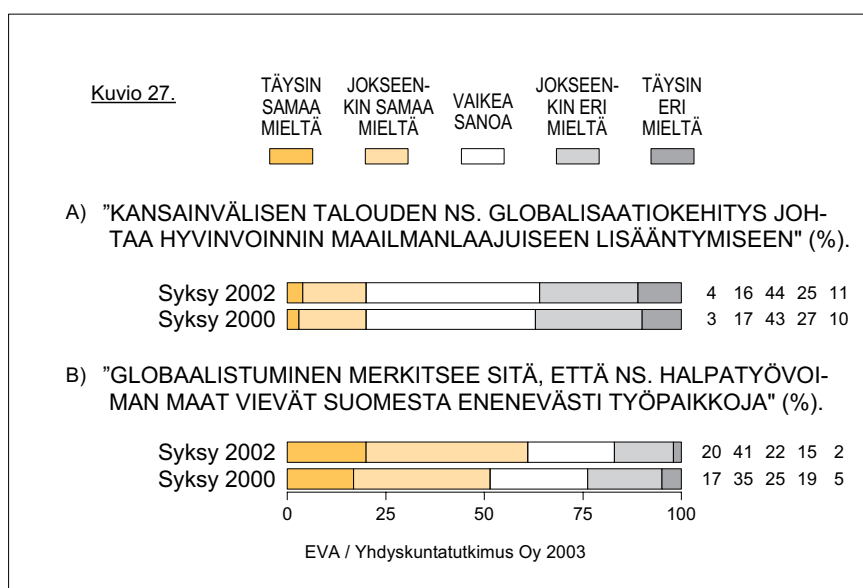

seksi lähteeksi (kuvio 25e), eikä tämä asenne ole vuosien varrella juuri muuttunut. Yritysten kilpailukyky – paljon kiistelty käsite sinänsä – saa ymmärrystä ennen kaikkea taloudellisten hyötyjensä ansiosta.

Huolimatta markkinavoimien arvostelusta yritystoiminnan julkista sääntelyä pidetään nykyisellään melko sopivana. Tulevan hallituksen toimiin kohdistuvia odotuksia käsittelevästä kysymyssarjasta (ks. luku 2.2) ilmenee, että markkinaehtoisuuden ja kilpailun lisäämistä toivoo nykyistä enemmän 25% ja vähemmän 19% kansalaisista. Vastaavasti yritystoiminnan sääntelyä ja valvontaa lisääsi 22%, vähentäisi 20%.

3.1.3 Globaalistuminen alkaa askarruttaa

Talouden globaalistumiskehitykselle eivät suomalaiset suuremmin hurraa. Sen hyvinvointia laajalti luovaan vaikutuksen uskoo vain joka viides, ja tämä näkökanta on säilynyt lähes ennallaan edellisestä tutkimuskerrasta (kuvio 27a). 'Vaikea sanoa' -vastausten osuus on tässä kuitenkin poikkeuksellisen suuri, lähes puolet vastaajista. Onkin tietysti selvää, ettei tällaisen monitahoisen ilmiön vaikutuksista ole kenelläkään varmaa tietoa, vaikka esimerkiksi taloustieteilijöiden valtavirta on selvästi optimistisempi arvioidessaan globaalistumisen hyötyjä.

Kun globalistumisen vaikutuksia tarkastellaan nimenomaan Suomen kannalta, näkemys on huomattavasti synkempi. Yli 60 prosenttia kansalaisista pelkää halpatyömaiden vievän meiltä työpaikkoja globalistumisen myötä (kuvio 27b). Tämä näkemys on myös selvästi yleistynyt kahden vuoden takaisesta. Tutkimuksessa ei suoraan kysytty, arvellaanko globalistumisen avaavan suomalaisille yrityksille uusia markkinoita ja siten luovan työpaikkoja uusilla aloilla. Kun yhtäältä hyvinvoinnin ei globalistumisen edetessä uskota maailmanlaajuisesti kasvavan, mutta toisaalta halpatyövoiman maiden katsotaan hyötyvän, kuuluisi Suomi kansalaisten enemmistön mukaan ilmeisesti tämän prosessin häviäjiiin.

3.2 Yksityinen ja julkinen

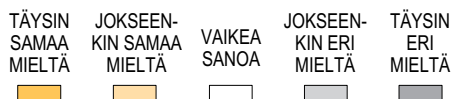
3.2.1 Yksityistäminen ei innosta

Talouden yksityisen ja julkisen sektorin suhde on yksi yhteiskunnallisen keskustelun kestoaiheita. Julkisten palvelujen yksityistäminen ei saa kansalaisten tukea edes palvelutuotannon tehostamisen nimissä (kuvio 28a).

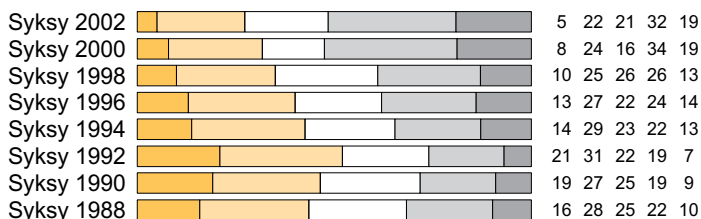
Tilanne on kymmenessä vuodessa kääntynyt pääläelleen. Vuonna 1992 yksityistämisen kannattajien osuus, yli puolet kaikista, oli lähes täsmälleen sama kuin vastustajien osuus nyt, ja sama asetelma on kymmenen vuoden takaisten vastustajien ja nykyisten kannattajien osuudessa. Kantojen perustelut jäävät arvailujen varaan. Ehkä yksityisen palvelutuotannon tehokkuuteen ei luoteta, tai sitten sillä arvioidaan olevan muita haittoja, joita suurempi tehokkuus ei riittäisi korvaamaan.

Julkkisia palveluita – ensisijaisesti terveydenhuoltoa, sosiaalipalveluja ja koulutusta – ei ole meillä juurikaan yksityistetty. Talouden yrityssektorissa toimivia valtionyhtiöitä on sen sijaan viime vuosina myyty yksityisille omistajille joko kokonaan tai osittain. Tämän toiminnan jatkuminen ei saa kansan tukea ainakaan, jos tavoitteena on kaikkien valtionyhtiöiden myynti (kuvio 28b). Valtionyhtiöiden yksityistäminen on myös yksi vähiten kannatusta saavista asioista, kun kysytään toiveita tulevan hallituksen toiminnan painopisteistä (ks. luku 2.2).

Kuvio 28.

A) "MAASSAMME TULISI YKSITYISTÄÄ SUURI OSA JULKISISTA PALVELUISTA, JOTTA PALVELUITTEN TUOTANTO TEHOSTUISI" (%).

B) "KAIKKI MAAMME VALTIONYHTIÖT TULISI VÄHITELLEN MYYDÄ YKSITYISILLE" (%).

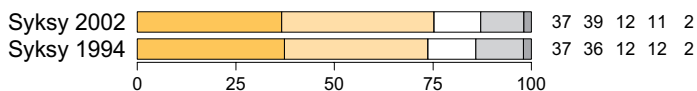
C) "VAIKKA HYVÄN SOSIAALITURVAN JA MUIDEN JULKISTEN PALVELUJEN YLLÄPITÄMINEN MAKSAA PALJON, SUOMALAINEN HYVINVOINTIVALTIO ON AINA HINTANSA ARVOINEN" (%).

D) "VAIKKA JULKISISTA PALVELUISTA MUODOSTUVA TURVAVERKKO ON TÄRKEÄ, YHTEISKUNNAN HYVINVOINIIN TODELLINEN MOOTTORI JA YLLÄPITÄJÄ ON YKSITYINEN YRITYSTOIMINTA" (%).

E) "TALOUDELLINEN JA SOSIAALINEN ERIARVOISUUS VÄESTÖRYHMIEN VÄLILLÄ ON KASVANUT MAASSAMME (1994: laman aikana) LIIAN SUUREKSI" (%).

0 25 50 75 100

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

3.2.2 Hyvinvointivaltion kuva vivahteistuu

Julkisuudessa on usein todettu hyvinvointivaltion muodostuneen osaksi suomalaista identiteettiä. Sen yleinen arvostus on myös tämän tutkimuksen mukaan edelleen korkealla myös silloin, kun muistutetaan sosiaaliturvan ja palvelujen kalleudesta. Hyvinvointivaltio on kuitenkin joutunut tinkimään hieman kahden vuoden takaisesta huippusuosioistaan (kuvio 28c).

Kun hyvinvointivaltion kustannukset yhdistetään suuremmin nimenomaan verotukseen, kuva sen houkuttelevuudesta on monivivahteisempi. Verotusta käsittelevässä kysymyssarjassa (ks. luku 3.3) esitettiin useita luonnehdintoja siitä, miten hyvän vastineen kansalaiset kokevat maksamilleen veroille saavansa. Lähes kaksi kolmannesta vastustaa verotuksen alentamista sosiaaliturvan ja palveluiden kustannuksella, ja 54% pitää yhteiskuntamme turvallisuutta ja palveluita hyvänä vastineena verorahoille. Toisaalta vain 43% pelkää verojen alentamisen uhkaavan välttämättömien palveluiden rahoitusta.

Verotuksen arvioi kohtuulliseksi suhteessa sosiaaliturvaan ja yhteiskunnan palveluihin vain 37% vastaajista, kun hieman useampi (39%) pitää sitä kohtuuttomana. Korkean verotuksen osana pohjoismaista hyvinvointimallia hyväksyy vain 26% suomalaisista, 45% on toista mieltä. Yhteenvetona voidaan todeta, että kansalaisten arvio verotuksen ja sillä kustannettujen etuuksien suhteesta riippuu varsin ratkaisevasti siitä, miten asiaa lähestytään.

Yksityistä yritystoimintaa pidetään myös yleisesti hyvinvoinnin todellisena moottorina, julkisen sektorin turvaverkko on vain sitä täydentävä, joskin tärkeä osa yhteiskuntaa (kuvio 28d). Keskimääräistä vähemmän yksityistä sektoria korostavat opiskelijat, siis ryhmä jolla on vähän tai ei lainkaan omakohtaista kokemusta työelämästä. Iän mukaiset erot kertovat samaa: nuoret yhtyvät väittämään selvästi muita harvemmin.

Työelämässä mukana olevista julkisen sektorin palkolliset pitävät odotetusti oman toimeentulolähteensä puolta, heistä vain 47% pitää yritystoimintaa hyvinvoinnin perimmäisenä lähteenä, kun muilla toimialoilla vastaava lukema on lähellä kahta kolmannesta. Yrittäjille yksityisen yritystoiminnan tärkeys on puolestaan itsestään selvä, 80% yhtyy väittämään. Kun muistetaan, että edellä luvussa 3.1.2 todettiin hyvinvoinnin perustuvan huomattavan enemmistön mielestä vientite-

ollisuuden kilpailukykyyn, on marssijärjestys selvä: kansalaisten enemmistön mielestä yksityinen sektori luo hyvinvoinnin pohjan, jota julkisen sektori jakaa uudelleen ja täydentää.

Julkisen sektorin roolia hyvinvoinnin tasapuolisessa jakamisessa pidetään keskeisenä. Vain noin viidennes on sitä mieltä, että verojärjestelmä tasaa toimeentuloeroja liikaa, liki puolet pitää tasausta sopivana tai liian pienenä (ks. luku 3.3). Tasaus onkin kansalaisten mielestä tarpeen, sillä peräti kolme neljästä arvioi eriarvoisuuden kasvaneen liian suureksi (kuvio 28e).

3.3 Suhtautuminen verotukseen

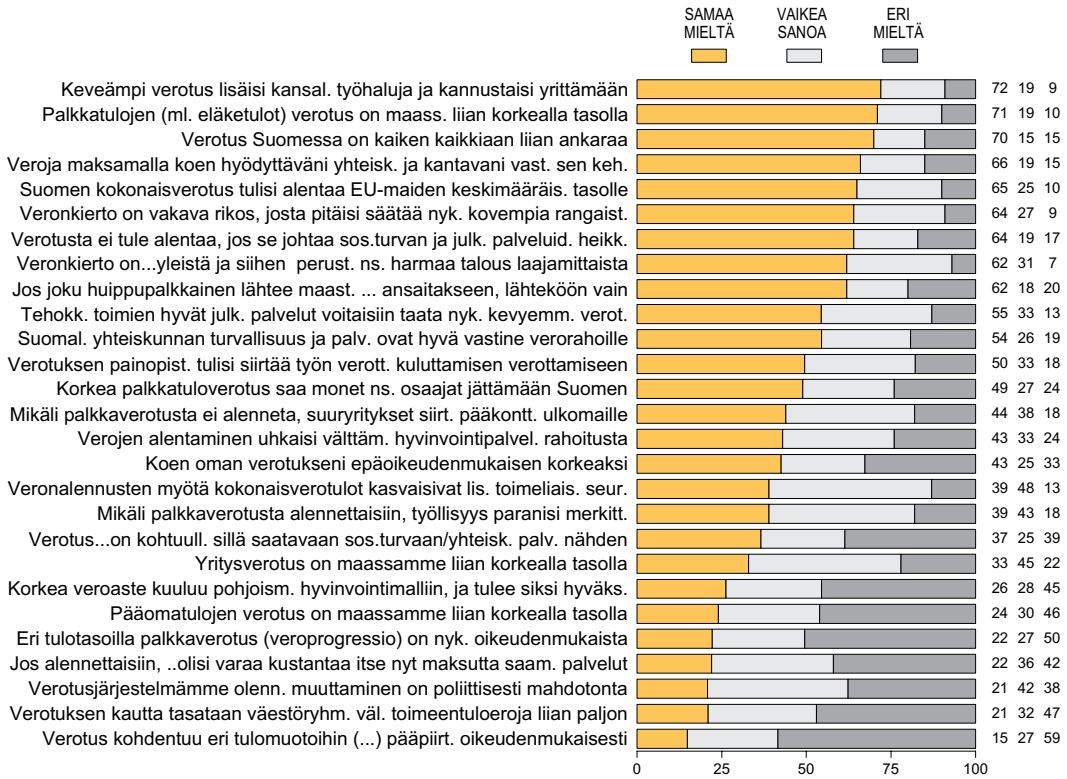
3.3.1 Verotus vihmoo ja vie veret

Tutkimukseen sisällytettiin laaja verotusta ja sen uudistusehdotuksia käsittelevä kysymyskokonaisuus (kuvio 29). Voimakkaimpana vastauksista esiin nouseva viesti on, että verotusta pidetään liian kireänä, erityisesti palkka- ja eläketulojen verotusta. Näihin kantoihin yhtyy useampi kuin kaksi kolmesta, ja lähes yhtä moni vaatii Suomen verotuksen alentamista EU-maiden keskimääräiselle tasolle. Oman verotuksensa kokee epäoikeudenmukaisen korkeaksi kuitenkin vain 43% suomalaisista kolmanneksen ollessa toista mieltä. Tämä voi osaltaan selittää, miksi verotuksen alentaminen jää hallitusohjelmatoiveissa (ks. luku 2.2) tärkeysjärjestyksessä puolivälin tienoille.

Verotuksen alentamisen uskotaan yleisesti lisäävän työhaluja, 72 prosentin kannatuksella tämä on kaikkein eniten tuettu osa kysymyssarjaa. Vain vajaa 40% uskoo kuitenkin työllisyyden paranevan merkittävästi palkkaveroa alentamalla. Tässä, kuten eräissä muissakin mahdollisten verouudistusten vaikutuksia koskevissa arvioissa epä-tietoisten joukko on varsin suuri kuten luontevaa onkin.

Erityisen kriittisesti verotuksen korkeuteen suhtautuvat 31-50-vuotiaat. He myös uskovat muita enemmän alemman verotuksen kannustavaan vaikutukseen (kuvio 30). Luonteva selitys tälle on, että nämä parhaassa työiässä olevat kohtaavat progressiivisen tuloverotuksen vaikutuksen omassa elämässään kaikkein selvimmin. Heillä voisi myös olla haluja tehdä yli- tai sivutöitä, ellei ankara marginaalivero tekisi siitä kannattamatonta.

Kuvio 29. SUHTAUTUMINEN VEROTUKSEEN JA SITÄ KOSKEVIIN UUDISTUSEHDOTUKSIIN (tekstejä lyhennetty, %).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

Tuloverotuksen progressiota pitää epäoikeudenmukaisena puolet vastaajista. Kun toisaalta vain 21% arvioi verotuksen tasaavan toimeentuloeroja liikaa, voidaan päätellä, että tasausta olisi kansalaisten mielestä ennemminkin lisättävä eli progressiota jyrkennettävä kuin päinvastoin. Tässä yhteydessä kannattaa kuitenkin muistaa, että kysymyksenasettelu ei ota huomioon tulonsiirtojen ja verovaroin subventoitujen palveluiden osuutta toimeentuloerojen tasaamisessa.

Verotusta pidetään kuitenkin sinänsä legitiiminä, kaksi kolmesta kokee veronmaksajana hyödyttävänsä yhteiskuntaa ja kantavansa siitä vastuuta. Lähes sama osuus pitää veronkiertoa vakavana rikoksena ja vaatii sen rankaisemista nykyistä ankarammin.

3.3.2 Selkeää ratkaisumallia ei silti saada

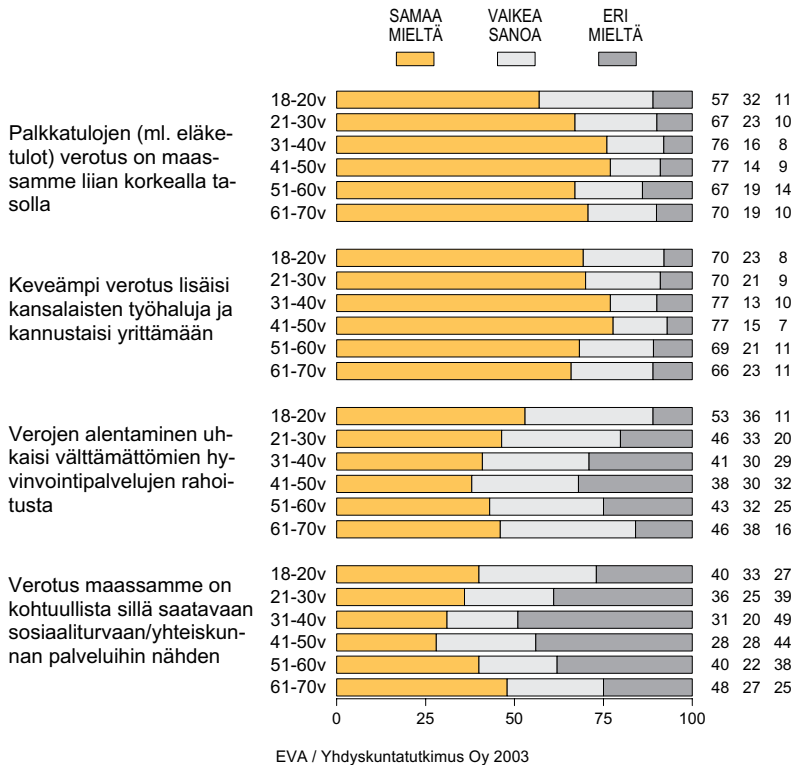
Edellä luvussa 3.2.2 todettiin, että vastaukset antavat jossakin määrin ristiriitaisen kuvan kansalaisten suhtautumisesta verotuksen ja sillä rahoitettavien tulonsiirtojen sekä julkisten palvelujen suhteesta. Joillakin väittämämuotoiluilla tulokseksi tulee, että veroille koetaan saatavan hyvä vastine, mutta toisilla tulos on pikemminkin päinvastainen. Yksi mahdollinen selitys tähän ristiriitaan on, että julkisen sektorin toimintaa ei pidetä niin tehokkaana kuin olisi mahdollista. Yli puolet yhtyy käsitykseen, jonka mukaan alempi verotus riittäisi hyvien palvelujen kustantamiseen, jos toiminta olisi tehokasta. Huomattavan monet (39% kaikista) jopa uskoo, että veronalennukset lisäisivät verokertymää lisääntyneen toimeliaisuuden kautta.

Tässäkin kriittisin ikäryhmä ovat 31-50 -vuotiaat. He eivät usko alemman verotuksen uhkaavan hyvinvointivaltion rahoitusta ja kyseenalaistavat verotuksen kohtuullisuuden suhteessa vastineeseen muita useammin (kuvio 30). Tämän ikäryhmän kritiikki on syytä ottaa vakavasti, sillä heillä on runsaasti kokemusta julkisista palveluista. Onhan useimmilla tämänikäisillä päivähoito- ja/tai kouluikäisiä lapsia, varsinkin ryhmän vanhimmat tarvitsevat usein myös itse terveydenhuollon palveluja, ja monille huoli omien vanhempien vanhuudenhoivasta alkaa olla ajankohtainen. He myös tuntevat verotuksen ankaruuden omassa taloudessaan.

Toisena uusien verotulojen lähteenä nähdään laajamittaisena pidetyn veronkierron ja harmaan talouden karsimista. Lähes puolet vastaajista näkee vaaraksi myös sekä osaavien ihmisten että yritysten pääkonttorien muuton ulkomaille, mikäli palkkaverotusta ei alenneta. Tämä uhka selittänee osaltaan, miksi monet uskovat meidän olevan ns. Laffer-käyrän alenevalla osalla eli verotuksen alentaminen voisikin lisätä kokonaisverokertymää.

Verotuksen oikeudenmukaisuudessa nähdään paljon parantamisen varaa. Selvästi yli puolet ei pidä eri tulomuotojen verotuskohtelua oikeudenmukaisena, pääomatulojen katsotaan pääsevän liian vähällä suhteessa palkka- ja eläketuloihin. Joka toinen haluaisi siirtää verotuksen painopistettä työstä kuluttamiseen. Yritysverotuksen koetaan sen sijaan olevan paljolti kohdallaan, kun 33% pitää sitä liian korkeana ja 22% kiistää asian. Epätietoisien joukko, 45% on suuri, mikä selittyy sillä, että verrattain harvat ihmiset ovat omakohtaisesti tekemisissä yritysverotuksen kanssa.

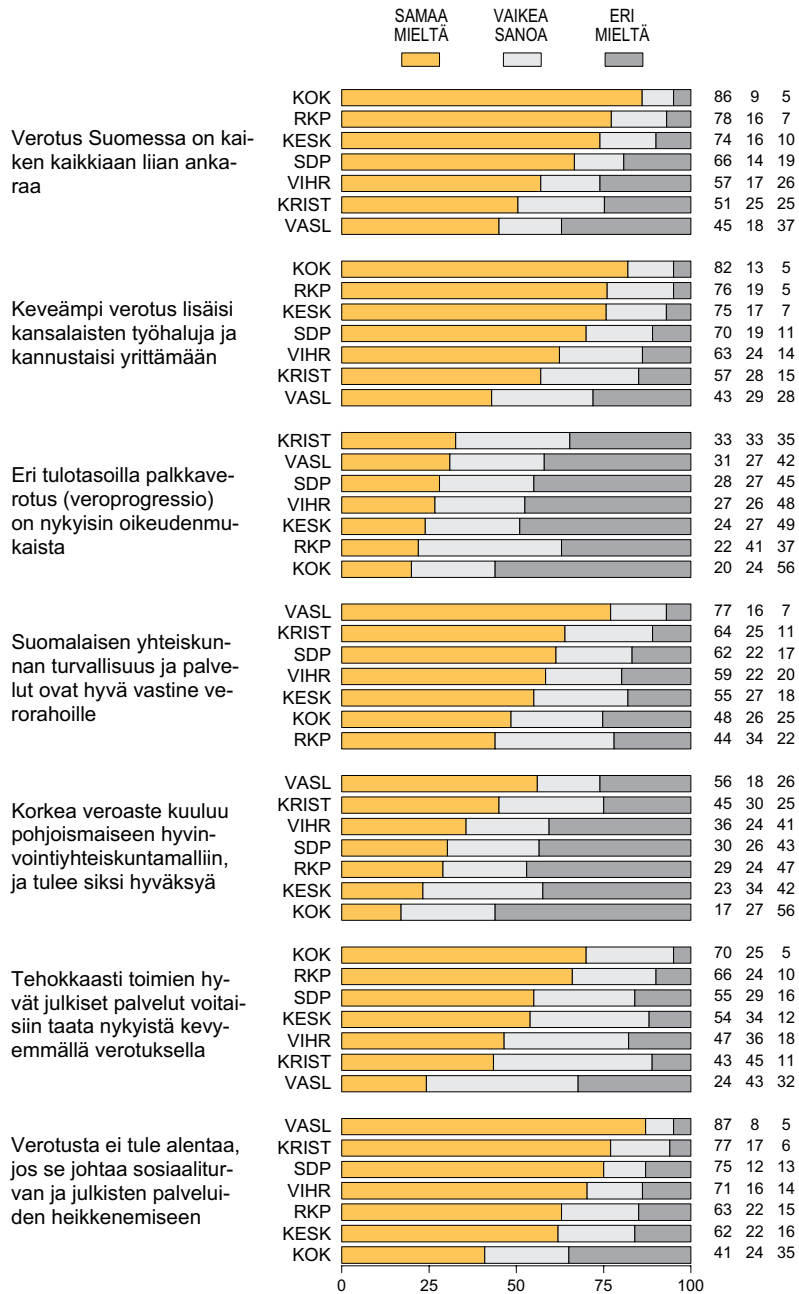
Kuvio 30. SUHTAUTUMINEN VEROTUKSEEN: ESIMERKKEJÄ IKÄRYHMITTÄISISTÄ EROISTA (%).

Poliittisten puolueiden kannattajakunnat eroavat toisistaan useimmissa verokysymyksissä verrattain selvästi. Erot ovat myös odotetun mukaisia. Suurimmista puolueista kokoomuksen ja vasemmistoliiton kannattajat sijoittuvat yleensä ääripäihin, SDP:n ja keskustan kannattajat välimaastoon (kuvio 31).

Näin selvät ja johdonmukaiset näkemuserot puolueiden kannattajakuntien välillä merkitsevät, että sopua radikaalista verouudistuksesta – riippumatta sen suunnasta – on varmaankin vaikea löytää tulevassa hallituksessa, mikäli puolueiden kannattajien näkemykset painavat päätöksenteossa. Suurista puolueista yhteisymmärrykseen voisivat todennäköisimmin päästä SDP ja keskusta, mutta niiden kannattajien näkemykset tarpeellisista uudistuksista ovat monissa tapauksissa verrattain tasan jakautuneita myös saman puolueen sisällä.

Kuvio 31. SUHTAUTUMINEN VEROTUKSEEN: ESIMERKKEJÄ PUOLUEKANNAN MUKAISISTA EROISTA (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

Kun toisaalta verotus, tai ainakaan sen alentaminen, ei ole hallitusohjelmatoiveissa kärkipäässä (ks. luku 2.2), ei verotuksen uudistaminen ehkä sittenkään nouse uuden hallituksen työlistalla kovin korkealle, vaikka asiasta on vaalikampanjan aikana paljon puhuttukin. Tätä arviota tukee se, että verojärjestelmän uudistamista pitää poliittisesti mahdollisena vain selvä vähemmistö vastaajista. Tosin tässäkin kohdassa ‘vaikea sanoa’ -vastausten osuus on suuri.

3.4 Työelämä

3.4.1 Etuja ei koeta yhteisiksi

Vastakkainasettelu työntekijöiden ja työnantajien välillä ei kuulu meillä katoavaan kansanperinteeseen (kuvio 32a). Etujen kokeminen yhteisiksi on päinvastoin vähentynyt 1990-luvun puolivälistä, jolloin samassa veneessä olemisen vaikutelma oli verrattain voimakasta, ehkä laman ja siitä nousemisen talkootunnelmissa. Näiden asenteiden kehitystä voi myös peilata yleisen elinkeinoelämäkriittisyyden lievää yleistymistä vasten (ks. luku 3.1.2).

Usko työpaikkademokratiaan on ollut EVAn tutkimusten mukaan vahva erityisesti 1990-luvulla. Vaikka huippuvuosien lukemista onkin tultu hieman alaspäin, runsas 60% vastaajista yhtyy väittämään ‘mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksentekoon nykyistä enemmän, siitä hyötyisi koko yhteiskunta’ (kuvio 32b).

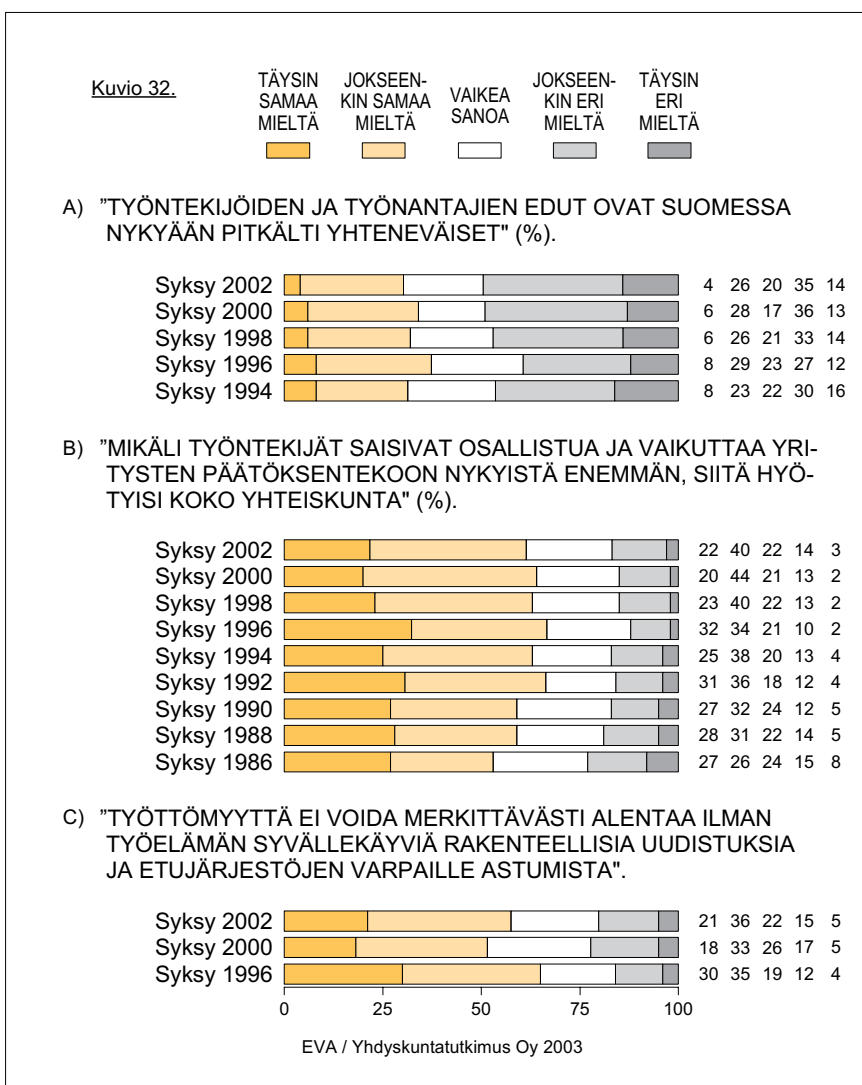
Mielipiteet työpaikkademokratiasta eroavat varsin selvästi – ja odotetusti – sekä koulutuksen, ammattiaseman että ammattiliittojäsenyyden mukaan. Nämä jaotteluthan korreloivat vahvasti keskenään.

Rakenteellisen työttömyyden syistä ja laajuudesta on viime vuosina keskusteltu vilkkaasti. Monissa puheenvuoroissa on työmarkkinoiden rakenteellisia jäykkyyksiä pidetty tärkeänä syynä siihen, että useimmissa Manner-Euroopan maissa työttömyys on olennaisesti Yhdysvaltoja ja Britanniaa korkeammalla tasolla. Suomalaisten selvä enemmistö jakaa tämän näkemyksen, tässä tutkimuksessa vielä useammat kuin kaksi vuotta sitten (kuvio 32c).

Vuoden 2000 muita tutkimuskertoja alhaisempi lukema voi selittyä sillä, että tuolloin oli koettu jakso, jolloin työttömyys aleni melko ripeästi ilman rakenteellisia uudistuksia, ja tämän kehityksen us-

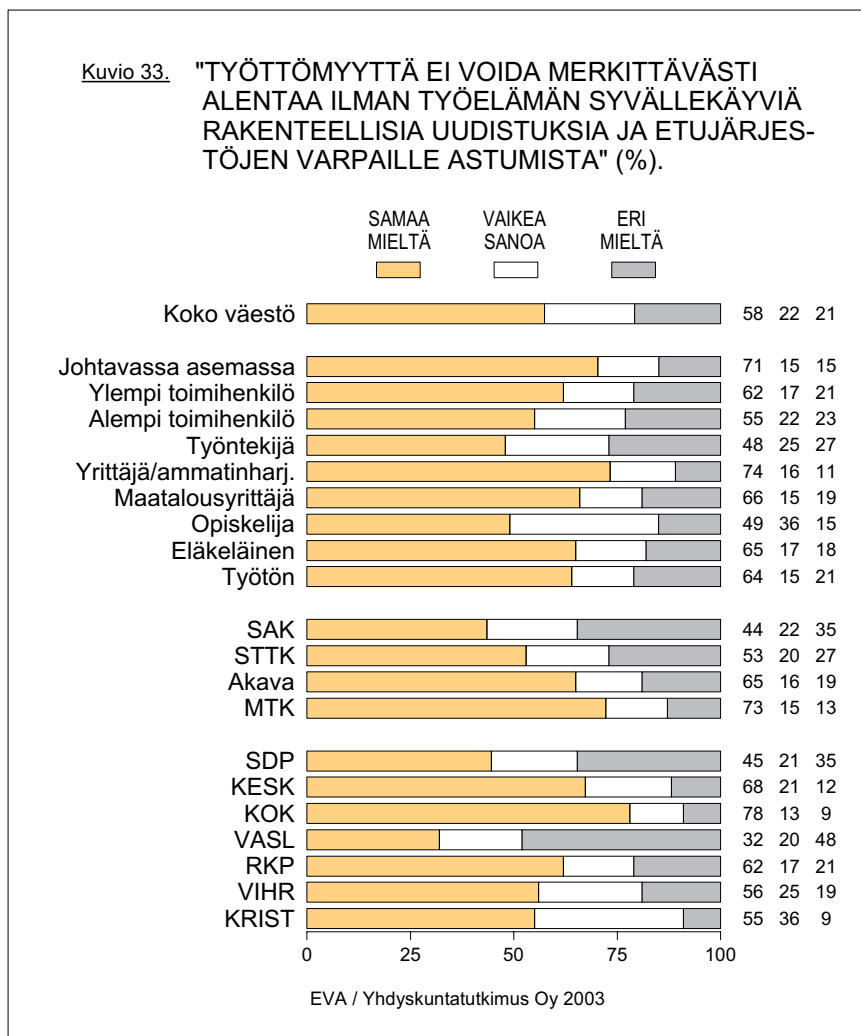
kotiin olevan mahdollista jatkossakin. Kun työllisyystilanteen paraneminen on sittemmin hidastunut tai jopa kokonaan pysähtynyt työttömyyden ollessa edelleen korkea, on tarve muihinkin kuin suhdannepoliittisiin toimiin tullut ilmeisemmäksi.

Työelämän rakenteellisia uudistuksia kannattavat eniten yrittäjät ja johtavassa asemassa olevat. Huomionarvoista on kuitenkin, että vastahakoisimmastakin sosioekonomisesta ryhmästä eli työntekijöistä lähes puolet yhtyy väitteeseen, ja vain runsas neljännes on eri miel-

tä. SAK:n jäsenistössä vastustus on tätäkin suurempaa, mutta silti väitteen hyväksyjä on enemmän kuin kieltäjiä. Muiden ammatillisten keskusjärjestöjen jäsenten enemmistö on väitteen puolella. Puolueiden kannattajat jakautuvat melko selvästi perinteisen oikeisto-vasemmisto -linjan mukaan, kuten monissa muissakin työelämää sivuavissa kysymyksissä (kuvio 33).

Tässä yhteydessä kannattaa muistaa, että tulevan hallituksen toimia käsitelleessä kysymyssarjassa (luku 2.2) työllisyyden parantaminen nousi kaikkein tärkeimmäksi panostuskohteeksi. Kun asia on

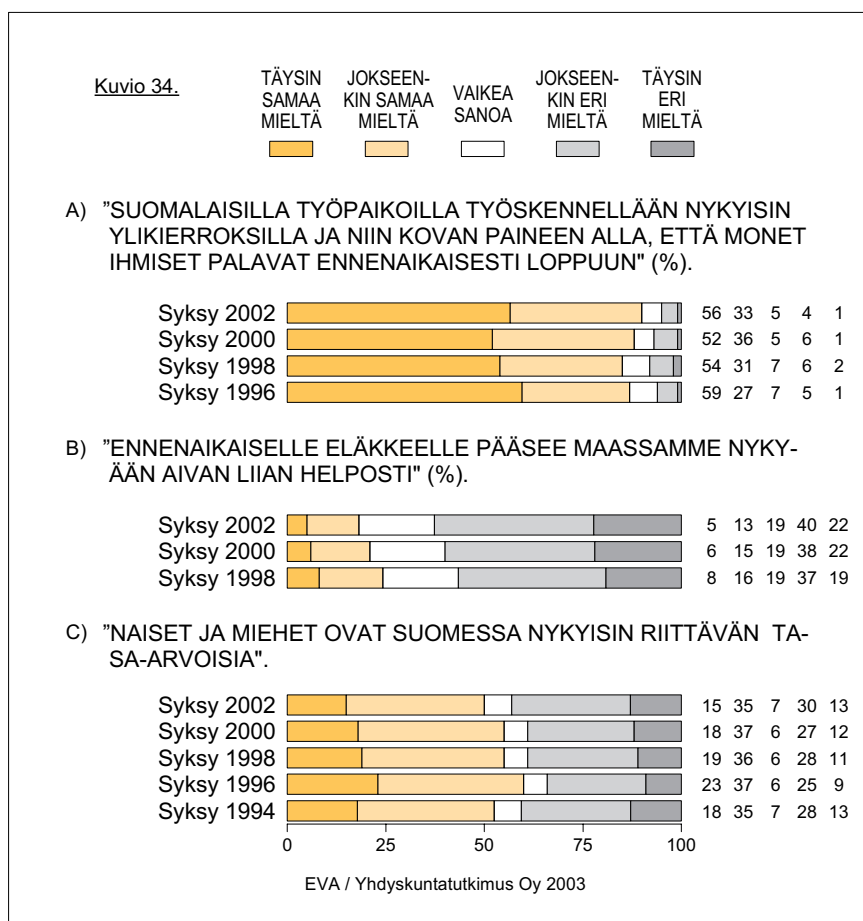

näin tärkeä, voisi ajatella että kansalaiset ovat halukkaita hyväksymään radikaalejakin toimia sen ajamiseksi.

3.4.2 Kiire kuormittaa, eläke pysyy etäällä

Tutkimuksen kaikki väittämät huomioon ottaen suurin yksimielisyys vallitsee siitä, että 'suomalaisilla työpaikoilla työskennellään nykyisin ylikierroksilla ja niin kovan paineen alla, että monet ihmiset palavat ennenaikaisesti loppuun'. Lähes 90% vastaajista on ainakin joksennkin samaa mieltä väittämän kanssa, ja yksimielisyys on viime vuosina ollut lievästi lisääntymään päin (kuvio 34a).

Kun työelämää pidetään hyvin rasittavana, ei ole ihme että monet toivovat eläkkeelle pääsyä. Vaikka suomalaisten varhaisesta elä-

köitymisestä onkin varoiteltu julkisessa keskustelussa tiuhaan, vain vajaa viidennes pitää ennenaikaiselle eläkkeelle pääsyä liian helppona (kuvio 34b). Väittämän kieltäminen on ollut lievästi yleistyessä, mihin ovat voineet vaikuttaa sekä jo tehdyt eläkeuudistukset että vielä vireillä olevat. Niiden keskeisenä tavoitteenahan on ollut myöhentää eläkkeelle siirtymisen ajankohtaa.

Sukupuolten tasa-arvo on keskeinen kysymys myös työelämässä. Usko sen riittävyteen on ollut laskussa 1990-luvun puolivälistä lähtien (kuvio 34c). Vaikka väittäjä ei täsmennäkään, minkä elämänalan tasa-arvosta on kyse, voidaan arvioida että työelämän olosuhteet, ensisijaisesti palkkatasa-arvo, olisivat paljolti tämän kehityksen taustalla. Ainakin politiikassa näyttäisi siltä, että naisten asema on tasavertautunut suhteessa miehiin, ovathan monet naiset nousseet viime aikoina merkittäviin poliittisiin asemiin, aina tasavallan presidentiksi asti. Ehkä juuri tästä syystä naiset ovat nykyisin hieman vähemmän poliittisesti vieraantuneita kuin miehet, kun tilanne oli päinvastainen vielä 1990-luvulla (ks. luku 6.1). Myös koulutuksessa naiset ovat vallanneet alaa jopa niin, että esimerkiksi yliopisto-opiskelijoiden selvä enemmistö on nykyisin naisia. Kokemus riittämättömästä tasa-arvosta on siten todennäköisesti peräisin työelämästä, jossa esimerkiksi miesten ja naisten palkkaerot ovat hieman kasvaneet viime aikoina.

3.5 Muuttoliike: jarrut tarpeen

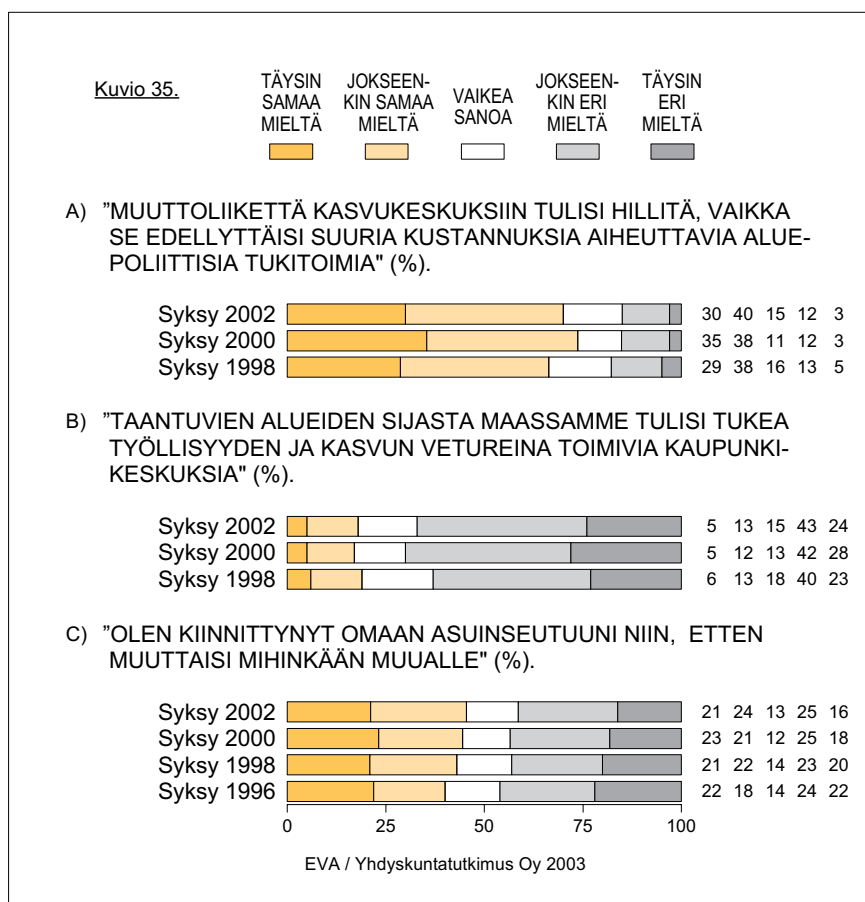
Maan sisäinen muuttoliike oli vuosituhannen vaihteen tienoilla ennennäkemättömän voimakasta. Julkisuudessa on usein esitetty huoli maaseudun ja pienempien syrjäisten kaupunkien tyhjenemisestä, ellei toimenpiteisiin ryhdytä nopeasti. Toisaalta myös kasvukeskuksilla on todettu olevan omat ongelmansa. Edellisessä tutkimuksessa aluekehityksen suunta koettiin erittäin huolestuttavana. Kasvukeskusten ja syrjäseutujen välisen ristiriidan näki voimakkaana useampi kuin minkään muun yhteiskunnallisen vastakohtaisuuden, ja useampi kuin kaksi kolmesta arvioi tämän ristiriidan vielä voimistuvan lähivuosina. (Eri-laisuksien Suomi, 2001).

Kansalaisten kanta muuttoliikkeeseen ja aluepolitiikan suuntaamiseen on selvä: huomattavan enemmistön mielestä muuttoa kasvukeskuksiin olisi hillittävä kustannusten uhallakin. Mielipiteen jakavi-

en osuus kaikista vastaajista on kuitenkin hieman laskenut edellisestä tutkimuksesta. Tuen suuntaaminen taantuvien alueiden sijasta kasvukeskuksiin saa edellisen väittämän peilikuvana vain alle viidenneksen kannatuksen (kuvio 35a ja b).

Muuttoliikettä halutaan arvattavasti eniten hillitä ja kasvukeskusten tukea vastustetaan voimakkaimmin pienillä paikkakunnilla ja syrjäseuduilla. Ainakaan tämän tutkimuksen perusteella tästä ei kuitenkaan synny maata jakavaa kiistakysymystä, vaan syrjäseutuja tukevan aluepoliittisen linjan hyväksyy selvä enemmistö myös Etelä-Suomessa ja suurimmissa asutuskeskuksissa.

EVAn tutkimukset ovat aikaisemminkin osoittaneet, että suomalaisilla on asuinseudustaan riippumatta myönteinen perusasenne maaseutua kohtaan. Kansalaisten valtaosalla onkin joko juurensa maalla

– hyvin monien nykyisten kaupunkilaisten lapsuudenkoti tai ainakin mummola on ollut maatila – tai maaseutuun on käytännön tuntuma esimerkiksi kesämökin kautta.

Omakohmainen valmius vaihtaa asuinseutua jakaa suomalaiset lähes tasan kahtia. Vajaa puolet ei haluaisi muuttaa, runsaalle 40 prosentille se voisi olla mahdollista. Paikoilleen kiinnittyneiden osuus on ollut hienoisessa kasvussa, osin ehkä siksi, että monet muuttamaan halukkaat ovat viime vuosien aikana sen jo tehneet. Aivan odotetusti muuttohalukkuus korreloi voimakkaasti iän kanssa (kuvio 35c).

4 YMPÄRISTÖ, KASVU JA TEKNOLOGIA

Kansalaisten ympäristöhuolen laajuus on ollut yksi keskeinen havainto EVAn asennetutkimussarjassa aivan sen alusta alkaen. Yleiskuva on edelleen sama: valtaosa kantaa huolta ympäristön tilasta ja haluaisi, että sille tehdään jotakin. Ympäristön hyväksi tehdyt toimet on silti myös havaittu. Yritykset saavat ympäristövastuustaan yhä parempia arvosanoja.

Kasvuarvojen vieroksunta on nyt miltei yhtä mittavaa kuin se oli pitkän nousukauden päätteeksi laman kynnyksellä. Erityisesti pelätään kasvun kielteisiä ympäristövaikutuksia. Käsitteet tieteen ja teknologian kyvystä ratkaista ihmiskunnan ongelmia ovat tulleet pessimistisemmiksi. Suomen uskotaan silti pysyvän teknologiassa eturivin maana ja turvaavan sillä tavoin hyvinvointinsa. Eduskunnan ydinvoimapäätös oli mieluinen miehille, mutta ei naisille.

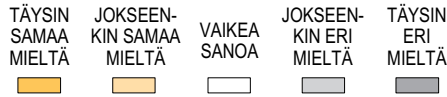
4.1 Ympäristöhuoli häilyy muttei hälvene

Totunnainen tapa mitata ympäristöarvoja ovat erilaiset 'tinkimisvalmiustestit'. Niissä kansalaisilta tiedustellaan heidän periaatteellista valmiuttaan tinkiä omista eduistaan ympäristön hyväksi. EVAn tutkimussarjassa tätä kansainvälistä traditiota edustaa väittämämuotoinen mittari 'saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani?'

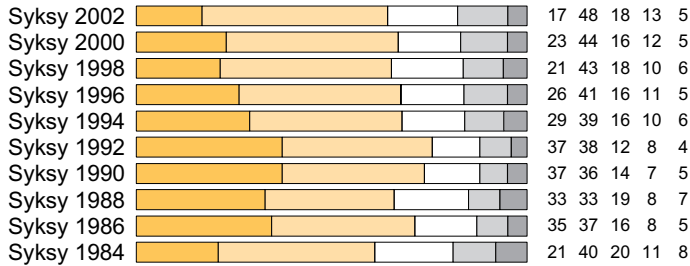
Tulosten trenditarkastelu kertoo tinkimisvalmiuden olleen kaikkina aikoina suurta. Selkeä enemmistö suomalaisista on aina ilmaissut olevansa valmis tämän tyyppiseen uhraukseen. Suurimmillaan (75%) suopeus oli lamavuonna 1992 – aikana jolloin muitakin tinkimisen kohteita voi ajatella olleen riittämiin. Sen jälkeen asenteet eivät ole suuresti muuttuneet; ajatuksen hyväksyviä on ollut noin kaksi kolmasosaa ja siitä kieltäytyviä noin kuudesosa. Uusin mittaus ei sanottavasti muuta tätä kuvaa (65% tinkisi, kuvio 36a).

Tulkinnassa tulee ottaa huomioon erilaisia tekijöitä. Kyse on asennetasoisista reagoineista, jotka eivät sellaisinaan konkretisoidu todellisen käyttäytymisen tasolla. Tosielämässä tinkijöitä tavataan tavattoman vähän. Muistettava on myös se hanakkuus, millä kansakunta pitkin puukoin varustautuneena kerta toisensa jälkeen ryntää tupopöytänsä jakamaan yhteistä kakkua. Kukaan ei sano olevansa ottamassa ympäristölle kuuluvaa osuutta. Kovin kyyninen tulkinnassa ei kuitenkaan kannata olla. Löyhän periaatteellisinakin tinkimiskannanotot

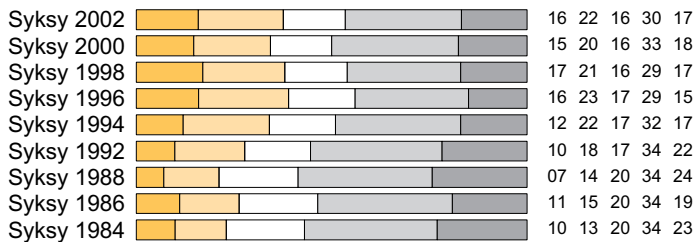
Kuvio 36.

A) "SAASTE- JA YMPÄRISTÖONGELMIEN VÄHENTÄMISEKSI OLEN VALMIS TINKIMÄÄN OMASTA ELINTASOSTANI" (%).

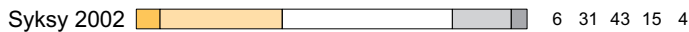
B) "LUONNONSUOJELUN NIMISSÄ RAJOITETAAN TALOUDELLISTA JA TEOLLISTA TOIMINTAA LIIAN PALJON" (%).

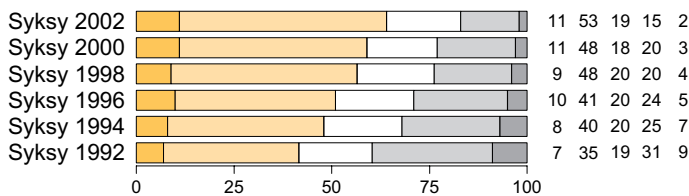
C) "VIIME AIKOJEN TUHOISAT TULVAT, MYRSKYT, KUIVUUS JA MUUT POIKKEUKSELLISET SÄÄILMIÖT OVAT SEURAUSTA SIITÄ, ETTÄ IHMINEN ON SAASTEILLAAN JÄRKYTTÄNYT LUONNON TASAPAINO" (%).

D) "VAIKKA YK_n KESTÄVÄN KEHITYKSEN KOKOUS JOHANNESBURGISSA TUOTTI VAIN VÄHÄN KONKREETTISIA TULOKSIA, SE OLI TÄRKEÄ ASKEL MAAPALLON ONGELMIEN RATKAISEMISEKSI" (%).

E) "SUOMALAINEN TEOLLISUUS JA ELINKEINOELÄMÄ TOIMII NYKYISIN YMPÄRISTÖASIOISSA VASTUULLISESTI" (%).

0 25 50 75 100

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

heijastavat kansalaisten käsityksiä siitä mikä on oikein ja miten tulisi toimia. Teemasta kertynyt tutkimustieto summeeraten voidaan sanoa, että suomalaisten ympäristöhuoli on paitsi laajamittaista, myös aitoa.

Ylin arvotavoite ympäristö ei silti nykyisin ole. Viime vuosien tutkimusten vertailevissa asetelmissa ympäristö on ollut pikemminkin keskitärkeä kuin voimakkaasti tähdennetty tekijä. Uudelle hallitukselle kohdistetuissa odotuksissa (luku 2.2 edellä) ympäristönsuojelu ei kivunnut edes aivan keskikastiin (48% halusi sen painottuvan nykyistä enemmän). Valtanäkökulmasta ympäristönsuojelijoiden edesottamuksiin suhtauduttiin verraten kriittisesti (luku 2.3).

Myös muiden tulosten valossa kyse on toimivan tasapainon löytämisestä. Ympäristön ja talouden vastakkain asettava seurantamittari 'luonnonsuojelun nimissä rajoitetaan taloudellista ja teollista toimintaa liian paljon' on osoittautunut sangen sensitiiviseksi arvostusten erottelijaksi. Seuranta-ajan alkupuolella käsitys luonnonsuojelun liiallisuudesta torjuttiin verraten selvästi. Sitten mielenpidepoolit muuttivat vähitellen miltei tasavahvoiksi. Nyt käsityksen suojelun liiallisuudesta allekirjoittaa noin kaksi viidestä (38%) ja torjuu noin joka toinen (47%). Jos kohta tulos on hieman aiempaa 'ympäristövastaisempi' ero viimeisimpien mittausten keskimääräiseen tasoon jää ole-mattomaksi (kuvio 36b).

Kysymyksen sensitiivisyys näkyy myös kannanottojen väestöryhmittäisissä eroissa – provosoivuudellaan se siivilöi 'valevihreät' oikeista. Kun nuorimmista ja koulutetuimmista näkemyksen luonnonsuojelun liiallisuudesta torjuu valtaenemmistö, saa se vanhimpien laajan hyväksynnän. Suhtautumisvaihtelun ääripäitä edustavat vihreiden kannattajat ja maatalousyrittäjät. Tiedotusjulkisuudessa sama on todentunut kuvaelmina, joissa viime mainitut kiskovat ensin mainittuja alas puista.

Tutkimukseen sisältyi myös kaksi uutta ympäristöasennemittaria. Niistä toinen tunnustelee kansalaisten ympäristöhuolen kasvualustaa, käsitystä ympäristöongelmien vakavuudesta. Se osoittautuu tukevaksi sikäli, että huomattavan monet uskovat luonnon tasapainon jo järkkyyneen. Teesiä 'viime aikojen tuhoisat tulvat, myrskyt, kuivuus ja muut poikkeukselliset sääilmiöt ovat seurausta siitä, että ihminen on saasteillaan järkyttänyt luonnon tasapainoa' pitää totena kaksi kolmesta (67%, kuvio 36c). Erilaisia lämpö-, kylmyys-, sade- ja kuivuusennätyksiä onkin kirjattu kasvavassa määrin, ainakin kansalaisten arkiha-

vainnoissa. Mikä yhteys näillä ilmiöillä on ympäristön saastumiseen, on ehkä kuitenkin toistaiseksi epäselvää. Tarkasteluyhteydessä on paikallaan palauttaa mieliin myös edellisen tutkimuksen tulos, jonka mukaan ilmastonmuutoksen etenemistä pidettiin reaalisenä uhkana (Erilaisuuksien Suomi, 2001).

Toinen uusi kysymys luotasi lähinnä ympäristöoptimismin asetta viitekehyksen ollessa selkeän globaali. Teesi 'vaikka YK:n kestävä kehityksen kokous Johannesburgissa tuotti vain vähän konkreettisia tuloksia, se oli tärkeä askel maapallon ongelmien ratkaisemiseksi' herättää suomalaisissa paitsi epätietoisuutta (43%), pikemminkin uskoa (37%) kuin epäuskoa (19%) ongelmien ratkaistavuuteen. Kyseessä ei katsota olleen ainakaan kehityksen estävä kokous (kuvio 36d).

Osoitukseksi siitä, että jotakin on ei vain tehtävissä vaan myös tehty, käy yritysten ympäristövastuuta koskeva trendituloks. Niiden osuus, joiden mielestä suomalainen teollisuus ja elinkeinoelämä toimii ympäristöasioissa vastuullisesti, on tutkimuksesta toiseen kasvanut. Nyt saadut luvut (64% allekirjoittaa asian, 17% ei) voidaan tulkita jo suoranaiseksi synninpäästökseksi kriittisiltä kansalaisilta (kuvio 36e). Tunnuksen painoarvoa lisää se, että yleinen suhtautuminen elinkeinoelämään on muuttunut pikemminkin kriittisemmäksi kuin suopeammaksi (ks. luku 3.1).

Tasaisesti nousevaa hyväksyntää voidaan pitää myös tunnustuksena yrityksille ja niiden ympäristöpolitiikan kehitykselle. Osa kunniaa voitaneen silti palauttaa kansalaisille ja kuluttajille, joiden äänekkyys on tehnyt taloudelliset toimijat herkkäkorvaisiksi ympäristökriitikkille. Kuten tunnettua, püttaamattomuus ympäristöstä vie nykyoloissa paitsi maineen, pahimmillaan bisnekseltä pohjan.

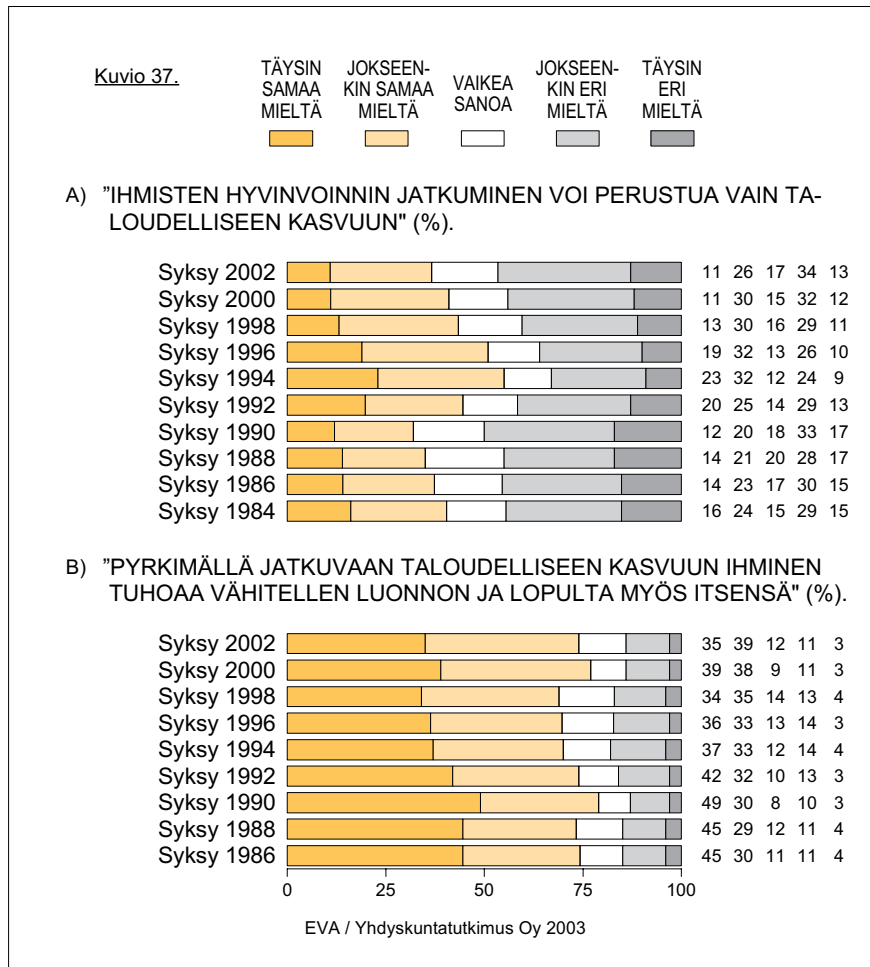
4.2 Kasvun arvostuksessa alenemaa

Vaikka taloudellisen kasvun tuotokset kelpaavat kaikille, arvokäsitetään kasvu kohtaa konflikteja. Suhtautuminen on kaksijakoista, kasvu koetaan sekä hyvinvoinnin ehdoksi että sen uhaksi.

Käsitykset taloudellisesta kasvusta hyvinvoinnin edellytyksenä ovat vaihdelleet näkyvästi taloudellisten suhdanteiden muutosten myötä. Kun ainaiseksi luullun aineellis-sosiaalisen turvallisuuden tukiliivit alkoivat 90-luvun alussa äkillisesti repeillä, asiaa alettiin apri-

koida uudella tavalla. Kun kasvu lama-aikana katosi kokonaan, sen arvostus kohosi kaikissa väestöryhmissä. Sittemmin talouden elpyminen alkoi taas kääntää asenteita kohti aiempaa tasoaan.

Nyt saadut tulokset kertovat kasvun arvostuksen alentuneen edelleen. Runsas kolmannes (37%) pitää kasvua hyvinvoinnin jatkumisen ehtona, lähes joka toinen (47%) ei. Kokonaismuutos vuoden 1994 huippuluvuista on suuri. Kasvun ideologinen karsastus on nyt miltei yhtä mittavaa kuin se oli pitkän nousukauden päätteeksi laman kynnyksellä vuonna 1990. Toivoa sopii, ettei tuloksilla ole ennustearvoa (kuvio 37a). Voimallisimmin kasvun välttämättömyyden kieltävät – paitsi itseoikeutetusti vihreät – akateemisesti koulutetut ja yle-

säkin väestönosat, joiden luulisi kasvun tarpeellisuuden ‘parhaiten tietävän’.

Syytä kasvun vieroksuntaan voidaan etsiä monista tekijöistä. Tutkimussarjan aiemmissa osissa kasvun hyötyjä ja haittoja eriteltäessä keskeisesti esille ovat tulleet kasvun kielteisiksi koetut ympäristövaiikutukset. Erityisen kielteisiä ovat olleet kasvun pitkän aikavälin vaikutuksia koskevat näkemykset. Tähän liittyvä seurantamittari tuottaa synkeän tuloksen. Kolme neljästä (74%) katsoo, että pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihmiskunta tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä. Aikasarja kertoo uskon kasvun kuolettavuuteen olleen kaikissa vaiheissa vahvaa. Uusin tulos on hieman vähemmän kriittinen kuin edellinen mutta kasvukielteisempi kuin sitä välittömästi edeltävät (kuvio 37b).

4.3 Teknologia-asenteissa sekä toivoa että taantumaa

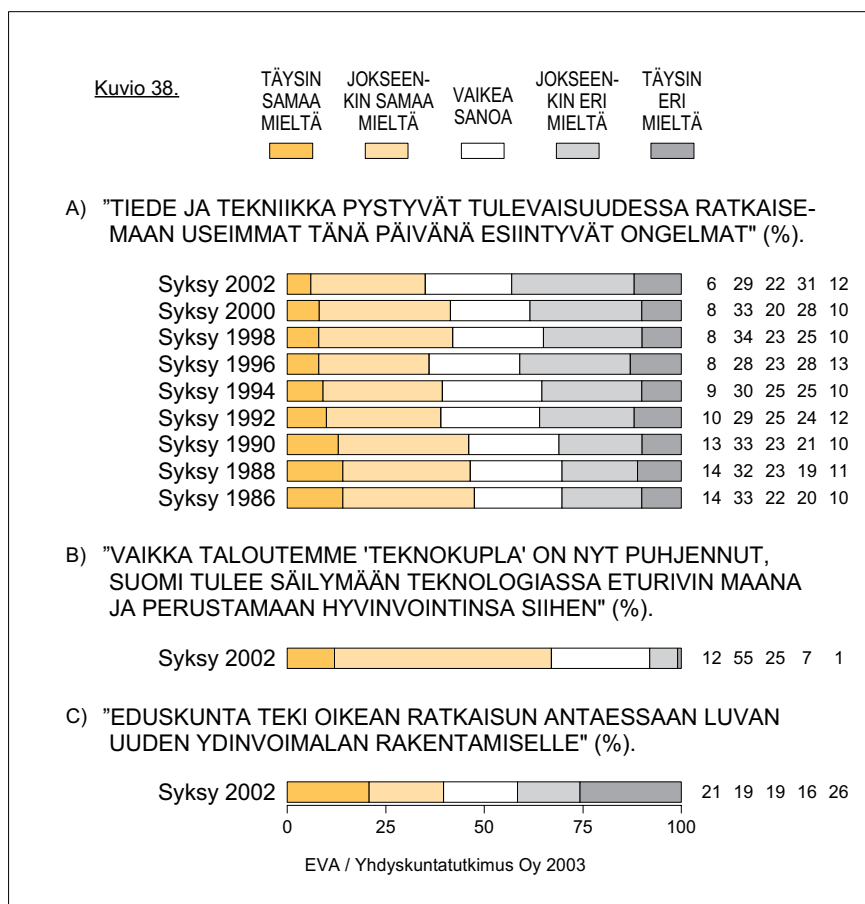
Teknologia-asenteisiin kansalaisten arvo-orientaation osana pätee paljolti sama kuin kasvuasenteisiin. Teknis-tieteelliseen kehitykseen sitoutuu ihmisten mielissä paitsi myönteisiä toiveita ja odotuksia, myös hämmennystä, huolenaiheita ja pelkoja. Osaksi kyse on teknologian käytön arvotavoitteista: mitä päämääriä edistämään uutta tietoa käytetään ja millaisia riskejä sen käyttöönnotossa voidaan hyväksyä.

Käsitykset tieteen ja tekniikan kyvystä ratkaista ihmiskunnan ongelmia ovat koko seuranta-ajan polarisoituneet paljon. Teknologiaoptimismi on silti ollut hieman yleisempää kuin teknologiapessimismi. Aikasarjassa 90-luvun tulokset piirtyvät havaittavasti skeptisemmiksi kuin 80-luvulla saadut. Uusi vuosituhat näyttää, etenkin uusimmat tulokset huomioon ottaen, vievän asennoitumista edelleen samaan suuntaan. Nyt noin joka kolmas (35%) uskoo tieteen ja tekniikan kykyyn ratkaista ongelmia, kaksi viidestä (43%) ei. Tulos on koko seuranta-ajan skeptisin (kuvio 38a).

Toteutuneeseen yhteiskuntakehitykseen nähden trendi on ehkä yllättävän suuntainen. Tietotekniikan ja telekommunikaation räjähdysmäinen ekspansio – seuranta-ajan alussa Nokia näyttäytyi suomalaisille korkeintaan kumisaappaina – ei heijastu mittarissa käytännössä mitenkään. Kyseessä on täten yleisemmän ‘tiedeuskon’ ja maailmankuvan luotain.

Kun asiaa lähestytään astetta käytännöllisemmällä tasolla, tulos muodostuu toiveikkaammaksi. Kaksi kolmesta (67%) uskoo maamme pysyvän teknologiassa eturivin maana ja turvaavan sillä tavoin hyvinvointinsa. Eri mieltä ei tohdi olla monikaan (8%, kuvio 38b). Internet-ilman haihtuminen teknologiaodotuksista – mistä kysymyksessä muistutetaan – ei täten ole vienyt suomalaisten uskoa. Tavallista vahvemmin Suomen teknologiavetoisen hyvinvoinnin jatkumiseen uskovat mm. nuoret ja paljon koulutusta saaneet.

Koska kysymys on uusi, se ei tarjoa vertailutietoa aiempaan. Teknologian tämän tyyppinen hyötymerkitys on kuitenkin koettu useissa yhteyksissä suureksi. Vuoden 1998 tutkimuksessa teknologian otakuttiin jotakuinkin yksimielisesti muodostuvan yhä tärkeämmäksi ventialaksemme; ennustetta voi nykytiedon valossa tuskin pitää vääränä.

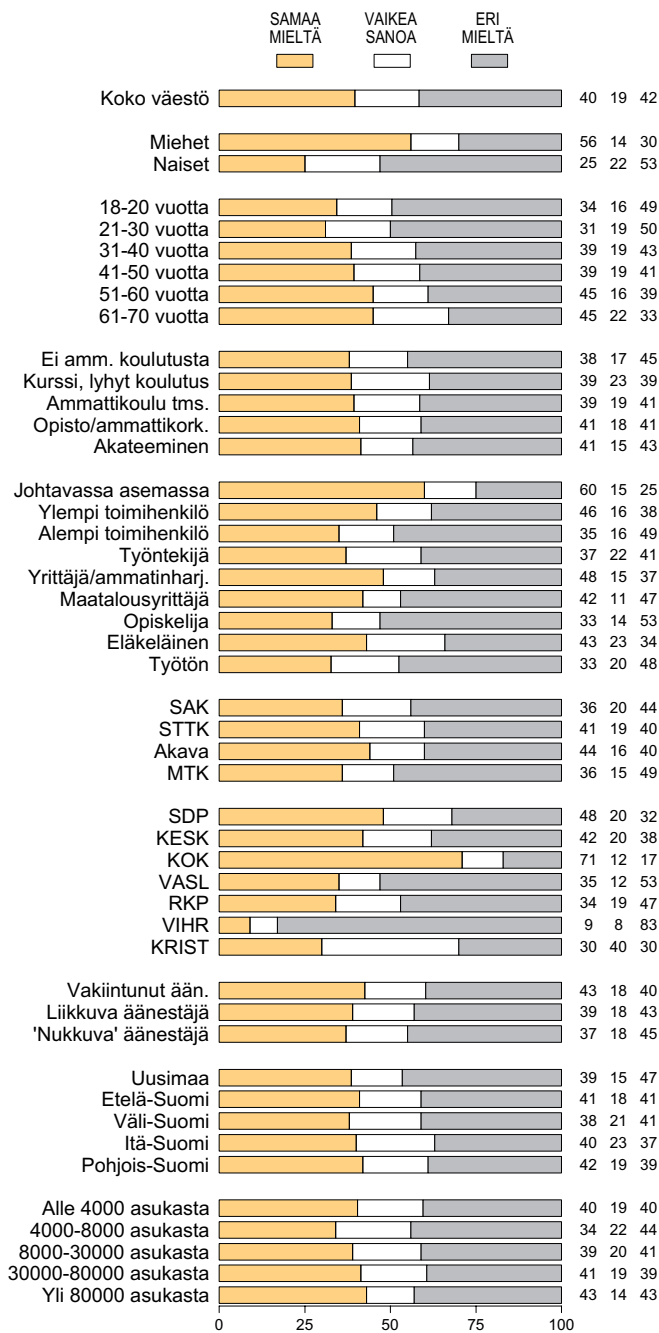
Kaksi vuotta aiemmin (1996) tiedusteltaessa tekijöitä, jotka kantavat Suomea eteenpäin, käytännössä kaikki nimesivät sellaiseksi tieteen ja teknologian.

Konkreettinen ympäristön, talouden ja teknologian yhteen kytkevä asennoitumiskohde on ydinvoima. Ydinvoima-asenteissa on vain osaksi kyse energiasta. Ne indikoivat pitkälle menevästi kansalaisten yleisempiä arvoja ja tavoitteita, jopa maailmankuvaa. Huolinäkökulmasta energiamuoto on ollut jo vuosikymmeniä kaikkinaisten riskien ja uhkien kasauma, 'tuhon teknologian' keskeinen symboli.

Suhtautuminen eduskunnan periaatepäätökseen sallia ydinvoiman lisärakentaminen jakaa kansalaisia voimakkaasti. Ratkaisua oikeana (40%) ja vääränä (42%) pitäviä on miltei yhtä paljon (kuvio 38c). Vaikka jakauma ei kuvasta laajaa hyväksyntää, asennoituminen päätökseen on merkittävästi hyväksyvämpää kuin oli suhtautuminen ydinvoiman lisärakentamiseen kaksi vuotta aikaisemmin (32% kannatti, 49% vastusti). Saman tyyppinen 'tapahtuneen nieleminen' on ollut havaittavissa mm. EMU-ratkaisuun suhtautumisessa.

Kannanottojen lähemmässä tarkastelussa huomio kiinnittyy – kuten perinteisesti ydinvoimakysymyksessä – suuriin sukupuolen mukaisiin eroihin. Miesten enemmistö pitää ydinvoimapäätöstä oikeana, naisten enemmistö vääränä. Nuorempien kannat ovat nuivempia kuin vanhempien (kuvio 39).

Kuvio 39. "EDUSKUNTA TEKI OIKEAN RATKAISUN ANTAES-
SAAN LUVAN UUDEN YDINVOIMALAN RAKENTAMI-
SELLE" (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

5 SUOMI MAAILMASSA, MAAILMA SUOMESSA

Tutkimus kertoo suomalaisten sinnikkään varauksellisesta subtautumisesta ulkomaalaisia ja myös yleisemmin vieraita vaikutteita kohtaan. Suomalaisuuden arvostus on korkealla, ja oman kulttuurimme erityispiirteitä halutaan suojella. Samalla suomalaisten alter ego, eurooppalaisuus, osoittautuu suoranaiseksi kätkeytymistaidon mestariksi.

Tuloksista välittyy vaikutelma, jonka mukaan suomalaiset ovat valmiita hyväksymään kansainvälistymisen korkeintaan puoliksi: Suomi saa mennä (rahanhakuun) maailmalle, kunhan vain samalla pidetään huoli siitä, etteivät maailma ja ulkomaalaiset tule Suomeen. Asennoituminen on muuttunut hieman avautumiselle kielteisemmäksi.

Nihkeys näkyy monella tasolla. Ulkomaalaisasenteiden obella se tulee esille subtautumisessa niin EU-asioihin, NATO-jäsenyyteen, kehitysyhteistyöhön kuin Yhdysvaltoihin ja Venäjäänkin. Varauksellisuudessaan suomalaiset ovat täten ainakin tasapuolisia – se kohdentuu kutakuinkin kaikkeen maamme rajojen ulkopuolella olevaan.

5.1 Kansallinen ja kansainvälinen

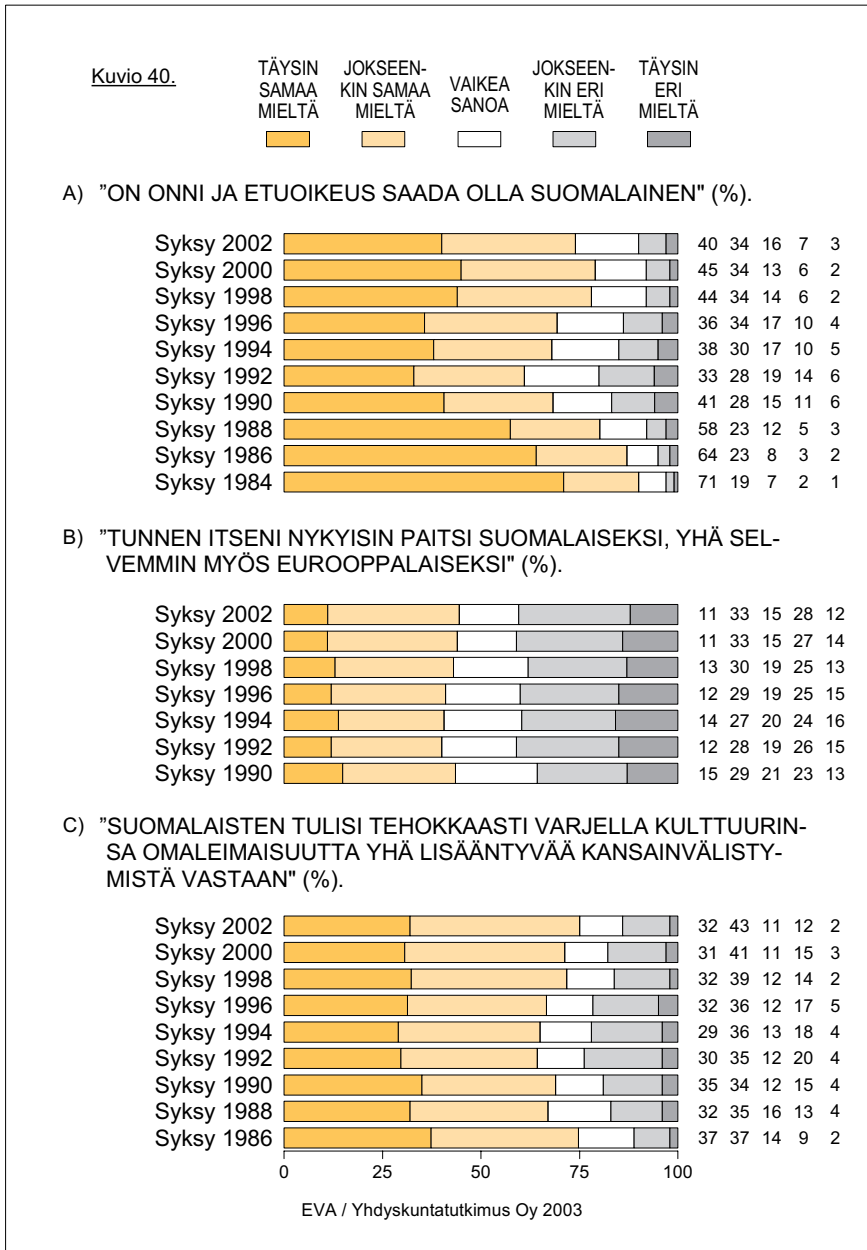
5.1.1 Identiteetti – keitä me olemme

EVA:n tutkimussarjan traditionaalinen identiteettimittari, teesi ‘on onni ja etuoikeus saada olla suomalainen’ tuottaa tälläkin kertaa takuuvaraman tuloksen. Kolme neljästä (74%) yhtyy, joka kymmenes ei. Asiaa ei kuitenkaan koeta aivan yhtä itsestään selväksi kuin kaksi vuotta sitten. Suomalaisuuden arvostuksessa viime mittauksissa havaittu uusi noususuuntaus näyttäisi näin ollen ollen taittuneen (kuvio 40a).

Asennetrendi piirtyy muutoinkin mielenkiintoiseksi. Vaikka alin arvo saavutettiin lamasyksynä 1992, kehitys ei riipu pelkästään taloudellisista suhdanteista. Mielikuvat jättipotin voittamisesta hiipuivat myös 1980-luvun loppupuolella, taloudellisesti hyvinä aikoina, eikä 1990-luvun lopun IT-huumakaan palauttanut niitä entisille huipputasoille. Kannanottojen taustalla ovat täten monisyisemmät vaikuttimet kuin pelkät kansantalouden kasvuprosentit tai niiden puute.

Yksi selitys saattaa olla arvioinnin viitekehyksen vähittäisessä muuttumisessa. Kun suuri naapurikarhu lopulta nosti tassunsa pystyyn tappionsa merkiksi, mittakeppi kulkeutui kohti länttä. EU-jäse-

nyyden myötä maatumme verrataan enenevästi muihin Länsi-Euroopan maihin. Samalla on havahduttu huomaamaan, että muuallakin eletään hyvin, ehkä jopa meitä paremmin.

Vaikka lottovoittoväite allekirjoitetaan varsin laajasti kaikissa väestöryhmissä, kannanotoissa havaitaan ilmeistä ikäriippuvuutta. Suurimmassa arvossa suomalaisuutta pitävät nuorimmat ikäryhmät, ja kriittisimpiä ovat keski-ikäiset. Yhtymäkohtaa verotusta koskeviin näkemyksiin ei voi olla näkemättä, joskaan tekijöillä ei tarvitse olla kausaalista yhteyttä. Verotuksen suhteen kuormitetuimmiksi itsensä kokivat nimenomaan keskimäiset ikäryhmät (ks. luku 3.3). Samoin nämä ikäryhmät olivat kriittisimpiä hyvinvointivaltiota kohtaan. Tietoja suomalaisuuden arvostuksessa tapahtuneesta ikäryhmittäisestä asennekehityksestä esitetään raportin lopussa (ks. luku 6.2).

Eurooppalaisuuden asemaa suomalaisten identiteetissä luotava mittari 'tunnen itseni nykyisin paitsi suomalaiseksi, yhä selvemmin myös eurooppalaiseksi' tuottaa aiempaan tapaan kaksijakoisen tuloksen. Rungas kaksi viidesosaa (44%) myöntää, kaksi viidesosaa (40%) ei. Tulkinnassa tulee huomata, ettei kysymys ole kovin vaatelas, sillä siinä eurooppalaistutaan pysyen kaiken aikaa suomalaisina, ei suomalaisuuden kustannuksella. Tätä taustaa vasten argumentin torjumaan vaivautuvien osuutta voitaneen pitää pikemminkin suurena kuin pienenä (kuvio 40b).

Erityiseen nahanluontiin ei viittaa myöskään näkemyksissä tapahtunut kehitys. Rintamalinjat ovat liikkuneet varsin vähän, asiallisesti ottaen eivät ollenkaan. Nykyhetken ero YYA-ajan ajatteluun jää käytännössä olemattomaksi. Väestöryhmittäin tarkasteltuna eurooppalaisiksi samaistuvat keskimääräistä useammin mm. akateemisesti koulutetut, nuorimmat, opiskelijat ja kokoomuksen kannattajat (62%, vertailun korkein arvo). Niukimmillaan ko. orientaatio on maatalousyrittäjien (27%, alin arvo) ja kristillisdemokraattien kannattajien keskuudessa.

Kansainvälistymiskehityksen uhkana on pidetty sitä, että suomalainen kulttuuri ja identiteetti murenevät kansainvälistymisen edessä. Etenkin avautumiskeskustelun alkuaikoina asiasta esitettiin hättäänyneitä puheenvuoroja. Pelättiin, että kansainvälistymisen myötä kulttuurimme kansalliset rakenteet lakkaavat toimimasta ja maamme henkinen elämä joutuu jonkinlaiseen yleiseurooppalaiseen yhtenäiskulttuuriin, joka hävittää maastamme kaikkinaisen omaehtoisen hengenviljelyn.

Vaikka kauhukuvilla ei ole osoittautunut olevan erityistä katetta, suomalaiset reagoivat tämän tyyppisiin uhkiin voimakkaasti. Tu-

lokset kertovat suoranaisestä siilipuolustukseen asettumisesta. Kolme neljästä (75%) yhtyy vaateeseen, jonka mukaan suomalaisten tulisi tehokkaasti varjella kulttuurinsa omaleimaisuutta yhä lisääntyvää kansainvälistymistä vastaan (kuvio 40c).

Lisää merkittävyyttä tulos saa, kun se suhteutetaan aiempiin tuloksiin. Nyt saatu luku on hieman aiempaa suurempi ja myös korkein viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana mitattu. Aikasarjasta hahmottuu verrattain selkeä kehityskaari. Kulttuurinen avautumisketjitys eteni ensin varovasti, ikään kuin ilmaa varovasti ovenraosta nuuhkien, aina vuoteen 1992 saakka, minkä jälkeen kannanotoissa havaitaan jälleen tiukentuva trendi.

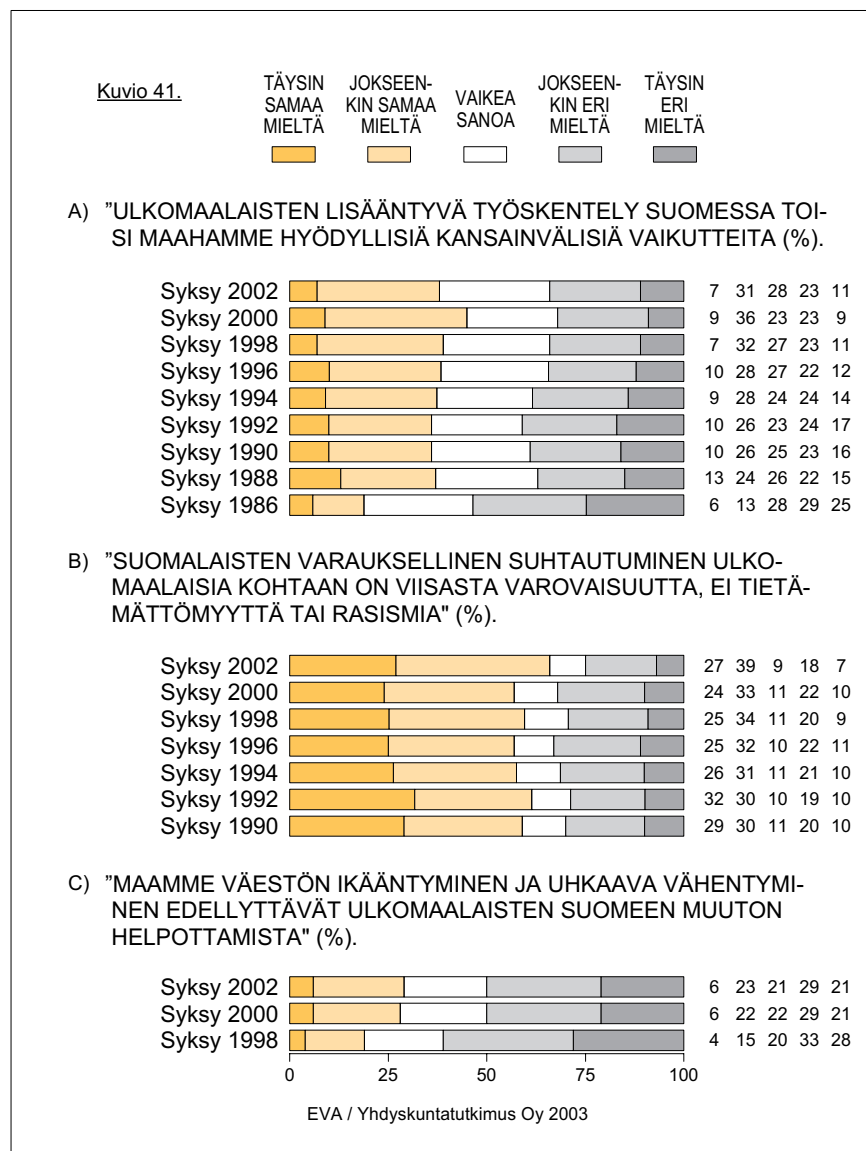
Asennekehitystä tulkittaessa tulee ottaa huomioon myös tutkimuskauden historiallinen tausta. Sen aikana maamme ei ole vain kansainvälistynyt vaan integroitunut kiinteästi kansainvälisiin yhteistointajärjestelmiin. Tulkinta, jonka mukaan asennekehityksessä olisi kyseessä jonkinlainen perinnesidonnaisen Suomen vastaisku, on luonnollisesti houkutteleva.

Huomattakoon kuitenkin, etteivät suomalaiset ole tämän tyyppisissä tunnoissaan yksin. Saman kaltainen kulttuurinationalismi natisuttaa eurooppa-henkeä jopa EU:n perustajamaissa. Kyse ei täten ole erityisestä 'räyhäimpivaaralaisuudesta'. Niin meillä kuin muuallakin kansainvälisyys on kansallisen identiteetin täydentävä lisä, ei sen korvike. Kansainvälistyneimmilläkkin kansoilla on perimmäisenä ponnistus pohjanaan oma kielensä, kulttuurinsa ja kansalliset erityispiirteensä. Jo sana 'kansainvälinen' sisältää ajatuksen kansojen välisestä, ei niistä riippumattomasta ilmiöstä.

5.1.2 Maahanmuuttajat mietityttävät monia

Kulttuurisen ja taloudellisen kanssakäymisen ohella kansainvälisyyteen kuuluvat myös ihmiset. Vaikka vierasperäinen väestö on maassamme kasvanut, Suomi on edelleen etnis-kulttuurisessa kapeudessaan poikkeuksellisen monoliittinen maa. Tämä heijastuu osaltaan suomalaisten suhtautumisessa ulkomaalaisiin. Viitteitä vallitsevista asenteista saatiin jo hallitusohjelmaodotuksista edellä. Vaikka nykypäättäjiä voi tuskin syyttää liiasta liberalismista maahanmuuttopolitiikassa, linjaa toivottiin pikemminkin tiukennettavan kuin löysättävän (ks. luku 2.2).

Näkemyks, jonka mukaan ulkomaalaisten lisääntyvä työskentely Suomessa toisi maahamme hyödyllisiä kansainvälisiä vaikutteita, saa nyt hyväksynnän vajaalta kahdelta viidesosalta (38%). Ajatuksen torjuu miltei yhtä moni (34%). Aika ei ole olennaisesti muuttanut suomalaisten asennoitumista. Seurannan alun umpimielisimmän vaiheen taituttua asennekehityksen eteneminen on ollut ohdakkeista. Edellisessä tutkimuksessa ilmennyt sallivampi sävy osoittautuu nyt tilapäiseksi heilahdukseksi (kuvio 41a).

Väestön sisällä käsitykset vaihtelevat verraten selvästi. Vahvimmin ulkomaalaisilta saatavien vaikutteiden hyödyllisyyteen uskovat vihreiden kannattajat, akateemiset ja opiskelijat. Uudellamaalla ja suurimmissa kaupungeissa, joissa kyseisiä vaikutteita on eniten kohdattu, kannat ovat astetta myönteisempiä kuin maassa keskimäärin.

Käänteinen kysymys hivelee kansalaisten tuntoja selvästi enemmän. Kaksi kolmesta (66%) pitää oikeana näkemystä, jonka mukaan suomalaisten varauksellinen suhtautuminen ulkomaalaisia kohtaan on viisasta varovaisuutta, ei tietämättömyyttä tai rasismia. Eri mieltä tohtii olla vain joka neljäs (25%). Joskaan kannanottojen ilmentämä epäluuloisuus ei ole uutta – väite on aina vedonnut suureen osaa suomalaisia – tulos on huomionarvoinen sikäli että se on tähänastisista epäluuloisista. Vieraiden vieroksuntaa viisaana pitäviä on nyt merkittävästi (9 %-yksikköä) enemmän kuin kaksi vuotta sitten (kuvio 41b).

Muutoksen syitä voitaneen etsiä monista tekijöistä, lähempää ja kauempaa. Yhtenä affektiivisena ainesosana saattaa olla kasvanut kansainvälisen terrorismin pelko, joka on ruokkinut ‘rajat kiinni’ -henkeä muissakin maissa. Joka tapauksessa kannanottojen havaitaan olevan voimakkaan ikä- ja koulutussidonnaisia. Väitteen määrittelemä ‘viisaus’ kasvaa suoraan iän kohotessa ja laskee koulutustason kohotessa.

Varauksellisuuden kasvu ei kuitenkaan näy kaikissa seuranta-mittareissa. Ulkomaalaisten maahanmuuton tarpeellisuutta maamme väestön vanhentumisella perusteleva väite saa samanlaisen – yhtä vastuksen – vastaanoton kuin kaksi vuotta aikaisemminkin. Neljän vuoden takaisin tuloksiin nähden nyt saadut luvut ovat jopa huomattavasti hyväksyvämmät (kuvio 41c). Taustalla voi olla ikääntyvän väestön tuomien ongelmien laaja käsittely julkisuudessa. Vaikka asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat sinänsä kielteistyneet, demografisten tekijöiden luomat ongelmat vetävät toiseen suuntaan. Mittareiden lievä ‘epäsynkronisuus’ saattaa viitata siihen, että väestökehityksen ongelmallisuuden tiedostaminen voi myöhemmin muodostua ulkomaalaisasenteita myönteistäväksi tekijäksi.

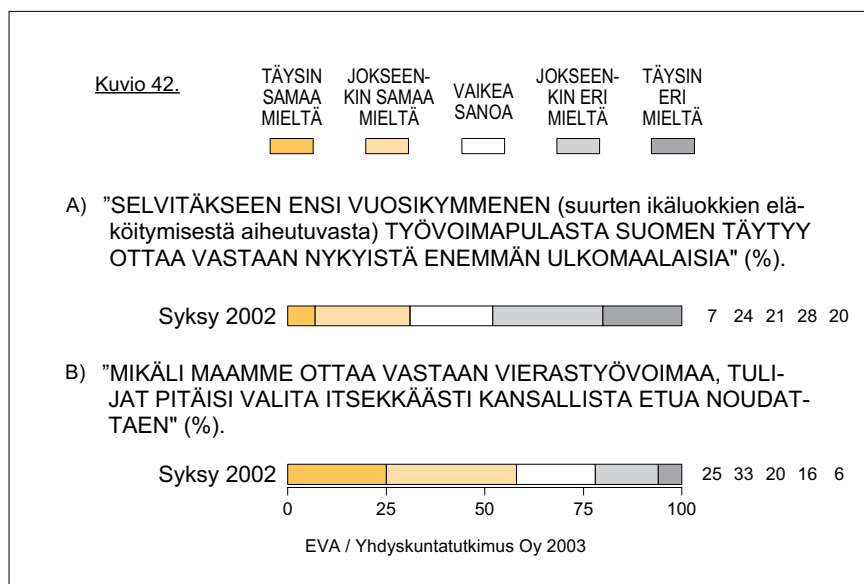
5.1.3 Siirtolaisiako työvoimapulaa tilkitsemään

Kysymyksenasettelu konkretisoitiin koskemaan myös suoraan työvoimatarvetta. Aihetta luodattiin kahdella uudella mittarilla. Elinkeinoelämän vaade ‘selvitäkseen ensi vuosikymmenen suurten ikäluokkien

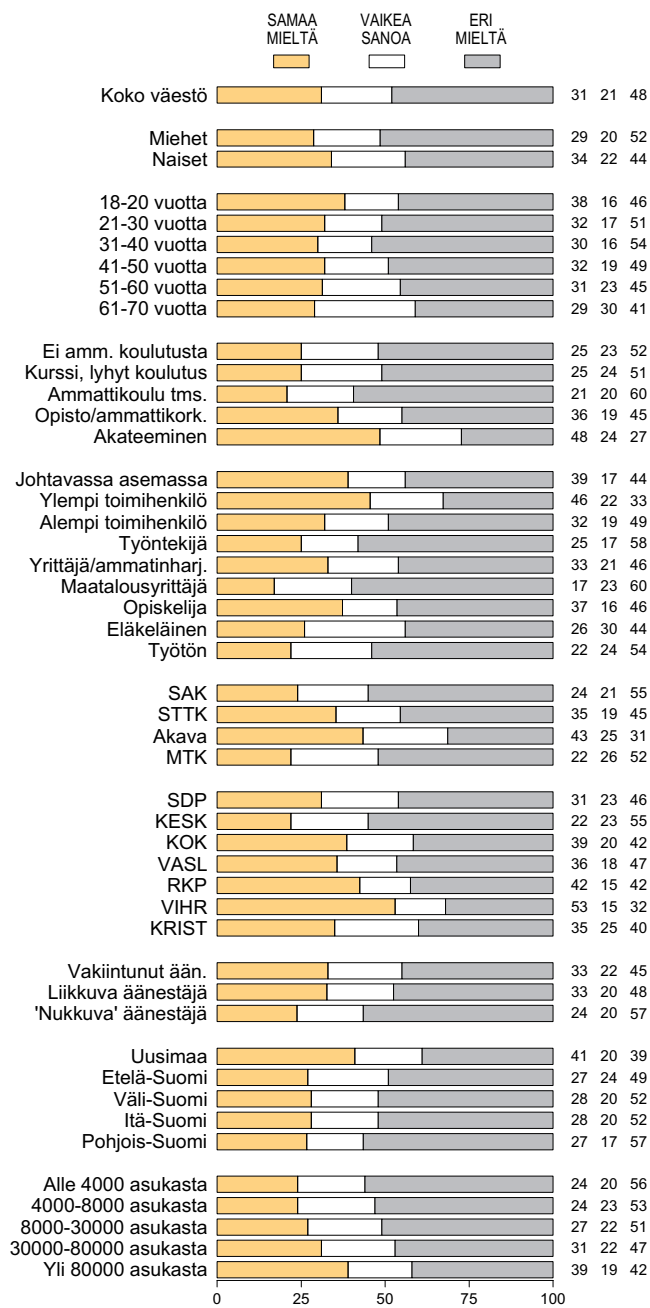
eläköitymisestä aiheutuvasta työvoimapulasta maamme tulee ottaa vastaan nykyistä enemmän ulkomaalaisia' ei vakuuta kovinkaan monia. Noin joka kolmas (31%) myöntää, noin joka toinen (48%) kieltää (kuvio 42a).

Tulkinnassa huomattakoon, ettei ajatukseen yhtyvän sinänsä tarvitse pitää maahanmuuttoa hyvänä asiana, vaan ainoastaan olosuhteiden sanelemana pakkona. Vastaavasti joidenkin kielteisyyttä saattaa siivittää näkemys, ettei mitään työvoimapulaa ole tulossa eikä apuvoimia niin muodoin tarvita. Tavallista myönteisemmin vierastyövoiman tuloon näin mitaten suhtautuvat mm. akateemisesti koulutetut, ylemmät toimihenkilöt ja vihreiden kannattajat. Uusimaa muodostaa selvän, maan muista alueista erottuvan piikin (kuvio 43).

Toinen uusi teesi – politiikan kentältä kesällä annettu lausuma – saa suuremman hyväksynnän ja määrittää maahanotolle periaatteet. Enemmistön (58%) kantana on, että mikäli maamme ottaa vastaan vierastyövoimaa, tulijat pitäisi valita itsekkäästi kansallista etua noudattaen (kuvio 42b). Tiheää seulaa edellyttävät etenkin ne, jotka yleisellä tasolla suhtautuvat vastahakoisimmin maahanmuuttajiin.

Kuvio 43. "SELVITÄKSEEN ENSI VUOSIKYMMENEN (suurten ikäluokkien eläköitymisestä aiheutuvasta) TYÖVOIMAPULASTA SUOMEN TÄYTYY OTTAA VASTAAN NYKYISTÄ ENEMMÄN ULKOMAALAISIA" (%).

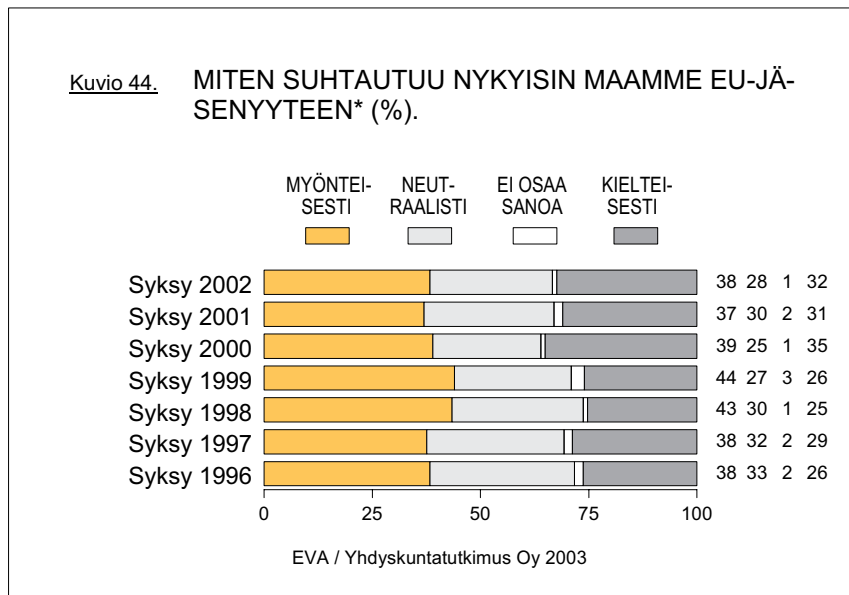
EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

5.2 Integraatio vai isolaatio

5.2.1 Nyky-EU käy, laajentuva eri laatua

Suomalaisten suhtautuminen EU-jäsenyyteen on vakiintunut tasolle, jolla runsas kolmannes suhtautuu jäsenyyteen myönteisesti (nyt 38%), runsas neljännes neutraalisti (28%) ja vajaa kolmannes kielteisesti (32%). Myönteisesti suhtautuvien osuus on ollut käytännöllisesti katsoen vakio koko jäsenyyden ajan lukuun ottamatta vuosia 1998 ja 1999, jolloin ilmeisesti Suomen puheenjohtajuus ja sen odotus tuottivat tavallista positiivisemmat lukemat. Kielteisen asenteen omaavien osuus on jäsenyyden alkuvuosista jonkin verran kasvanut (kuvio 44).

Oireellista EU-kriittisyyden kasvua voidaan havaita arvioissa erilaisten yhteiskunnallisten vaikuttajien vallasta (ks. luku 2.3). Euroopan unioni on taho, jonka valtaa pidetään kaikkein useimmin liiallisena. Reilut kaksi kolmannesta on tällä kannalla. Näkemystapa on hieman yleistynyt neljän vuoden takaisesta.

*Vuosien 1996 -1999 ja 2001 tulokset perustuvat EVAn erilliseen EU-tutkimussarjaan. Kaikki tulokset perustuvat samaan kysymykseen ja tiedonkeruumenetelmään.

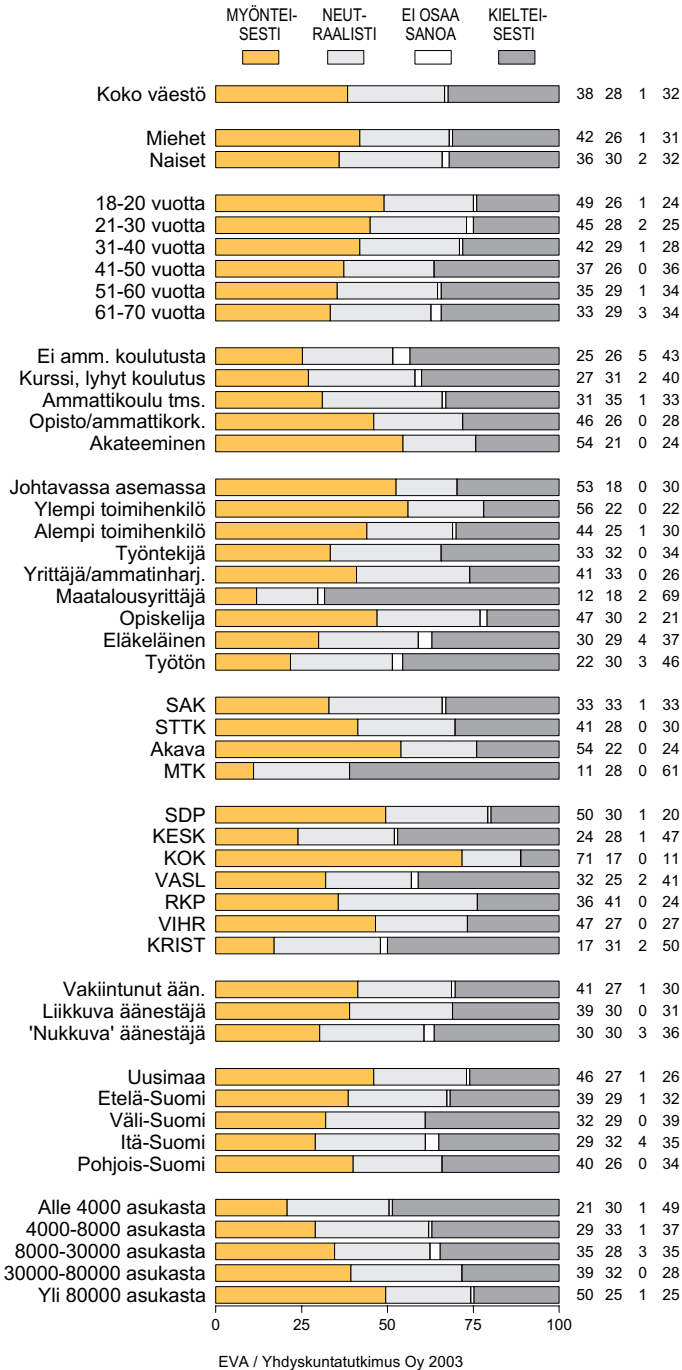
Väestöryhmittäisissä eroissa näkyy perinteinen, jo jäsenyykeskustelun alkua ajoilta periytyvä permanentti. Asenne EU-jäsenyyteen myönteistyy selvästi koulutustason kohotessa. Positiivinen asenne on yleisintä suurissa kaupungeissa, mutta alueittain tarkasteltaessa jonkin verran yllättävältä tuntuu Pohjois-Suomen tulos: se on käytännössä täsmälleen sama kuin Uudenmaan ulkopuolisen Etelä-Suomen. Syynä voivat olla Pohjois-Suomen saamat tuet EU:n rakennerahastoista. Yleisesti myönteinen EU-asenne, kuten integraatiokysymykset yleensäkin, yhdistää SDP:n ja kokoomuksen kannattajia ja erottaa heidät keskustalaisista (kuvio 45).

EU:n talous- ja rahaliitto EMU ja sen valuuttayksikkö euro ovat kasvattaneet suosiotaan kahden vuoden takaisesta. EMU-jäsenyyden edullisuutta Suomelle yleisellä tasolla luotaava väite saa runsaan kolmanneksen hyväksynnän, lähes saman tason kuin syksyllä 1998, jolloin EMUn kolmas vaihe oli vasta tulossa ja sen vaikutuksia voitiin vain arvailla (kuvio 46).

Käteiseuron käyttöönottoa pitää hyvänä nyt, kun se on tapahtunut tosiasiassa 14 prosenttiyksikköä suurempi osuus kuin vuoden 2000 odottavissa tunnelmissa (kuvio 47). Väestöryhmien väliset erot noudattavat jokseenkin samaa logiikkaa kuin suhtautumisessa EU-jäsenyyteen. EMU- ja euromyönteisyyden kasvulle voidaan löytää useita selittäviä tekijöitä. Nyt kun talous- ja rahaliitosta on jo useamman vuoden kokemus, on voitu havaita sen tärkeimpien etukäteisperusteiden toteutuneen: inflaatio ja korkotaso ovat pysyneet vakaina ja alhaisina. Kansainväliseen kauppaan liittyvää valuuttakurssiepävarmuuden ja valuutanvaihtokustannusten poistumista euroalueen sisällä eivät useimmat kansalaiset ole tietenkään voineet suoraan nähdä, mutta vastaava vaikutus matkavaluutan osalta lienee jo hyvin monille tuttu: toisiin euromaihin matkustettaessa ei käteisvaluutan vaihtamisen vaihua ja kustannuksia enää synny.

Euroon siirtyminen myös sujui jouhevammin kuin odotettiin. EVA toteutti osana laajempaa kansainvälisiin kysymyksiin painottunutta asennekartoitusta loppuvuodesta 2001 tutkimuksen, jossa selvitettiin kansalaisten odotuksia käteiseuron tulosta. Yksi pääsanoma oli, että kansalaiset odottivat paljon sekaannusta, väärinkäsityksiä ja jopa huijatuksi tulemistä. Kun näin ei ilmeisesti ole käynytkään, asenteet uutta rahayksikköä kohtaan ovat odotuksiin nähden myönteiset.

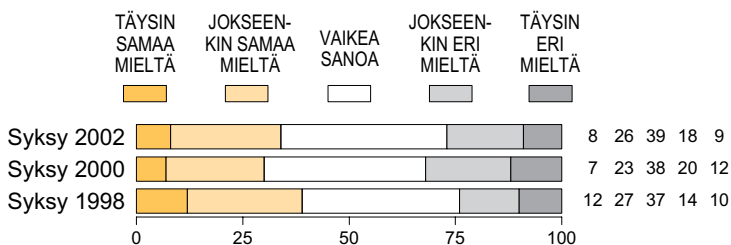
**Kuvio 45. MITEN SUHTAUTUU NYKYISIN MAAMME EU-JÄSE-
NYYTEEN (%).**

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

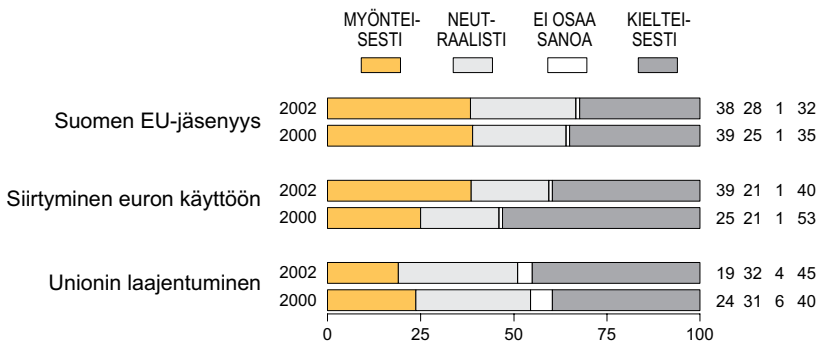
Unionin laajentuminen, josta periaatteessa päätettiin Kööpenhaminan Eurooppa-neuvostossa tutkimuksen kestäessä, ei saa suurtaakaan tukea suomalaisilta. Kielteisesti suhtautuvia on lähes puolet (45%), avoimen myönteisellä kannalla on vain noin viidennes (19%). Asenteet ovat liikkuneet kielteiseen suuntaan kahden vuoden takaisesta. Syynä voi olla, että laajentumisen lähestyessä ja konkretisoituessa myös sen kustannukset ja muut haittavaikutukset ovat korostuneet asiaa

Kuvio 46. "EMU-JÄSENYYS ON OLLUT EDUKSI (1998: on eduksi) MAAMME KEHITYKSELLE" (%)

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

Kuvio 47. EU, EURO JA EUn LAAJENTUMINEN - SUOMALAISTEN SUHTAUTUMINEN (%)

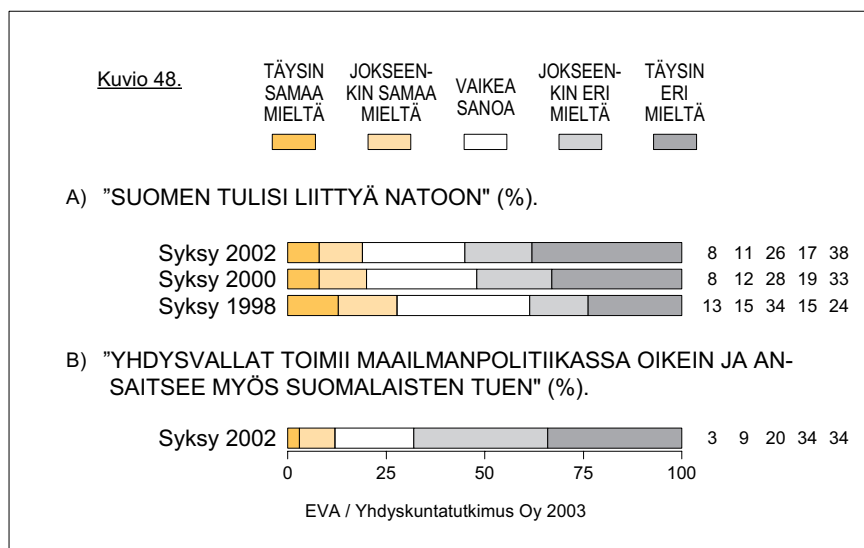
EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

koskevassa julkisessa keskustelussa. Vieroksuva asenne itälaajentumiseen näkyy myös tulevan hallituksen toimiin kohdistuvissa toiveissa: EU-asiat, joista erikseen mainittiin laajentuminen, on yksi harvoja asioita, joissa nykyistä vähäisempää painotusta haluavien osuus on suurempi kuin aktiivisempaa otetta toivovien (ks. luku 2.2).

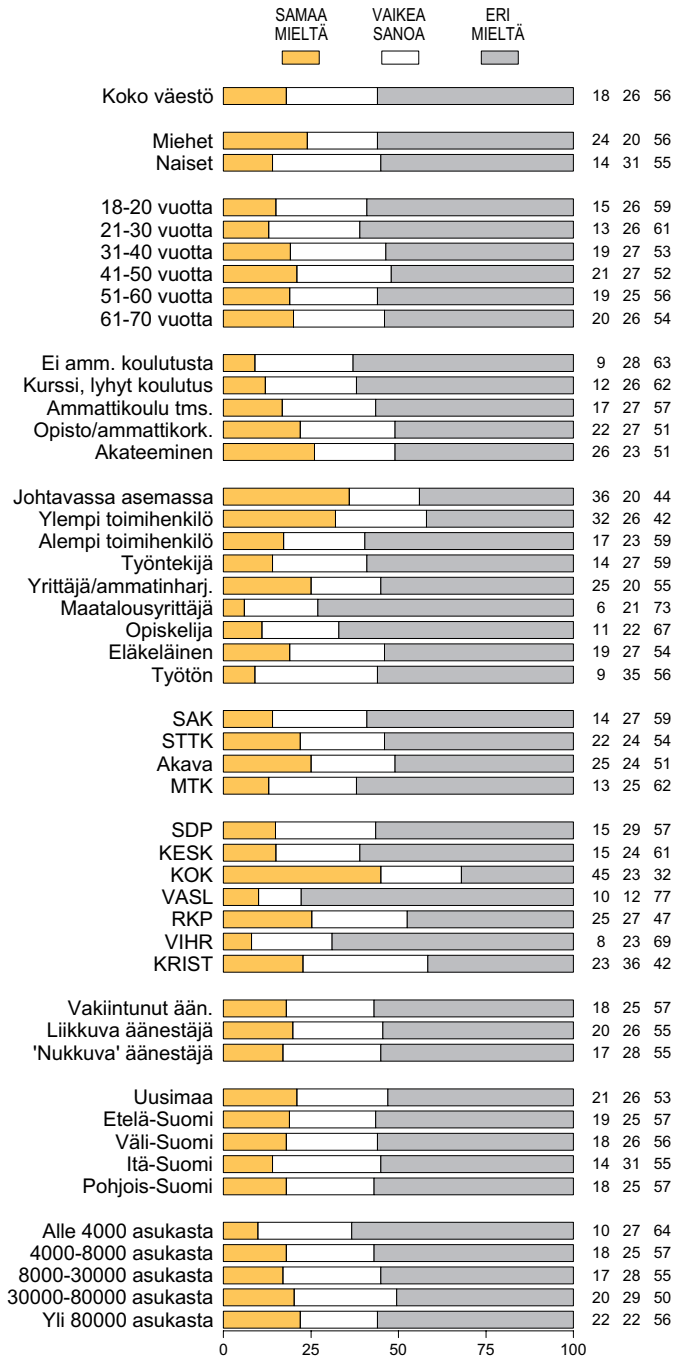
Laajentumisasenteessa on verrattain vähän eroja väestöryhmien välillä, huomattavin on maanviljelijöiden muita kielteisempi suhtautuminen (71%). Pohjois-Suomi on alueista kielteisin toisin kuin muissa unioniin liittyvissä asioissa. Tämä tukee edellä esitettyä näkemystä, että pohjoissuomalaisten verrattain myönteinen kanta esimerkiksi Suomen jäsenyyteen johtuisi saaduista tuista: laajentuminen merkinnee niiden vähentymistä Suomen osalta.

5.2.2 NATO-jäsenyyttä kohtaan nyreyyttä

Suomen mahdollisesta NATO-jäsenyydestä käydyssä keskustelussa yksi argumentti on ollut, ettei Suomi kelpaisi jäseneksi, koska sillä ei ole kansan enemmistön tukea. Tämä näkökanta saa vahvistusta tästä tutkimuksesta, sillä jo kahdella aikaisemmalla kerralla ilmennyt kielteinen kanta on edelleen hieman yleistynyt. Nyt sotilaallista liittoutumista kannattaa vajaa viidennes (18%) ja vastustaa useampi kuin joka toinen (56%, kuvio 48a).

Kuvio 49. "SUOMEN TULISI LIITTYÄ NATOON" (%).

EVA / Yhdyskuntatutkimus Oy 2003

NATO-vastustus on hyvin laajalle levinnyttä, vaikka eri väestöryhmien välillä onkin aste-eroja. Jaoteltiinpa vastaajat ryhmiin millä perusteella hyvänsä, ei yhdessäkään tapauksessa yli puolet ilmoittaudu jäsenyyden kannattajaksi, ja vain yhdessä tapauksessa, kokoomuksen kannattajien joukossa, on liittymiselle myönteisiä enemmän kuin kielteisiä (kuvio 49).

Nuiva asennoituminen näkyy myös tulevalta hallitukselta odotettavia toimia käsittelevässä kysymyssarjassa. 'Maamme NATO-jäsenyyden edistäminen' sai vähiten tukea kaikista esitetyistä 25 politiikkalohkosta. Se oli myös ainoa, jossa 'nykyistä vähemmän' -vaihtoehto sai enemmistön kannatuksen (luku 2.2 edellä).

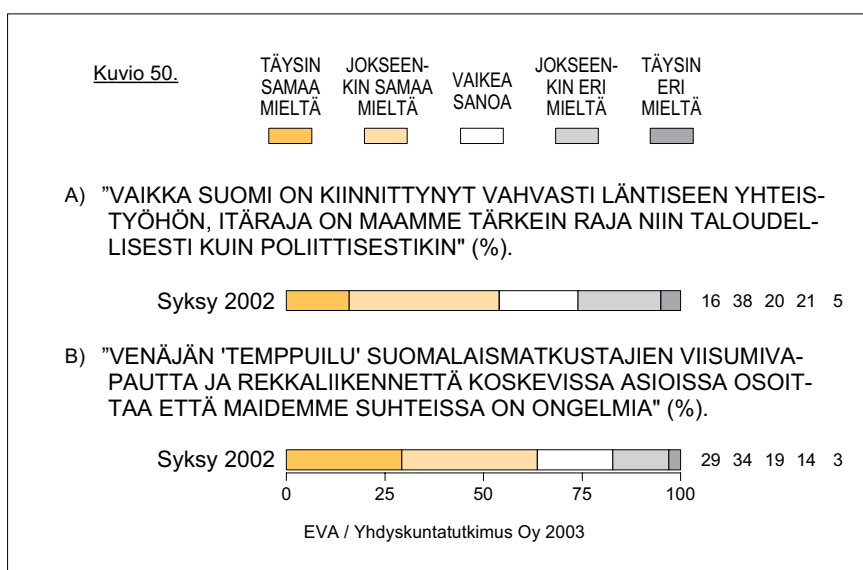
Kielteisen NATO-kannan rinnalle voidaan asettaa suhtautumisen väittämään, että Yhdysvaltojen maailmanpoliittinen linja on oikea ja että Suomen olisi sitä tuettava. Teesi saa vain niukalti hyväksyntää (12%) ja sen torjuu kaksi kolmesta (68%, kuvio 48b). Jälkimmäinen asenne yhdistää eri perustein muodostettuja väestöryhmiä niin, että vastustavalla kannalla on kaikkien ryhmien ehdoton enemmistö.

5.2.3 Venäjä on tärkeä mutta vaikea

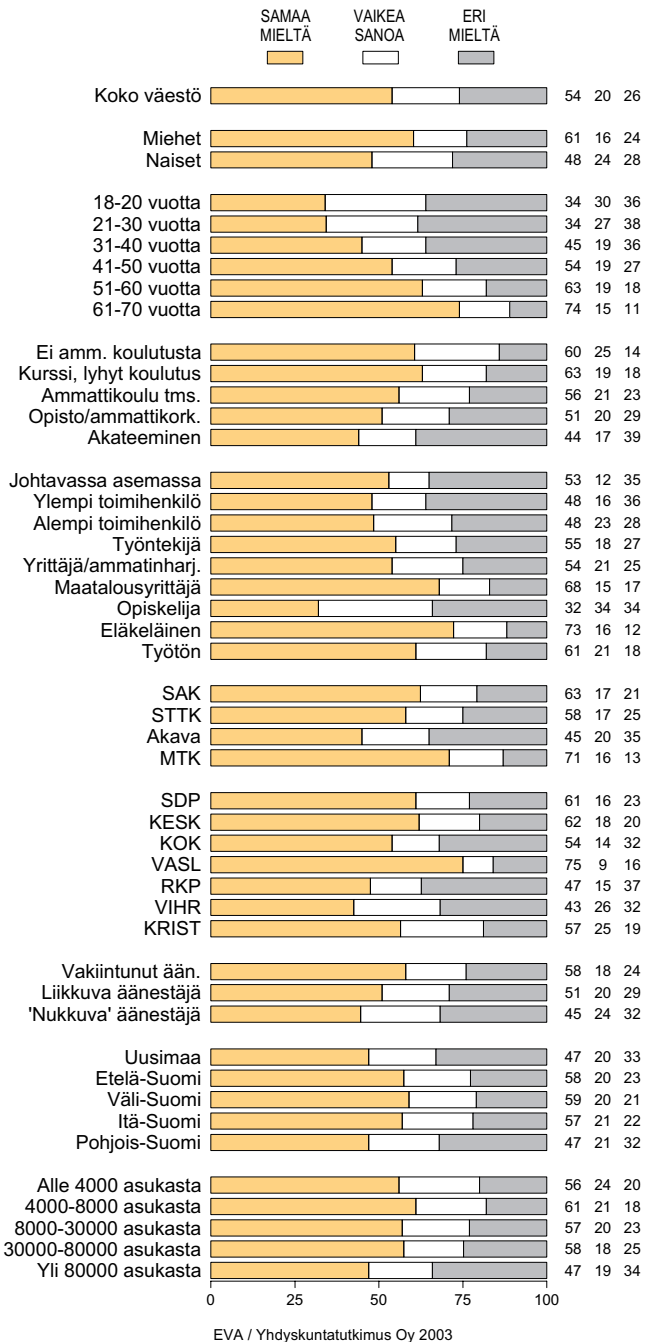
EU-jäsenyys ei ole kokonaan häivyttänyt suomalaisten mielestä vanhaa kohtalonyhteyttä Venäjään. Useampi kuin joka toinen (54%) yhtyy väitteeseen, että itäraja olisi kannaltamme länsiyhteyttä tärkeämpi sekä politiikassa että taloudessa. Tulosta voi pitää yllättävänä, ellei sitten tulkitse kysymyksen viittaavan konkreettisesti maarajoihin. Silloinkin voi Ruotsia ja Norjaa pitää ainakin taloudellisessa mielessä Venäjää vähämerkityksisempänä vain jos ottaa huomioon vain maitse käytävän kaupan, ei meritse kulkevaa. Poliittiselta kannalta luulisi pidettävän itsestään selvänä, että Suomen ylivoimaisesti tärkein viiteryhmä on Euroopan unioni (kuvio 50a).

Venäjän merkityksen korostamisessa kummitellee taustalla vielä Neuvostoliiton haamu. Vanhimmat ikäluokat mieltävät Venäjän merkityksen suureksi paljon yleisemmin kuin nuoremmat (kuvio 51). Myös poliittisten puolueiden kannattajakunnat tuntuvat jämähtäneen kylmän sodan aikaisiin asenteisiin: useimmin väittämän allekirjoittavat vasemmistoliiton kannattajat ja harvimminkin vihreät, joiden poliittinen järjestäytyminen tapahtui vasta aivan neuvostovallan loppuaikoina, eikä tälle puolueelle ehtinyt syntyä ns. idänsuhteita.

Suhteita Venäjään ei kuitenkaan nähdä ongelmattomina toisin kuin neuvostoaikoina. Suomen ja Venäjän välisen liikenteen vaikeudet ovat saaneet paljon huomiota, ja lähes kaksi kolmannelta (63%) pitää niitä osoituksena ongelmista maiden suhteissa (kuvio 50b). Mielenkiintoista on, että väestöryhmittäisessä erittelyssä väitteeseen yhtyvät keskimääräistä enemmän yleensä ne, jotka pitävät Venäjä-suhdetta erityisen tärkeänä. Kenties Venäjän merkityksen korostamista selittää se, että tällä suunnalla nähdään enemmän ongelmia kuin lännessä, ja niiden hoitamiseen olisi panostettava.

Kuvio 51. "VAIKKA SUOMI ON KIINNITTYYN Vahvasti LÄN-
TISEEN YHTEISTYÖHÖN, ITÄRAJA ON MAAMME
TÄRKEIN RAJA NIIN TALOUDELLISESTI KUIN PO-
LIITTISESTIKIN" (%).

6 ASENEILMASTON PERUSLOTTUVUUDET

Kovan ja pehmeän arvomaailman kädenvääntöä leimaa jonkinlainen asemasotavaihe. Laukaustenvaihto on hajanaista, eivätkä rintamalinjat ole suuresti liikkuneet edellisestä tutkimuksesta. Koko seuranta-aikaa koskevat monimuuttuja-analyysit kertovat kuitenkin asenneilmaston reagoineen näkyvästi taloudellisten subdanteiden muutoksiin. Kasvuarvoja korostava asennoituminen pärjäsi köydenvedossa etenkin lama-aikana. Sen jälkeen asenteet ovat palautuneet lähelle lähtöpistettään.

Asennesiirtymissä näkyvät myös viitteet 'politiikan paluusta', joskaan kyse ei ole juuri muusta kuin voimakkaimpien vieraantumislmiöiden vähittäisestä lientymisestä. Naisten poliittinen vieraantuneisuus hämmästyttävällä tavalla on toisen kerran vähäisemmäksi kuin miesten.

Tulokset eivät viittaa yhteiskunnan sisäiseen polarisoitumiskehitykseen. Vaikka eri väestöryhmien välillä on merkittäviä asenne-eroja, ne pysyvät verraten vakioisina tutkimuksesta toiseen. Sukupuolen, iän ja koulutustason muokausasenne-erojen kyky kestää aikaa ja ympäröivän yhteiskunnan muuttamista osoittautuu miltei hämmästyttäväksi.

6.1 Siirtymät asennevaruudessa 1984-2002

Asenneilmastoa ja sen muutoksia analysoitiin aiempaan tapaan myös kokoavasti. Yksittäisten prosenttilukujen taakse kätkeytyviä yleisempiä arvostus- ja asennekokonaisuuksia havainnoitiin faktorianalyysin avulla. Tätä varten vuosien 1984-2002 EVA-tutkimusten aineistot yhdistettiin yhteisiltä osiltaan yhdeksi koko seuranta-ajan kattavaksi vertailuaineistoksi. Näin syntynyt massiivinen (N=23184) trendiaineisto faktoroidiin pitäen tarkastelun lähtöpisteenä vuoden 1984 asenteita. Tulokset esitetään asennekartan muodossa.

Kartta kuvaa kansalaismielipiteen liikettä kahdella asenneilmaston perusloottuvuudella. 'Kovuus – pehmeys' -loottuvuus viittaa hyvinvointikäsitteissä esiintyvään kahtiajakoon. Jaon perustana on ajatus, että yhteiskunnassa ovat vastakkain toisalta tietty taloudellisteknisiä näkökohtia ja yleensäkin hyvinvoinnin aineellista perustaa korostava 'kova' ajattelutapa ja toisalta tietty ympäristöllis-sosiaalisia näkökohtia korostava 'pehmeä' ajattelutapa. Paitsi hyvinvointikäsitteiden erilaisuudesta – mitä se viime kädessä on – kyse on hyvinvoinnin saavuttamisen keinoja koskevista käsitteistä.

Kovuus – pehmeys -ulottuvuuden (vaaka-akseli) ohella kartta kuvaa asennesiirtymiä yhteiskuntailmaston toisella keskeisellä, poliittisen vieraantuneisuuden vs. kiinnittymisen astetta osoittavalla ulottuvuudella (pystyakseli). Kartan pisteet (faktoripistemääräkeskiarvot) ilmaisevat väestön sijainnin eri ajankohtina. Sijaintipisteitä yhdistävät janat ilmaisevat tapahtuneiden asennemuutosten suunnan ja suuruuden. Muutoksia arvioitaessa tulee huomata, että jo lähtöpisteessä (1984) suomalaisten poliittinen vieraantuneisuus oli laajamittaista ja arvostukset leimallisen pehmeitä.

Kansalaismielipiteen havaitaan liikkuneen pehmeys-kovuus -akselilla aikavälillä 1984-1990 ensin verraten systemaattisesti kohti ympäristömyönteistä, kasvun kyseenalaistavaa ajattelutapaa. Syksyllä 1992, jolloin lama oli jo todellisuutta, trendi kääntyi ja kasvun arvot alkoivat saada enenevää hyväksyntää. Aikavälillä 1992-1994 tämä kehitys jatkui ja samalla myös voimistui. Siirtymästä tuli koko seuranta-ajan suurin ja sen seurauksena suomalaisten asenteet olivat jopa kasvuorientoituneempia kuin vuoden 1984 alkutilanteessa (kuvio 52).

Taloudellisten suhdanteiden kohennuttua koventumiskehitys katkesi ja arvostukset alkoivat uudelleen pehmentyä. Aikavälillä 1996-2002 mitatut siirtymät ovat kuitenkin olleet verraten varovaisia ja tunnustelevia. Talousahdingon aika ikään kuin aristaa kannanottojen taustalla. Nyt mitattu askel jää lähinnä kengänkärjen mittaiseksi. Sen suunta – vaikka muutoksesta ei suoranaisesti voida puhua – on kohti kovia arvostuksia.

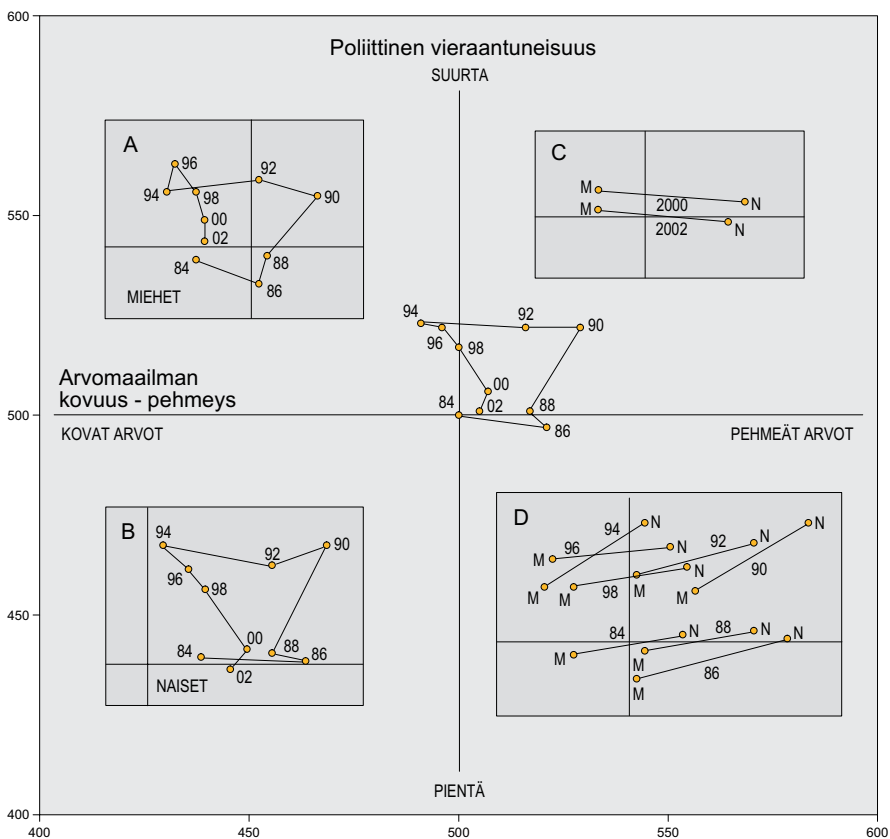
Politiikka-akselilla liike oli vähäistä vuoteen 1988 saakka, minä jälkeen vieraantuneisuusilmiöt voimistuivat selvästi. Aikavälillä 1990-1994 ne eivät enää suoranaisesti lisääntyneet, mutta pysyivät voimallisina. Vuoden 1998 mittaus rekisteröi ensi kerran merkkejä kansalaisten kriittisyyden lientymisestä. Tämän jälkeen viitteet eri yhteiskuntatahoilla hartaasti kaivatusta 'politiikan paluusta' tulivat selvemmiksi.

Nyt näkyvä nykäys on edelleen saman suuntainen, joskin lyhydessään heikko signaali asennekehityksen etenemisestä. Kuten edellä politiikkaa koskevassa luvussa (2.1.1) todettiin, politiikan 'paluumatka' näyttää ilmeisen pitkältä ja kuoppaiselta. Koko tutkimuskauden asennekehitystä koskevana yleisenä huomiona voidaan todeta, että vaikka matkaa on tehty verraten paljon, kauaksi ei ole kuljettu: asen-

nekehityksen lähtö- ja loppupisteet kummallakin ulottuvuudella ovat varsin lähellä toisiaan.

Sukupuolen mukaan eriytetyt tulokset kertovat miesten ja naisten asennekehityksen samankaltaisuudesta. Ryhmien sijaintipisteet ovat liikkuneet koordinaatistossa paljolti samaa reittiä. Kasvun arvostuksen nousu aikavälillä 1990-1994 näkyy kummassakin ryhmässä varsin selkeänä, kuten myös tämän jälkeen tapahtunut arvostusten palautuminen (kartan vasemmassa reunassa olevat erillisruudut A ja B).

Kuvio 52. POLIITTINEN VIERAANTUNEISUUS JA ARVOMAAILMAN KOVUUS-PEHMEYS (taloudellisen kasvun vs. ympäristön arvostus) SUOMALAISTEN YHTEISKUNNALLISISSA ASEENTEISSA VUOSINA 1984-2002 (faktoripistemääräkeskiarvot, koordinaatistona vuoden 1984 tilanne; N = 23184).

Kun miesten ja naisten sijaintipisteet yhdistetään tutkimusvuosittaisiksi janoiksi, havaitaan sukupuolten välisissä asenne-eroissa selkeä systematiikka. Naisten suuntautuminen on ollut kaikkina mittausajankohtina selvästi pehmeämpää kuin miesten. Se on ollut samalla myös hieman poliittisesti vieraantuneempaa (ruutu D).

Vuoden 2000 tuloksissa viimeksi mainittua eroa osoittava 'kulmakerroin' kuitenkin muuttui. Naisten vieraantuneisuus oli ensi keran vähäisempää kuin miesten. Nyt sama todentuu uudelleen (ruutu C). Vaikka muutos on vähäinen, se saattaa olla merkityksellinen. Osa-syyinä naisten kokemaan 'poliittisen responsin' parantumiseen saattavat olla vaikkapa edelliseen tutkimusajankohtaan ajoittuneet presidentinvaalit ja niiden 'jälkisäteily' nykyisessä asenneilmastossa. Naisten edustus politiikan johtotehtävissä niin valtakunnallisella kuin kunnallisellakin tasolla on muutoinkin viime vuosina vahvistunut

6.2 Polarisoitumisesta ei merkkejä

Kun väestöryhmittäisten suhtautumismuutosten tarkastelu laajennetaan muihin taustatekijöihin ja samalla myös muihin asenteisiin, törmätään itsepintaisiin invariansseihin. Väestöryhmien väliset asennerot kestävät aikaa ja ympäröivän yhteiskunnan muuttumista miltei hämmästyttävässä määrin.

Esimerkiksi eri ikäryhmien yhteiskunnallisten asenteiden ei voida todeta seuranta-ajalla sen paremmin lähentyneen kuin loitontuneenkaan toisistaan. Sama pätee sukupuolen ja koulutustason mukaisiin eroihin. Tulokset eivät täten tue käsitystä, jonka mukaan eri väestöryhmien kannat kulkisivat kovin eri suuntiin saati tavan takaa törmäilisivät toisiinsa. Merkkejä yhteiskunnan sisäisestä polarisoitumiskehityksestä ei saada suoranaisesti lainkaan.

Koko väestön tasolla havaituissa suhtautumismuutoksissa on kyse käytännössä koko yhteiskuntastruktuurin läpäisseydestä muutoshetkestä, ei leimallisesti minkään tietyn väestöosan kantojen voimakkaasta muutoksesta. Asennemuutos etenee täten ilman mitään näkyviä etujoukkoja, joiden perässä suuren yleisön käsitykset muuttuvat. Kun jonkin asian arvostus nousee tai laskee, se tekee sitä käytännössä samalla tavoin kaikissa ryhmissä. Vaikka ryhmien asenteet muut-

tuvat, ryhmien väliset asenne-etäisyydet pysyvät huomattavan samanlaisina. Jokainen ryhmä operoi tavallaan omalla tasollaan.

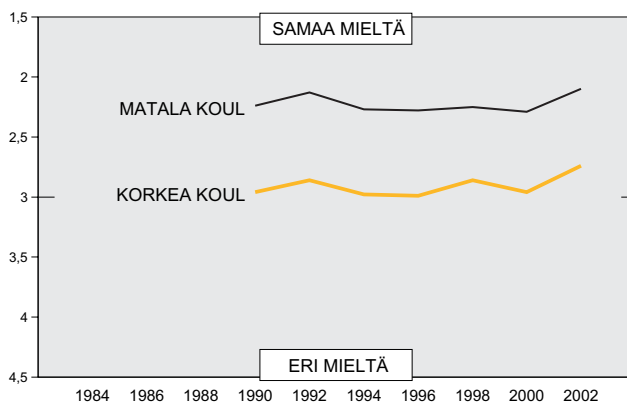
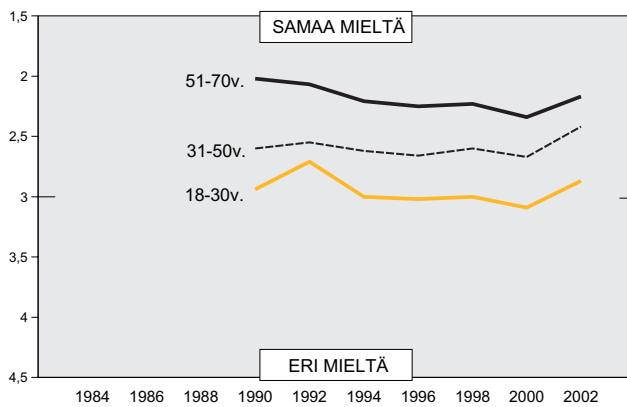
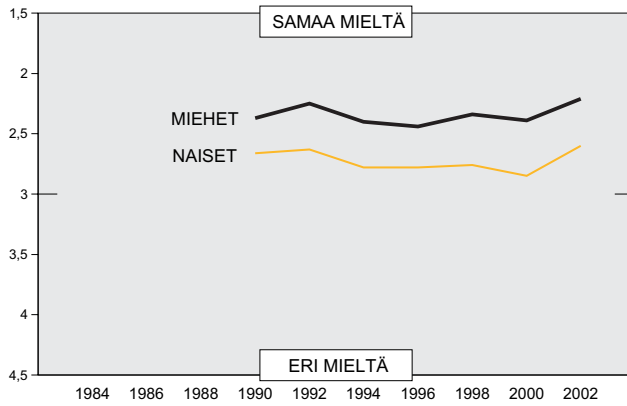
Mikäli esimerkiksi otetaan ulkomaalaisasenteet, huomataan, että eri väestöryhmien kannat ovat tiiviisti myötäilleet koko väestön tasolla tapahtunutta asennekehitystä. Sen nousut ja laskut näkyvät jokseenkin samanlaisina niin miesten ja naisten, eri ikäryhmien kuin eri koulutusryhmienkin kannoissa. Silti ryhmien väliset tasoerot, kuten naisten myönteisempi suhtautuminen ulkomaalaisiin, on säilynyt miltei vakiona. Tämänkertaisessa tutkimuksessa mitattu varauksellisuuden kasvu näkyy samanlaisena 'koukkuna' kaikkien ryhmien asennetrendien päissä (kuvio 53; ulkomaalaisasenteista lähemmin, ks. luku 5.1).

Selvimmän poikkeuksen tästä systematiikasta tekee identiteettiväite 'on onni ja etuoikeus saada olla suomalainen'. Yleisesti mittari heijastaa merkittäviä nousuja ja laskuja suomalaisuuden arvostuksessa. Jos kohta eri väestöryhmien suhtautumiserot ovat koko seurantaajan olleet melko vähäiset, niissä havaitaan tapahtuneen tiettyä uudelleenjärjestäytymistä neljän viimeisimmän mittauksen aikana. Nuorin ikäryhmä on sivuuttanut vanhimman, joka perinteisesti on pitänyt suomalaisuuden lippua kaikkein korkeimmalla. Kansainvälistymis- ja integraatiokehitys ei täten ole näivettänyt nuorten nationalismia, vaan suhteellisesti vahvistanut sitä (kuvio 54).

Kuvio 53.

Trendiaineisto, N = 23184

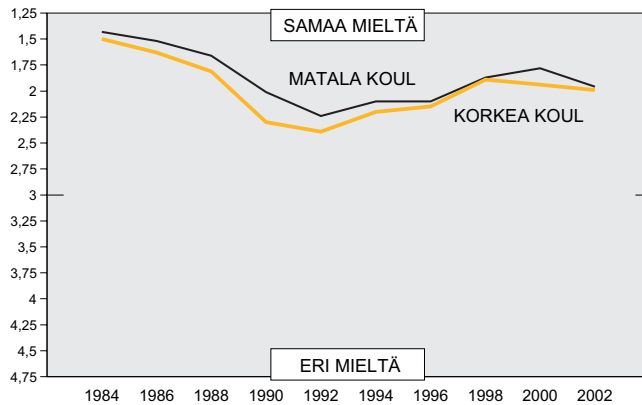
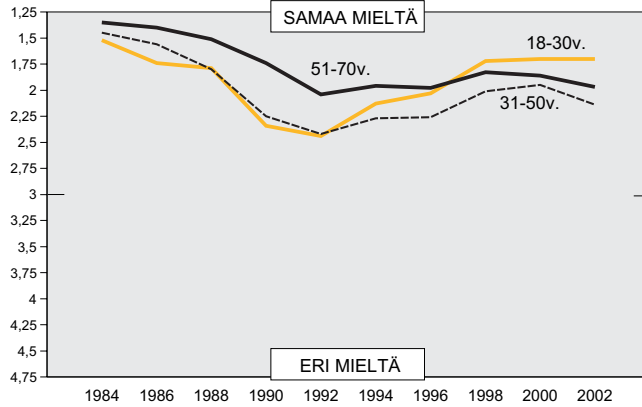
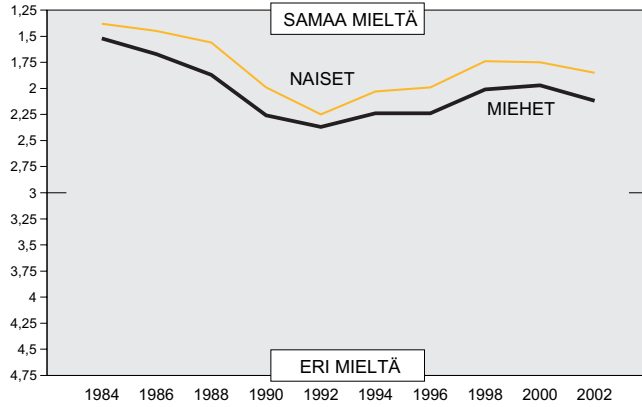
"SUOMALAISTEN VARAUKSELLINEN SUHTAUTUMINEN ULKOMAALAISIA KOHTAAN ON VIISASTA VAROVAISUUTTA, EI TIETÄMÄTTÖMYYYTTÄ TAI RASISMIA" (keskiarvot).

Kuvio 54.

Trendiaineisto, N = 23184

"ON ONNI JA ETUOIKEUS SAADA OLLA SUOMALAINEN"
(keskiarvot).

TAUSTATIETOJA TUTKIMUKSESTA

Tutkimusaineisto kerättiin kirjallisena kyselynä postitse 3.12.2002-29.01.2003 välisenä aikana. Kyselyn kohdejoukkona oli yhteensä 4500 satunnaisesti poimittua 18-70 -vuotiasta henkilöä. Poiminta suoritettiin koko maan väestöstä Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Vastajaat saivat oman äidinkieltensä mukaisesti joko suomen- tai ruotsinkielisen lomakkeen. Tutkimuksen toteutti aiempaan tapaan Yhdyskuntatutkimus Oy.

Tiedonkeruu tuotti tulokseksi 2133 analyysikelpoista lomaketta. Näyte kattaa 47,4% brutto-otoksesta. Tulosta on pidettävä tyydyttävänä, kun otetaan huomioon otannan luonne, kyselyn laajuus ja suorittamistapa. Vastausaktiivisuus jäi hieman alemmaksi kuin edellisessä tutkimuksessa, mutta lähes samaksi kuin sitä – ja edellisiä eduskuntavaaleja – edeltävässä tutkimuksessa.

Tutkimusaineisto on edustava ja sisäiseltä rakenteeltaan korrekti. Keskeiset demografiset, sosiaaliset ja alueelliset tekijät vastaavat väestörakennetta. Tuloksia ei ole korjattu painokertoimin. Aiempaan tapaan aineistossa ilmenee lievää vastaajien 'ylikoulutusta'; mm. korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on aineistossa hieman suurempi kuin koko 18-70 -vuotiaassa väestössä.

Tulosten luottamusväli eli ns. virhemarginaali on koko aineiston tasolla jakauman muodosta (saadun prosenttiluvun suuruudesta) riippuen 1-2 prosenttiyksikköä kumpaankin suuntaan. Osaryhmittäisissä tuloksissa marginaali on suurempi, ryhmäkoosta riippuen. Tutkimuksen kyselylomake suorine vastausjakaumineen esitetään raportin liitteenä.

Nyt toteutettu tutkimus on tutkimussarjan kymmenes. Mittaukset on toteutettu syksyisin kahden vuoden välein vuosina 1984-2002. Kaikki aineistot on kerätty metodisesti yhdenmukaisella tavalla. Seuranta-aineisto kattaa tällä hetkellä yhteensä 23184 henkilön kannanotot.

Aiempien EVA-aineistojen tapaan nyt kerätty aineisto luovutetaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon (FSD, Tampereen yliopiston yksikkö). Tietoaarkisto luovuttaa aineistoja edelleen tieteelliseen tutkimus- ja opetuskäyttöön. Tätä kirjoitettaessa EVA-aineistoja hyödynnetään yhdessätoista akateemisessa tutkimushankkeessa eri korkeakouluissa Suomessa ja ulkomailla.

Pyydämme Teitä vastaamaan jokaiseen kysymykseen rengastamalla sen vaihtoehdon, joka vastaa Teidän henkilökohtaista mieltäpidettänne.

Esimerkki vastauksen merkitsemistavasta: 1 **2** 3

1. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Vaikea sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Mikään puolue ei aja juuri minulle tärkeitä asioita	16	33	18	27	06
Tiede ja tekniikka pystyvät tulevaisuudessa ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat	06	29	22	31	12
EMU-jäsenyys on ollut eduksi maamme kehitykselle	08	26	39	18	09
Naiset ja miehet ovat Suomessa nykyisin riittävän tasa-arvoisia	15	35	07	30	13
Opettajien valtaa ja oikeutta järjestyksenpitoon tulisi lisätä kouluissa tuntuvasti	53	33	06	06	01
Yritysjohtajien optiot ovat oikea tapa kannustaa johtajia hyviin työsuorituksiin ja parantamaan yritysten kannattavuutta	02	10	16	33	40
On onni ja etuoikeus saada olla suomalainen	40	34	16	07	03
Viime aikojen tuhoiset tulvat, myrskyt, kuivuus ja muut poikkeukselliset sääilmiöt ovat seurausta siitä, että ihminen on saasteillaan järkyttänyt luonnon tasapainoa	30	37	19	10	04
Puolueet ovat ajautuneet yhä kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista	39	39	10	11	01
Maamme väestön ikääntyminen ja uhkaava vähentyminen edellyttävät ulkomaalaisten Suomeen muuton helpottamista	06	23	21	29	21
Vaikka YKn kestävän kehityksen kokous Johannesburgissa tuotti vain vähän konkreettisia tuloksia, se oli tärkeä askel maapallon ongelmien ratkaisemiseksi	06	31	43	15	04
Nuorten tekemien raakojen väkivaltarikosten yleistyminen osoittaa, että yhteiskuntamme on vakavasti sairas	41	38	10	09	02
Saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani	17	48	18	13	05
Olen kiinnittynyt omaan asuinseutuuni niin, etten muuttaisi mihinkään muualle	21	24	13	25	16
Mikäli maassamme suhtauduttaisiin myönteisemmin yrittämiseen, siitä hyötyisi koko yhteiskunta	40	37	17	05	01
Tiedotusvälineet kohtelevat poliitikkoja usein epäasiallisesti ja vihamielisyydellään vähentävät politiikan arvostusta kansalaisten keskuudessa	07	23	19	36	15
Mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksentekoon nykyistä enemmän, siitä hyötyisi koko yhteiskunta	22	40	22	14	03
Ulkomaalaisten lisääntyvä työskentely Suomessa toisi maahamme hyödyllisiä kansainvälisiä vaikutteita	07	31	28	23	11
Eduskunta teki oikean ratkaisun antaessaan luvan uuden ydinvoimalan rakentamiselle	21	19	19	16	26
Nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin kansalaisliikkeiden kautta kuin puolueiden kautta	12	34	38	13	03
Ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun	11	26	17	34	13
Politiikan vähäinen arvostus on kokonaan puolueiden ja poliitikkojen omaa syytä, ei tiedotusvälineiden syytä	31	31	17	17	03
Työntekijöiden ja työnantajien edut ovat Suomessa nykyään pitkälti yhteneväiset	04	26	20	35	14
Muuttoliikettä kasvukeskuksiin tulisi hillitä, vaikka se edellyttäisi suuria kustannuksia aiheuttavia aluepoliittisia tukitoimia	30	40	15	12	03
Luonnonsuojelun nimissä rajoitetaan taloudellista ja teollista toimintaa liian paljon	16	22	16	30	17
Taantuvien alueiden sijasta maassamme tulisi tukea työllisyyden ja kasvun vetureina toimivia kaupunkikeskuksia	05	13	15	43	24

(jatkuu...)	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Vaikeaa sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Ennenaikaiselle eläkkeelle pääsee maassamme nykyään aivan liian helposti	05	13	19	40	22
Omistus keskittyy maassamme huolestuttavasti	30	37	20	10	03
Suomalaisten tulisi tehokkaasti varjella kulttuurinsa omaleimaisuutta yhä lisääntyvää kansainvälistymistä vastaan	32	43	11	12	02
Useissa Länsi-Euroopan maissa laajaa kannatusta saaneet äärikansallismieliset/uusoikeistolaiset puolueet nousevat esille vielä Suomessakin	10	25	42	19	05
Ennen ihmiset olivat onnellisempia kuin nykyään	25	30	27	14	04
Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä	35	39	12	11	03
Toimittajat ohjaavat liikaa mielipiteitä Suomessa	15	36	23	22	04
Viiden vuoden kuluttua monet asiat ovat Suomessa paremmin kuin nykyään	02	12	50	26	08
On samantekevää mitkä puolueet istuvat kevään eduskuntavaalien jälkeisessä hallituksessa, asiat/harjoitettava politiikka ei sitä muutu	26	36	10	19	09
Suomen tulisi liittyä NATOon	08	11	26	17	38
Työttömyyttä ei voida merkittävästi alentaa ilman työelämän syvällekkäviä rakenteellisia uudistuksia ja etujärjestöjen varpaille astumista	21	36	22	15	05
Kaikki maamme valtionyhtiöt tulisi vähitellen myydä yksityisille	04	11	23	34	27
Olen kiinnostunut politiikasta ja seuraan sitä aktiivisesti	14	33	08	28	16
Työllisyys ja sitä kautta muukin hyvinvointi maassamme riippuu ratkaisevasti vientiteollisuutemme kilpailukyystä	28	51	12	08	01
Politiikan moraaliala mitoitetaan maassamme suotta, sillä valtaosa poliitikoistamme on rehellisiä ja tunnollisia ihmisiä	04	26	24	30	16
Taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus väestöryhmien välillä on kasvanut maassamme liian suureksi	37	39	12	11	02
Suomalainen teollisuus ja elinkeinoelämä toimii nykyisin ympäristöasioissa vastuullisesti	11	53	19	15	02
Vaikka yksittäinen kansalainen ei voi paljonkaan vaikuttaa maan asioihin, äänestäminen kannattaa aina	52	29	08	08	03
Suomalaisilla työpaikoilla työskennellään nykyisin ylikierroksilla ja niin kovan paineen alla, että monet ihmiset palavat ennenaikaisesti loppuun	56	33	05	04	01
Venäjän 'temppeilu' suomalaismatkustajien viisumivapautta ja rekkaliikennettä koskeissa asioissa osoittaa että maidemme suhteissa on ongelmia	29	34	19	14	03
Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi	34	36	17	11	02
Suomalainenkin politiikka tarvitsisi suorasanaisen 'populistipuolueen', joka ravistelisi hereille vanhat vakiintuneet puolueet	22	28	27	14	09
Vaikka julkisista palveluista muodostuva turvaverkko on tärkeä, yhteiskunnan hyvinvoinnin todellinen moottori ja ylläpitäjä on yksityinen yritystoiminta	19	38	22	17	04
Kansainvälisen talouden ns. globalisaatiokehitys johtaa hyvinvoinnin maailmanlaajuiseen lisääntymiseen	04	16	44	25	11
Yrittäjänä toimimiseen liittyy Suomessa niin suuria maksuja ja riskejä, että 'vain hullu' ryhtyy turvallisen palkkatyön sijasta yrittäjäksi	23	37	15	20	04
Selvitäkseen ensi vuosikymmenen (suurten ikäluokkien eläköitymisestä aiheutus- ta) työvoimapolusta Suomen täytyy ottaa vastaan nykyistä enemmän ulkomaalaisia	07	24	21	28	20
Globalistuminen merkitsee sitä, että ns. halpatyövoiman maat vievät Suomesta enenevästi työpaikkoja	20	41	22	15	02
Mikäli maamme ottaa vastaan vierastyövoimaa, tulijat pitäisi valita itsekkäästi kansallista etua noudattaen	25	33	20	16	06
Yhdysvallat toimii maailmanpolitiikassa oikein ja ansaitsee myös suomalaisten tuen	03	09	20	34	34

(jatkuu...)	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Vaikeaa sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Vaikka Suomi on kiinnittynyt vahvasti läntiseen yhteistyöhön, itäraja on maamme tärkein raja niin taloudellisesti kuin poliittisestikin	16	38	20	21	05
Asiat maassamme muuttuisivat paremmiksi suhteellisen nopeastikin, mikäli vain oikeat puolueet ja poliitikot pääsisivät valtaan ja päättämään asioista	07	16	32	34	11
Olisi hyvä, jos Suomen puoluekenttä kehittyisi kohti kaksipuoluejärjestelmää (kahden johtavan puolueen järjestelmää, esim. 'porvaripuolue' ja 'vasemmistopuolue')	05	14	31	28	23
Vaikka taloutemme 'teknokupla' on nyt puhjennut, Suomi tulee säilymään teknologiassa eturivin maana ja perustamaan hyvinvointinsa siihen	12	55	25	07	01
Maassamme tulisi yksitistä suuri osa julkisista palveluista, jotta palveluitten tuotanto tehostuisi	05	22	21	32	19
Tunnen itseni nykyisin paitsi suomalaiseksi, yhä selvemmin myös eurooppalaiseksi	11	33	15	28	12
Suomalaisten varauksellinen suhtautuminen ulkomaalaisia kohtaan on viisasta varovaisuutta, ei tietämättömyyttä tai rasismia	27	39	09	18	07
Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen sekä oikeiden arvojen kunnioituksen	31	34	12	16	06
Demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa	03	18	22	39	18
Markkinatalous toimii Suomessa nykyisin hyvin kaikkien kansalaisten parhaaksi	02	15	24	40	19
Vaikka hyvän sosiaaliturvan ja muiden julkisten palvelujen ylläpitäminen maksaa paljon, suomalainen hyvinvointivaltio on aina hintansa arvoinen	36	43	09	09	02

2. Ensi keväänä muodostettavan uuden hallituksen kokoonpanosta on esitetty paljon arvailuja. Tärkeintä on kuitenkin se, mitä hallitus tekee. Miten seuraavien asioiden tulisi mielestänne painottua tulevan hallituksen toiminnassa verrattuna maassamme viime vuosina harjoitettuun politiikkaan?

	Tulisi painottaa nykyistä...					En osaa sanoa
	Paljon enemmän	Hieman enemmän	Kuten nykyisin	Hieman vähemmän	Paljon vähemmän	
Työllisyyden parantaminen/työttömyyden vähentäminen	66	25	06	01	00	01
Valtiontalouden hoitaminen, tarkka taloudenpito	27	29	36	04	00	04
Valtion velan vähentäminen	16	27	44	09	01	04
Valtionyhtiöiden yksityistäminen, osakkeiden myynti sijoittajille	04	12	27	22	25	11
Verotuksen alentaminen	25	34	27	08	04	02
Köyhyyden poistaminen, syrjäytymisen estäminen	53	31	12	01	01	01
Sosiaaliturvan kehittäminen yleensä	29	33	31	05	01	01
Maamme NATO-jäsenyyden edistäminen	05	07	21	15	40	12
Terveystalouden kehittäminen, hoidonsaannin turvaaminen	54	33	11	01	00	01
Koulutuksen kehittäminen, koulutukseen panostaminen	27	35	35	02	00	01
Ympäristönsuojelu	21	27	41	08	02	01
Palkansaajien asema, työelämän kehittäminen	27	37	30	04	01	02
Yrittäjyyden edistäminen, yritystoiminnan vahvistaminen	31	38	25	03	01	03
Työmarkkinoiden joustavuuden lisääminen	20	36	30	07	02	05
Sosiaaliturvan väärinkäytön estäminen	50	24	20	03	02	02
Kasvukeskusten ongelmien helpottaminen	15	34	38	07	03	04
Maaseudun ja syrjä-alueiden ongelmien helpottaminen	45	34	16	03	01	02
Rikollisuuden torjunta	64	23	11	01	00	01
Ulkomaalaisten/siirtolaisten maahanmuuton edistäminen	04	13	39	19	20	04
Markkinaehtoisuuden ja kilpailun edistäminen	05	20	49	14	05	07
EU-asiat, aktiivisuus unionin kehittämisessä (laajentuminen ym.)	04	12	47	18	12	07
Yritystoiminnan sääntely ja valvonta	06	16	49	15	05	08
Kuntien talouden ja palvelujen turvaaminen	35	42	20	02	00	01
Kehitysyhteistyö, kehitysmaiden auttaminen	08	17	48	15	10	02
Sukupuolten tasa-arvon edistäminen	21	26	43	06	03	01

3. Seuraavassa on lueteltu aakkosjärjestyksessä joukko yhteiskunnallisia vaikuttajia. Arvioikaa kutakin erikseen mukaan, pidätekö kyseisen vaikuttajan valtaa maassamme tällä hetkellä liian suurena, sopivana vai liian pienenä.

	Valtaa tällä hetkellä...		
	Liian paljon	Sopivasti	Liian vähän
Ammattiyhdistysliike	29	58	13
Eduskunta	15	66	19
Euroopan unioni, EU	67	30	03
Hallitus	26	71	04
Kirkko	19	66	15
Kuntien päätöksentekijät	14	61	25
Luonnonsuojelijat	37	43	21
Ns. markkinavoimat	56	40	04
Oikeuslaitos	07	60	33
Pankit	48	50	02
Perhe	01	40	59
Poliisi	03	43	54
Poliittiset puolueet	39	57	05
Puolustusvoimat	07	81	11
Suuryritykset	55	43	02
Tasavallan presidentti	07	68	26
Tiedotusvälineet, media	53	45	02
Työntantajajärjestöt	32	62	06
Virkamiehistö	36	60	04
Yksityinen kansalainen	01	24	75
Yleensä kansalaisjärjestöt	03	55	42
Yliopistot ja korkeakoulut	04	73	23

4. Kysymys maamme verotuksen tasosta, sen alentamisen tarpeesta kuten veronalennusten seurauksistakin on herättänyt kärjekkästä mielipiteenvaihtoa niin eduskunnassa kuin kansalaistenkin keskuudessa. Seuraavassa esitetään joukko veropoliittisia väitteitä ja uudistusehdotuksia. Miten ne vastaavat Teidän henkilökohtaista mielipidettäanne?

	Samaa mieltä	Vaikea sanoa	Eri mieltä
Verotus Suomessa on kaiken kaikkiaan liian ankaraa	70	15	15
Mikäli palkkaverotusta alennettaisiin, työllisyys paranisi merkittävästi	39	43	18
Verojen alentaminen uhkaisi välttämättömien hyvinvointipalvelujen rahoitusta	43	33	24
Korkea palkkatuloverotus saa monet ns. osaajat jättämään Suomen	49	27	24
Jos joku huippupalkkainen lähtee maastamme hieman enemmän ansaitakseen, lähteköön vain	62	18	20
Mikäli palkkaverotusta ei alenneta, suuryritykset siirtävät pääkonttoreitaan ulkomaille	44	38	18
Verotus maassamme on kohtuullista sillä saatavaan sosiaaliturvaan/yhteiskunnan palveluihin nähden	37	25	39
Verotus kohdentuu eri tulomuotoihin (palkka-, pääoma- ym. tulot) pääpiirteissään oikeudenmukaisesti	15	27	59
Eri tulotasolla palkkaverotus (veroprogressio) on nykyisin oikeudenmukaista	22	27	50
Yritysverotus on maassamme liian korkealla tasolla	33	45	22
Pääomatulojen verotus on maassamme liian korkealla tasolla	24	30	46
Palkkatulojen (ml. eläketulot) verotus on maassamme liian korkealla tasolla	71	19	10
Keveämpi verotus lisäksi kansalaisten työhaluja ja kannustaisi yrittämään	72	19	09
Suomalaisen yhteiskunnan turvallisuus ja palvelut ovat hyvät vastine verorahoille	54	26	19
Verotuksen kautta tasataan väestöryhmien välisiä toimeentuloeroja liian paljon	21	32	47
Veronkierto on nyky-Suomessa yleistä ja siihen perustuva ns. harmaa talous laajamittaista	62	31	07
Veronkierto on vakava rikos, josta pitäisi säätää nykyistä kovempia rangaistuksia	64	27	09
Suomen kokonaisverotus tulisi alentaa EU-maiden keskimääräiselle tasolle	65	25	10
Tehokkaasti toimien hyvät julkiset palvelut voitaisiin taata nykyistä kevyemmällä verotuksella	55	33	13
Korkea veroaste kuuluu pohjoismaiseen hyvinvointiyhteiskuntamalliin, ja tulee siksi hyväksyä	26	28	45
Jos veroja alennettaisiin, suomalaisilla olisi varaa kustantaa itse nyt maksutta saamansa palvelut	22	36	42
Verotuksen painopistettä tulisi siirtää työn verottamisesta kuluttamisen verottamiseen	50	33	18
Veronalennusten myötä kokonaisverotulot kasvaisivat lisääntyneen toimeliaisuuden seurauksena	39	48	13
Verotusta ei tule alentaa, jos se johtaa sosiaaliturvan ja julkisten palveluiden heikkenemiseen	64	19	17
Koen oman verotukseni epäoikeudenmukaisen korkeaksi	43	25	33
Veroja maksamalla koen hyödyttäväni yhteiskuntaa ja kantavani vastuuni sen kehittämisestä	66	19	15
Verotusjärjestelmämme olennainen muuttaminen on poliittisesti mahdotonta	21	42	38

5. Miten luonnehtisitte itseänne äänestäjänä? Oletteko (valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa) nähdkäsenne ensisijaisesti...

- 49 Vakiintunut äänestäjä, ts. jonkin puolueen verratan pysyvä äänestäjä
 36 Liikkuva äänestäjä (äänestätte eri vaaleissa vaihtelevasti eri puolueita)
 09 Nukkuva äänestäjä (ette yleensä käy lainkaan äänestämässä)
 06 En osaa tai halua sanoa

6. Seuraavassa on lueteltu eräitä politiikkaa koskevia yleistäviä väitteitä ja luonnehdintoja (politiikan toimintatasoja, sektoreita ja poliittikoja on luonnollisesti monenlaisia). Miten ne vastaavat sitä kokonaiskuvaa, joka Teillä on nykyisestä suomalaisesta politiikasta?

	Vastaa omaa näkemystä...				
	Erittäin hyvin	Melko hyvin	Vaikea sanoa	Melko huonosti	Ei lainkaan
Ammattitaitoista ja asiantuntevaa	02	40	20	34	04
Kehittynyt viime vuosina parempaan suuntaan	01	25	35	29	10
Moraalisesti korkeatasoista	01	19	25	40	15
Yhdenmukaistunut liiaksi, puolueiden erot hämärtyneet	25	43	21	10	02
Muuttunut liian ammattimaiseksi, leipätyöksi liian monille	33	42	16	08	02
Kuuntelee tarkoin kansalaisten mielipiteitä, toteuttaa kansan tahtoa	01	07	14	54	24
Vailla selkeitä ideologisia linjanvetoja, kaventunut pelkäksi päivänpolitiikaksi	20	44	22	12	02
Valta keskittynyt liian harvoihin käsiin, todellisten päättäjien piiri pieni	42	37	13	07	02
Kansainvälisesti vertailien korkeatasoista ja asiallista	06	34	40	15	06
Lujittaa luottamusta edustuksellisen demokratian toimivuuteen	02	16	37	35	11
Toimii liiaksi kabineteissa, piilossa julkisuudelta ja kansalaisten kontrollilta	26	36	21	15	02
Toimii liiaksi markkinoiden/talouden ja suuryritysten ehdoilla	26	37	22	13	02
Toimii liiaksi median/julkisuuden ehdoilla	16	35	29	18	03
Toimii liiaksi virkamiesten (päättösten valmistelijoiden) ehdoilla	15	36	33	14	02
Toimii liiaksi etujärjestöjen (kuten ay-liike) ehdoilla	13	23	34	25	04
Toimii liiaksi EU:n ehdoilla	34	31	22	11	02
Yhteistyökyvyttöntä taktikointia ja riitelystä, kilpailijoiden kamppailusta	23	37	24	15	02
Mainettaan parempaa, vakavamielistä ja vastuullista työtä	03	20	30	35	12
Avointa ja läpinäkyvää	03	10	30	41	16
Muuttumatonta, aina samaa riippumatta ketkä vallassa	24	38	19	16	04
Henkilöitynyt liiaksi asiakysymysten kustannuksella	19	40	31	10	01
Uhrautuvaa työtä yhteiseksi hyväksi	02	09	21	45	23
Tahmeaa ja tehotonta, tuottaa vain vesittyneitä kompromissejä	16	34	27	19	04
Populistista, helppohintaista kansan kosiskelua	18	35	24	19	04
Pikeminkin oman edun kuin kansalaisten edun tavoittelua	36	32	16	14	03
Kiinnostavaa, aktivoi kansalaisia osallistumaan ja vaikuttamaan	02	06	18	50	25
Monimutkaistunut vaikeasti seurattavaksi/arvioitavaksi	14	36	25	21	05
Läpeensä mätää, luotaantyyntävää	14	18	26	25	18
Kaipaa kokonaan uusia, kansan tahtoa kunnioittavia rehellisiä toimijoita	38	33	16	09	03
Ongelmistaan huolimatta välttämätöntä, ainoa tapa hoitaa yhteisiä asioita	30	40	19	08	04

7a. Miten Te suhtaudutte nykyisiin maamme EU-jäsenyyteen?

- 09 Erittäin myönteisesti
 30 Melko myönteisesti
 28 Neutraalisti
 20 Melko kielteisesti
 12 Erittäin kielteisesti
 01 En osaa sanoa

7b. Entä siihen, että markka korvattiin eurolla vuoden 2002 alussa?

- 14 Erittäin myönteisesti
 25 Melko myönteisesti
 21 Neutraalisti
 19 Melko kielteisesti
 21 Erittäin kielteisesti
 01 En osaa sanoa

7c. Siihen, että EU laajentuu uusiin jäsenmaihin Itä- ja Keski-Eurooppaan ja Baltiaan?

- 04 Erittäin myönteisesti
 15 Melko myönteisesti
 32 Neutraalisti
 27 Melko kielteisesti
 18 Erittäin kielteisesti
 04 En osaa sanoa

TAUSTATIEDOT AINEISTON TILASTOLLISTA RYHMITTELYÄ VARTEN

<u>Sukupuoli</u>	<u>Maakunta, jonka alueella asutte</u>	<u>Ammattiryhmä, johon katsotte lähinnä kuuluvanne</u>
1 Mies	1 Uusimaa	1 Johtavassa asemassa toisen palv.
2 Nainen	2 Itä-Uusimaa	2 Ylempi toimihenkilö
	3 Varsinais-Suomi	3 Alempi toimihenkilö
	4 Satakunta	4 Työntekijä
	5 Häme	5 Yrittäjä tai yksityinen ammatinharj.
	6 Pirkanmaa	6 Maatalousyrittäjä
	7 Päijät-Häme	7 Opiskelija
	8 Kymenlaakso	8 Eläkeläinen
	9 Etelä-Karjala	9 Kotiäiti/koti-isä
	10 Etelä-Savo	10 Työtön
	11 Pohjois-Savo	11 Muu
	12 Pohjois-Karjala	
	13 Keski-Suomi	<u>Kuulutteko johonkin ammatilliseen kes-</u>
	14 Etelä-Pohjanmaa	<u>kusjärjestöön?</u>
	15 Pohjanmaa (Vaasan rann.)	1 En kuulu
	16 Keski-Pohjanmaa	2 Kyllä, keskus-
	17 Pohjois-Pohjanmaa	järjestöni on:
	18 Kainuu	a) SAK
	19 Lappi	b) STTK
		c) Akava
		d) MTK

<u>Ikäryhmä</u>		
1 18 - 20 vuotta		
2 21 - 30 vuotta		
3 31 - 40 vuotta		
4 41 - 50 vuotta		
5 51 - 60 vuotta		
6 61 - 65 vuotta		
7 Yli 65 vuotta		

<u>Asuinkunnan koko</u>		
1 Alle 4 000 asukasta		
2 4 000 - 8 000 asukasta		
3 8 000 - 30 000 asukasta		
4 30 000 - 80 000 asukasta		
5 Yli 80 000 asukasta		

<u>Asuinalueenne tyyppi</u>		<u>Jos eduskuntavaalit pidettäisiin nyt, minkä puolueen ehdokasta äänestäisitte?</u>
1 Kaupungin keskusta, kantakaupunki		1 SDP
2 Kaupungin lähiö, esikaupunkialue		2 KESK
3 Maaseudun taajama, asutuskeskus		3 KOK
4 Maaseudun haja-asutusalue		4 Vasemmistoliitto
		5 RKP
		6 Vihreät
		7 Kristillisdemokraatit (ent. SKL)
		8 Perussuomalaiset
		9 Jokin muu puolue tai ryhmittymä
		10 En äänestäisi lainkaan
		11 En osaa sanoa
		12 En halua sanoa

<u>Millainen peruskoulutus Teillä on?</u>		
1 Kansakoulu		
2 Keski- tai peruskoulu		
3 Ylioppilastutkinto		

<u>Millainen ammatillinen koulutus Teillä on?</u>		
1 Ei ammatillista koulutusta		
2 Ammattikurssi, muu lyhyt ammattikoulutus		
3 Ammattikoulu, kouluasteen ammatill. tutkinto		
4 Opistotutkinto, ammattikorkeakoulututkinto		
5 Yliopisto- tai tiedekorkeakoulututkinto		

<u>Toimiala, jolla työskentelette</u>		<u>Mihin yhteiskuntaluokkaan katsotte lähinnä kuuluvanne</u>
1 Maa- ja metsätalous		1 Työväenluokkaan
2 Teollisuus ja rakennustoiminta		2 Alempaan keskiluokkaan
3 Yksityiset palvelut		3 Keskiluokkaan
4 Julkiset palvelut		4 Ylempään keskiluokkaan
5 En ole mukana työelämässä		5 Yläluokkaan
		6 En katso kuuluvani mihinkään luokkaan

KOMMENTTEJA?

Seuraavaan voitte kirjoittaa mitä tahansa näkemyksiänne maamme asioista tai tästä tutkimuksesta. Kaikki mielipiteet ovat tervetulleita ja arvokkaita!

KIITOKSET VAIVANNÄÖSTÄ!

Palauttakaa tämä lomake oheisessa kirjekuoressa.

EVAn valtuuskunnan jäsenet vuonna 2003

Puheenjohtaja

vuorineuvos Georg Ehrnrooth

Varapuheenjohtajat

vuorineuvos Matti Honkala
puheenjohtaja Esa Härmälä
varatoimitusjohtaja Kari Jordan
pääjohtaja Asmo Kalpala
vuorineuvos Heikki Pentti

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto

puheenjohtaja Esa Härmälä

Palvelutyönantajat

vuorineuvos Matti Honkala
hallituksen puheenjohtaja Henry Fagerström
toimitusjohtaja Matti Lehti
vuorineuvos Keijo Suila
pääjohtaja Antti Tanskanen

Pellervo-Seura

maanviljelysneuvos Marcus H. Borgström

Suomen Pankkiyhdistys

varatoimitusjohtaja Kari Jordan
ministeri Vesa Vainio
konsernijohtaja Björn Wahlroos

Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto

pääjohtaja Asmo Kalpala
toimitusjohtaja Eero Heliövaara
toimitusjohtaja Hannu Ketola

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto

toimitusjohtaja Matti Alahuhta
toimitusjohtaja Jukka Alho
toimitusjohtaja George Berner
vuorineuvos Georg Ehrnrooth
hallituksen varapuheenjohtaja Antti Herlin
konsernijohtaja Ole Johansson
toimitusjohtaja Eero Kotkasaari
vuorineuvos Heikki Pentti
pääjohtaja Juha Rantanen

EVAn työvaliokunnan jäsenet vuonna 2003

Työvaliokunnan puheenjohtaja

vuorineuvos Georg Ehrnrooth

Työvaliokunnan jäsenet:

EVA

toimitusjohtaja Pentti Vartia

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto

toiminnanjohtaja Paavo Mäkinen

Palvelutyönantajat

toimitusjohtaja Arto Ojala

Pellervo-Seura

toimitusjohtaja Samuli Skurnik

Suomen Pankkiyhdistys

toimitusjohtaja Markus Fogelholm

Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto

toimitusjohtaja Esko Kivisaari

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto

toimitusjohtaja Jukka Koivisto
johtaja Johannes Koroma
toimitusjohtaja Timo Poranen

EVAn toimisto

Yrjönkatu 13A
00120 Helsinki
Puhelin (09) 6869 200
Telefax (09) 608 713
Sähköposti etunimi.sukunimi@eva.fi
Internet www.eva.fi

toimitusjohtaja Pentti Vartia
johtaja Risto E.J. Penttilä
viestintäpäällikkö Tiina Kivisaari
sihteeri Sirkku Suominen
asiamies Kai Torvi
konferenssipäällikkö Marja Vesala